

V roce 1789 koupila panství Filipova neteř Marie Anna z Gilleis, roz. Spindlerová. Od ní ho roku 1800 koupila za 90.000 zl. Marie Walburga Truchsses-Zeil, majitelka nedalekého Kunína. Hraběnka Walburga zde nesídlila, ale často sem zajížděla na krátké pobyty a vyjížděky. Přesto na zámku nechala provést drobné úpravy a opravy, jak o tom svědčí dochovaná desková podlaha v jedné místnosti, datovaná dendrochronologicky do let 1814-1815.²⁸ Marie Walburga Jeseník nedržela dlouho – již roku 1821 ho prodala MUDr. Valentinu Laminetovi, opavskému lékaři, který si získal respekt ve Fulneku za epidemii v době napoleonských válek. Byl povýšen do šlechtického stavu a jmenován krajským lékařem v Opavě.²⁹

Z této doby máme první dochované vyobrazení zámku. Je jím kresba Františka Kledenského z roku 1817. Zobrazuje jižní stranu jednopatrového zámku obdélného půdorysu, se šesti okenními osami v patře, s průjezdem v přízemí vlevo, s mansardovou střechou, s hranolovou věží na západní straně a s přiléhajícím čtvrtálcovým přístavkem vřetenového schodiště. V sousedství je zakreslen uzavřený čtyřkřídlý hospodářský dvůr, posunutý ovšem o něco blíže k zámku, než byl ve skutečnosti. Kledenský také zámek stručně popsal jako malý, s věží, vybudovaný z pevného materiálu a postavený roku 1728.³⁰

Z roku 1821 pochází velmi stručný popis zámku, který byl sepsán v rámci inventáře, vypracovaného při prodeji statku Valentinu Laminetovi. Mezi vrchnostenskými budovami je na prvním místě uveden zámek – malý, ne zcela dostavěný (*nicht ganz ausgebautes*), s věží, jednopatrový, v němž se kromě pěkných rozsáhlých sklepů nacházejí v přízemí tři pokoje, pěkná kuchyň a klenutá místnost (kvelb), v patře pak pět pokojů. Kromě zámku patřil k panským budovám pivovar, dvůr se stájí pro 100 kusů dobytka s bydlením správce a dvůr Wittenberg. Součástí inventáře bylo také zhodnocení stavu budov. Byt v zámku byl v přízemí i v patře s velkými náklady nájemce udržován v pohodlném a použitelném stavu. Před nějakou dobou byl zámek, stejně jako zahrada a sad, nájemcem s velkými náklady opraven.³¹ Tento zápis je i dalším důkazem toho, že zámek nebyl dostavěn za Františka Reinholda Andlerna. Zámek měl stále stejnou velikost, jak bylo popsáno v předchozích inventářích, a navíc je zmíněna jeho nedokončenost.

Podle literatury proběhla mezi léty 1818 (resp. 1817, z něhož známe Kledenského vyobrazení) a 1850 další přestavba zámku. Písemné prameny nám upřesňují dataci této přestavby mezi léta 1821 a 1833. V roce 1833 byl totiž vypracován popis panství pro potřeby moravské vlastivědy. Panské budovy tehdy sestávaly ze zámku, dvora a pivovaru. Zámek byl obklopen anglickou zahradou, měl dvě průčelí (byl tedy jednokřídlý, na půdoryse obdélníku) a byl jednopatrový, pěkně a pevně postavený. V přízemí byly tři panské pokoje, velká kuchyně, dvě komory a průjezd se dvěma vjezdovými branami, dále zde byly nutné prostory pro sloužící, spižirna a prostorné a dobré sklepy. Celé přízemí bylo klenuté. V I. patře, do nějž vedlo velmi elegantní schodiště, se nacházela velká chodba, rovněž klenutá, osm panských obytných pokojů, kuchyň a množství kabinetů a služebných pokojů, také velká předstíň (hala) a chodba. Vše, kromě tří nově přistavěných pokojů, bylo zcela klenuté. Nahore byla prostorná půda. Celá budova byla v dobrém stavu. Kromě zámku patřil k panským budovám hospodářský dvůr, tvořící dvojité obdélníky. Byl

postaven z pevného materiálu a prostory byly většinou klenuté. Ke konci zámku přiléhal pivovar, rovněž z pevného materiálu, se všemi možnými komorami, sklepy a jinými místnostmi. Všechny tyto místnosti byly prostorné a v nejlepším stavu, zcela klenuté a chráněné před ohněm. O zámku se dále píše, že byl nově přestavěn (*neu hergestellt*) a sloužil jako obydlí panstva.³²

O tom, že přestavba proběhla právě mezi léty 1821 a 1833, svědčí jednak přímá zmínka o přestavbě, dále tři nově přistavěné pokoje v patře (což může odpovídat pěti okenním osám, o něž se zámek rozšířil) a rovněž více obytných místností v přízemí – roku 1821 se uvádí kromě tří pokojů kuchyň a kvelb, v roce 1833 ještě dvě komory (jedna mohla být oním kvelbem, který se neuvádí), průjezd, prostory pro sloužící a spižirna. Také se již nezmiňuje věž, která je ještě v popisu z roku 1821.

Podle dendrochronologického datování byla přestavba dokončena již v letech 1822-1823. Zámek byl při této přestavbě směrem na jihozápad rozšířen o pět okenních os, což znamenalo tři místnosti v každém patře, a také o schodiště. Rovněž bylo odstraněno horní patro hranolové věže na západní straně zámku, tato část výškově srovnána se zbytkem zámku a postavena nová mansardová vysoká střecha. Upraveny byly i interiéry – patro jako plochostropé s fabiony, v jedné místnosti byla necková klenba se štukovým zrcadlem. Co se týče úpravy fasády, z barokního členění, jak je známe z Kledenského veduty, se zřejmě dochovaly okenní šambrány, kamenné podokenní římsy a kordonová římsa mezi patry. Nad okny v přízemí mohly být půlkruhové suprafenestry, které jsou patrné ještě na fotografiích z doby před opravou v roce 1984.³³

Valentin Laminet, který chtěl přestavbou zámku získat sídlo důstojné jeho nově nabytému šlechtickému stavu, také zřejmě nechal upravit okolí zámku do podoby anglického parku. Ten zachycuje indikační skica z r. 1833, zatímco na mapě I. vojenského mapování ze 70. let 18. stol. ještě parková úprava není patrná. Naopak se původně severně od zámku nacházel rybník, později zasypaný a změněný na pastvinu. V parku byla umístěna zřejmě litinová socha sv. Huberta, která je dnes neznámo kde a máme ji doloženu pouze na dobových fotografiích. Podle zprávy z roku 1978 byla datována do roku 1846.³⁴

Poté, co Valentin Laminet prodal v roce 1831 statek Františku Hubertovi rytíři Stückerovi von Weyershof z rakouského rodu, se majitelé rychle střídali – roku 1834 koupil panství francouzský emigrant markýz Emanuel Julius Roger de Ressequier Miremont, roku 1848 hrabě Maxmilián Viktor de la Fontaine d'Harnoncourt-Unverzagt z lucemburského rodu, který získal český inkolát v roce 1827, a roku 1851 za 140.000 zl. vídeňský velkoobchodník Ferdinand Zinner. Po jeho smrti v roce 1862 převzala panství jeho vdova Pavlína Zinnerová.³⁵

V pozůstalosti novojičínského stavitele Ignáce Klosse jsou dochovány jeho záznamy o jesenickém zámku a hospodářském dvoře. Kloss byl pravděpodobně odhadcem nemovitostí při přípravě prodeje v roce 1865 (který nakonec nebyl realizován). O zámecké budově v tomto roce píše, že byla dobře postavená z pevného materiálu, jednopatrová, stála zcela samostatně, obklopena anglickým parkem. Severní strana byla dlouhá 21 sáhů (asi 38 m), jižní 18 sáhů 3 stopy (asi 33,5 m), východní a západní strana měly shodnou délku 7 sáhů (asi 12,5 m). Střecha měla valbu a byla konstruovaná jako mansardová, na hřebeni byl hromosvod

a krov byl krytý hořlavou krytinou (asi šindelem). Okraj střechy byl obehnan okapem. Budova byla odhadnuta na 1950 zl. Na východním konci zámku byla přistavěna dřevěná, prkny šalovaná kůlna, dlouhá 4 sáhy (asi 7,5 m) a široká 2 sáhy (asi 3,6 m), s pultovou střechou krytou šindelem. Kůlna byla oceněna na 70 zl.³⁶

Mezi léty 1836 a 1865 byl zámek patrně na severovýchodní straně upraven. V té době také mohl být vymalován, torza těchto maleb byla odkryta při stavebně-historickém průzkumu. Jde o liniové rámování výseči s palmetami, doplněnými stylizovanými rosetami. Také byl nově upraven zámecký park, který se rozšířil i na pravou stranu.³⁷

Od roku 1892 byla majitelkou panství neteř Pavlína Zinnerové hraběnka Carolla (Karolína) Cischini, roz. Wegererová., vdova po korvetním kapitánovi Richardu Heinrichu Cischini (+ 1911, pochován na jesenickém hřbitově). Na konci století, zřejmě právě za Carolly Cischini, pak bylo pravděpodobně upraveno průčelí zámku do podoby, kterou známe z fotografií před rokem 1984, s jednoduchými okenními šambránami, včetně vytvoření atiky s hodinovým ciferníkem. Šindelová krytina byla nahrazena keramickou taškou.³⁸

V roce 1905 se v soupisu majetku při prodeji statku uvádí, že v obci jsou dvě panské obytné budovy, vzájemně spojené, z pevného materiálu, sestávající z devíti deštěných (zřejmě táflováných) pokojů, kuchyně se sporákem, spíže, předsíně s dlažbou, dvou malých sklepů, kryté chodby a suchého (tedy rovněž krytého) vjezdu. Za budovami na návrší byla ovocná a květinová zahrada.³⁹ Zajímavá je zmínka o dvou vzájemně spojených budovách, což by znamenalo, že byl rozlišován původní barokní zámek a pozdější empírová přestavba.

Za 2. světové války panství držel Karolínin synovec Heinrich von Stecher, jemuž bylo v roce 1945 konfiskováno. V roce 1948 byl zámek podle zprávy konzervátora památkové péče Jana Havlíčka neobydlený (poté, co byli majitelé vystěhováni vojáky Rudé armády) a silně zpustlý. Byl neuzamčený, okenní tabule byly většinou rozbité, takže do budovy mohl kdokoli vniknout. Ještě v roce 1949 nebyl nikomu přidělen, pak se majitelem staly Československé státní statky. Poté sloužil potřebám obce – byly zde např. kanceláře JZD, ve sklepech byl sklad brambor.⁴⁰

V lednu 1950 požádal majitel zámku, Československé státní statky, Památkový úřad v Brně o prohlídku zámku před plánovanou adaptací. Informoval PÚ, že zámek je v dezolátním stavu, uvnitř úplně vykraden a zničen, proto potřebuje zásadní adaptaci. Prohlídka proběhla 1. února 1950 a byly při ní projednány možné úpravy budovy pro obytné účely. Pracovník PÚ konstatoval, že zámek je datován na průjezdu letopočtem 1728 a z té doby je zřejmě přestavba a rozšíření původní (asi vodní) renesanční tvrze. Tu časově zařadil do doby kolem roku 1600. Zámek byl jednopatrovou budovou s jednoduchými fasádami, zdobenými jen okenními šambránami. V přízemí se nacházely barokní a částečně renesanční klenby (hlavně v severní části, kde byla kuchyň s přílehlými místnostmi a zrušené vřetenové schodiště). Přízemí bylo zcela klenuté, kromě toho zde byl klenutý průjezd, druhý průjezd byl nepravý, pouze se slepými vraty s architektonickým rámováním. Schodiště bylo klenuté, s dřevěnými stupni. Patro mělo zčásti rovné stropy, ve většině místností byly barokní klášterní klenby se štukovými zrcadly, ale bez jakékoliv další výzdoby. Místnosti byly vybaveny ústředním topením, podlahy kryté

parketami. Střecha byla nepravá mansarda s volnými vnitřními prostory, část byla upravena na podkrovní. Krytá byla falcovkou, s podokapními žlaby. Zdivo, klenby, stropy, krov i krytina byly dobře zachovalé, celkem dobře byly zachované i podlahy, okna měla rozbité zasklení, u některých chyběla křídla. Vnitřní vybavení na tom bylo hůř – zbyla pouze poškozená skříň z roku 1640 a několik kusů barokního nábytku. Po roce 1945 byl zámek opuštěn, byl vykrádán a pustošen. Státní statek chtěl budovu upravit pro účely bydlení – v 1. patře mohly být tři byty, v přízemí jen jeden. Bylo zapotřebí vyřešit hlavně otázku sociálního zařízení. Přestože po válce zámek chátral, byl ještě celkem v dobrém stavu, schopen zachování. Úprava na byty byla podle Památkového úřadu jedinou možností záchranu objektu. Podle stanoviska úřadu měl být exteriér zachován v nezměněné podobě, změny v interiéru se měly omezit na nejnútnejší. Zámek byl nakonec na byty adaptován, přitom byla narušena dispozice patra vestavbou sociálního zařízení ve střední části.⁴¹

V 60. letech 20. století byl zámek ve velmi špatném stavu. V 1. patře byly kanceláře JZD, dva provizorní byty zaměstnanců a dvě místnosti sloužící jako archiv JZD. V přízemí byl byt, malá dílna elektrikáře a sklad topiva, sklepy se využívaly pro uskladnění brambor. Na severní straně objektu hrozilo úplné sesutí střechy – část krytá šindelem byla značně porušena, trámů bylo prohnílé. Na opravy ale nebylo dost finančních prostředků, a nebylo je možné provést v jednom roce. V roce 1970 Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody v Ostravě souhlasilo s opravou střechy, zrušením střešních vikýřů a překrytím vzniklých otvorů. Volba krytiny byla na správci objektu – buď pálená taška (bobrovka) nebo šablony z pozinkovaného plechu, natřené tmavě červeně. KSSPPOP také souhlasilo s výměnou oken v přízemí i v 1. patře, pokud bude zachováno členění plochy vnějších křídel. V nejbližším období se měla provést oprava fasády, která byla v havarijním stavu.⁴²

V 70. a 80. letech byl zámek necitlivě upraven, čímž byla narušena dispozice patra. V roce 1982 provedlo JZD Jeseník nad Odrou některé úpravy zámku bez vědomí pracovníků památkové péče. Byla zavedena nová elektroinstalace, v souvislosti s dílnami byly vybourány přičky, střecha překryta keramickou krytinou, provedeno oplechování a částečně oklepaný vnější omítky. Ve stejné době se připravovala i výroba a osazení nových oken. Ještě původní okna s barokními a klasicistními prvky byla odstraněna a naštěstí uložena na zámku.⁴³

V roce 1984 se chystala oprava fasády. Sokl se měl přizpůsobit barvě pískovce. Na celém objektu měly být obnoveny šambrány podle profilace dochované na zadní straně objektu. Nakonec byla průčelí značně zjednodušena, šambrány se omezily na podokenní římsy, na severovýchodním průčelí zaniklo orámování obou vstupů.⁴⁴

Na konci 20. století byl zámek prázdný a pomalu chátral. V roce 2006 budovu koupil novojičínský podnikatel Adolf Nytra, který začal s její rekonstrukcí na luxusní penzion. Nechal si vypracovat stavebně-historický průzkum a proběhly i první záchranné práce, např. úpravy parku. V současné době probíhá postupná sanace budovy, spočívající především ve vysoušení zdiva a odstranění dřevomorky. Poté snad bude následovat celková rekonstrukce objektu.

¹ CDM II, č. 69, s. 83, CDM I, č. 306, s. 283.

- ² CDM XI, s. 561, č. 14, CDM XII, s. 363, č. 399.
- ³ Turek, A.: Jeseník nad Odrou do konce třicetileté války. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 20, 1977, s. 17-24, zde s. 20.
- ⁴ Hradý, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava. Praha 1983, s. 112-114.
- ⁵ Tichánek, J.-Šerý, Z.: Šlechtická sídla na Novojičínsku. Opava 2003, s. 93-98. V této listině (zápisu k landfrýdu Rudolfa II.) z 25. července 1599 ale o tvrzi ve skutečnosti vůbec není zmínka, Jan Bohuš ze Zvole je zde pouze psán „z Goldštejna na Odrách a Německé Jesenici“. Listina je datována na Odrách, kde Jan Bohuš tehdy sídlil. Viz MZA Brno, A 1 (Stavovské listiny), inv. č. 900.
- ⁶ Zezulčík, J.: Památky v obci. Zámek. Poodří 1, 2000, s. 16-18.
- ⁷ CDM XI, s. 561, č. 14.
- ⁸ CDM XII, s. 363, č. 399.
- ⁹ SOKA Nový Jičín, Archiv obce Jeseník n. O., inv. č. 2.
- ¹⁰ Matějka, F.: Moravské zemské desky. Kraj olomoucký II. (1480-1566). Brno 1947, s. 114, 132.
- ¹¹ Tamtéž, s. 320.
- ¹² Literatura se rozchází v názoru, kdy se tak stalo - nejčastěji se uvádí rok 1596, ale také 1598 nebo 1599. V r. 1599 již zcela jistě Jeseník vlastnil. Viz Hosák, L.: Historický místopis země moravskoslezské. Brno 1938, s. 687; Turek, A.: Fulnecko. Vlastivěda moravská. Brno 1940, s. 47; Turek, A.: Jeseník nad Odrou, c. d. v pozn. 3, s. 20-21.
- ¹³ MZA Brno, A 3 (Stavovské rukopisy), inv. č. 6, fol. 5-6.
- ¹⁴ Šlechtické pozůstalosti a inventáře statků jsou v MZA Brno dochovány až od r. 1636, viz fond C 2 (Tribunál-pozůstalosti).
- ¹⁵ Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum zámku Jeseník nad Odrou. Ostrava 2006, s. 54-55.
- ¹⁶ Hosák, L.: Historický místopis, c. d. v pozn. 12, s. 687; Zezulčík, J.: Památky v obci, c. d. v pozn. 6, s. 16-18.
- ¹⁷ ZA Opava, Sběrka mikrofilmů, Velkostatek Jeseník n. O., inv. č. 1; Dosoudil, J.: Urbar des Rittersitzes und Gutes Deutsch-Jassnik und Gross Petersdorf. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 43, 1941, s. 182-189.
- ¹⁸ Turek, A.: Jeseník nad Odrou, c. d. v pozn. 3, s. 22, podle něj Tichánek, J.-Šerý, Z.: Šlechtická sídla, c. d. v pozn. 5, s. 93-98.
- ¹⁹ Zezulčík, J.: Památky v obci, c. d. v pozn. 6, s. 16-18; Hosák, L.: Historický místopis, c. d. v pozn. 12, s. 687.
- ²⁰ Tamtéž.
- ²¹ Hradý, zámky a tvrže II., c. d. v pozn. 4, s. 112-114; Ullrich, J.: Deutsch-Jassnik im Jahre 1817. Kuhländchen 9, 1928, s. 129-135, 154-159.
- ²² Zezulčík, J.: Památky v obci, c. d. v pozn. 6, s. 16.
- ²³ MZA Brno, C 2 (Tribunál-pozůstalosti), sign. W 59, kart. 268.
- ²⁴ Podle informace Ing. T. Kyncl je o jeden z nejstarších mansardových krovů u nás. Viz Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 57.
- ²⁵ Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 57.
- ²⁶ MZA Brno, C 2 (Tribunál-pozůstalosti), sign. A60, kart. 6.
- ²⁷ MZA Brno, C 9 (Moravsko-slezské zemské právo), inv. č. 266, sign. 13.
- ²⁸ Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 57.
- ²⁹ Zezulčík, J.: Památky v obci, c. d. v pozn. 6, s. 16-18; Hosák, L.: Historický místopis, c. d. v pozn. 12, s. 687.
- ³⁰ Ullrich, J.: Deutsch-Jassnik, c. d. v pozn. 21; Hradý, zámky a tvrže II., c. d. v pozn. 4, s. 112-114.

- ³¹ SOKA Nový Jičín, Archiv obce Jeseník n. O., inv. č. 22, kart. 1.
- ³² ZA Opava, Velkostatek Jeseník n. O., inv. č. 25, kart. 8.
- ³³ Obdobné suprafenestry se objevují např. na empírovém zámku v Hnojníku. Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 57-58.
- ³⁴ MZA Brno, D 9 (Indikační skici), sign. MOR040318330; 1st Military Survey, Morava, Section No. 42, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna (<http://oldmaps.geolab.cz>, stav stránky 26. 5. 2011); Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 58-59.
- ³⁵ Zezulčík, J.: Památky v obci, c. d. v pozn. 6, s. 16-18; Hosák, L.: Historický místopis c. d. v pozn. 12, s. 687.
- ³⁶ SOKA Nový Jičín, Archiv obce Jeseník n. O., inv. č. 33, kart. 2.
- ³⁷ Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 59.
- ³⁸ Tamtéž, s. 60.
- ³⁹ ZA Opava, Velkostatek Jeseník n. O., inv. č. 29, kart. 8.
- ⁴⁰ Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště (dále NPÚ-ÚOP) v Brně, archiv, sign. P 99/39.
- ⁴¹ NPÚ-ÚOP v Brně, archiv, sign. P 99/39; Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 60.
- ⁴² NPÚ-ÚOP v Ostravě, sbírka příloh.
- ⁴³ NPÚ-ÚOP v Ostravě, sbírka příloh; Augustinková, L.-Rosová, R.: Stavebně historický průzkum, c. d. v pozn. 15, s. 61.
- ⁴⁴ Tamtéž.

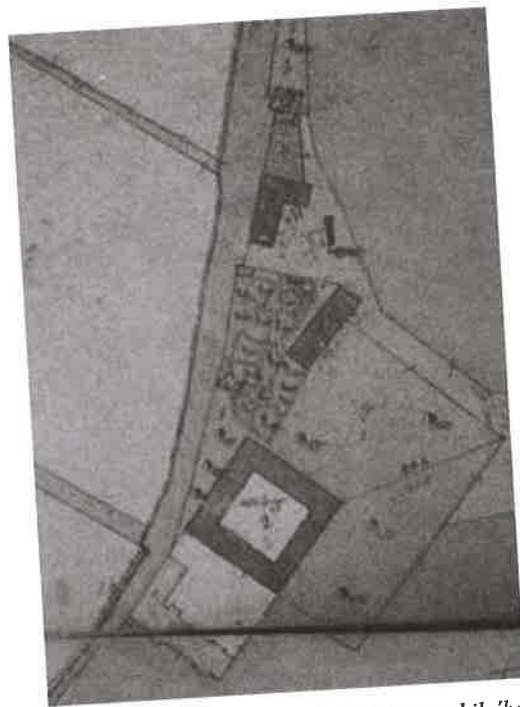

Zámek s hospodářským dvorem na tzv. I. vojenském mapování z let 1764–68, originál 1:28 800 (Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, viz <http://oldmaps.geolab.cz>)

Romana Rosová

Zámek s hospodářským dvorem od jihovýchodu, 1817, Franz Kledenský (Ulrich, J.: Deutsch-Jassnik im Jahre 1817. Kuhländchen 9, 1928)

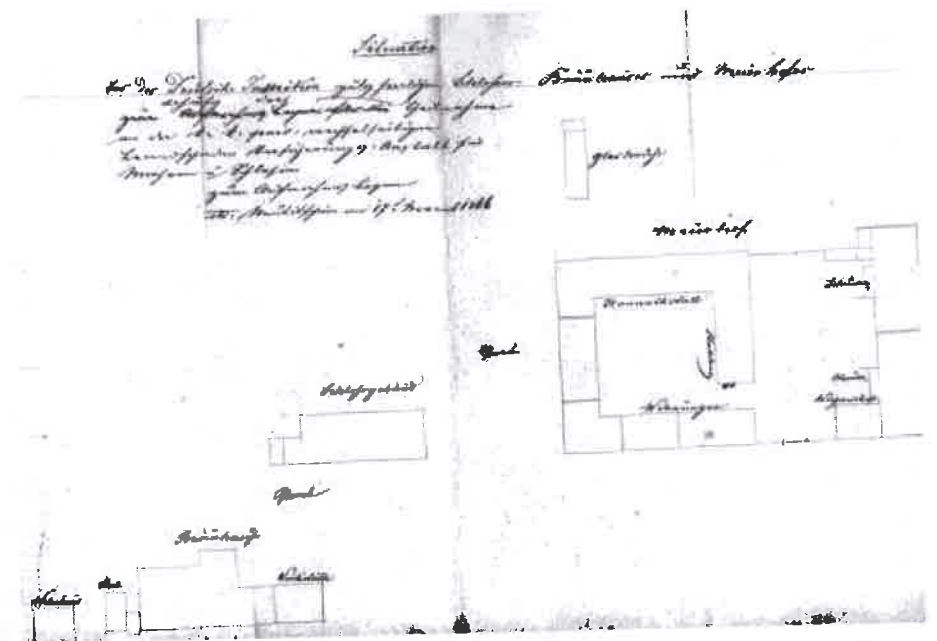

Zámek s parkem a hospodářským dvorem na indikační skice stabilního katastru z roku 1833 (MZA Brno, D 9, sign. MOR040318330)

Zámek v Jeseníku nad Odrou

Severozápadní průčelí zámku a pivovar, pohlednice podle staré olejomalby (Ulrich, J.: Deutsch-Jassnik im Jahre 1817. Kuhländchen 9, 1928)

Situace zámku, pivovaru a hospodářského dvora od I. Klosse, 1865 (SOka Nový Jičín, AO Jeseník nad Odrou, inv. č. 33, kart. 2)

Romana Rosová

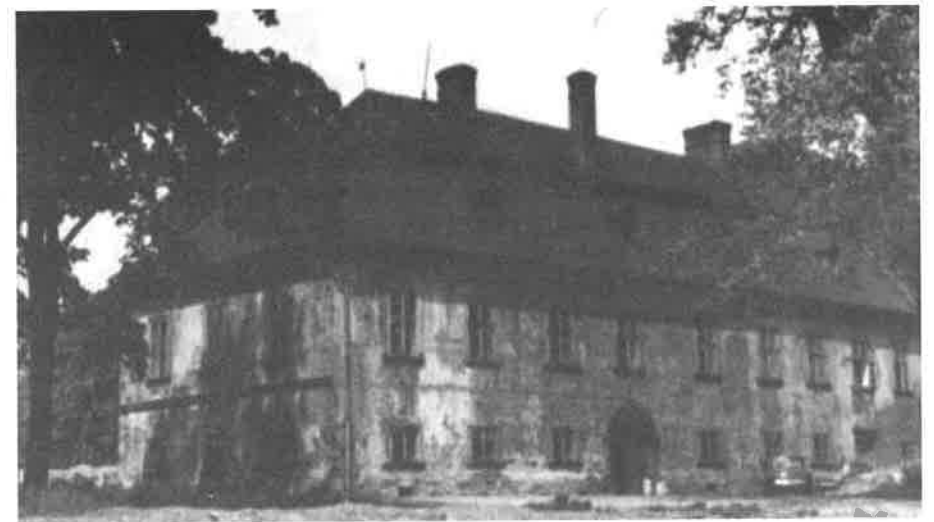

Severozápadní průčelí zámku, 1932 (Slezské zemské muzeum, fotoarchív, FP 6591)

Severozápadní průčelí zámku, 30. léta 20. století (Tichánek, J. a kol.: Šlechtická sídla na Novojičínsku)

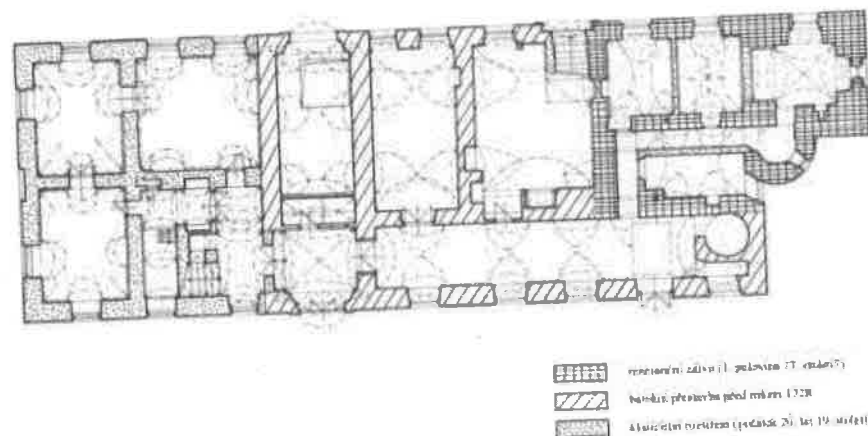
Zámek v Jeseníku nad Odrou

Jihovýchodní průčelí zámku, 3. čtvrtina 20. století (soukromá sbírka)

Hlavní vstupní portál v severozápadním průčelí, 1962 (NPÚ, ú. o. p. v Ostravě, fotoarchív, č. neg. 471)

rekonstrukce zdí v I. patrovém (7. okně)

nástěnné malby před rekon. 1928

křesťanský kůr (podle č. 25. let 19. století)

Půdorys 1. NP s grafickým vyhodnocením jednotlivých stavebních etap (Augustinková,
 L.-Rosová, R.: Zámek v Jeseníku nad Odrou. SHP. Ostrava 2007)

P. Klemens František Černoch, lagnovský rodák

Jan Štěpán

Olomoucký vikář a konzistorní rada P. Klemens Černoch se narodil 24. listopadu 1807 v Lagnově, který spadal pod faru Klimkovice u Nového Jičína. Otec byl soukenický mistr Jan Černoch, matka Františka pocházela z Brušperka a byla dcerou tamního ševce a podruha Josefa Bajtka. Vzali se v Brušperku 5. září 1798, on ve věku 25 a ona 19 let.¹ Za svědky jim šli dva soukeníci z Brušperka, je tedy možné, že se zde Jan Černoch soukenickému řemeslu ve zdejším cechu vyučil a že zde také potkal svou budoucí ženu.² Jan a Františka Černochovi měli celkem deset dětí, z nichž první se ještě narodilo a zemřelo v rodišti Jana v Klimkovicích, ostatní přišly na svět v Lagnově (1800 - Josef František; 1802 - Josef Cyril; 1804 - Josefa Františka; 1805 - Ludvík František; 1807 - Clemens František; 1809 - Marianna Kristina; 1811 - Ewarist František; 1813 - Františka Jana; 1815 - Terezie Hedvika a 1818 - Marianna). Do Lagnova se rodina přestěhovala mezi červencem 1801 a březnem 1802 a bydleli zde v domkařské usedlosti č. 61. Většina dětí však brzy zemřela a vyššího věku se dožili pouze Josef Cyril, Clemens František, Terezie Hedvika a Marianna. Neštěstí však rodinu provázelo i nadále, neboť Josef Cyril se v roce 1828 utopil a Marianna zemřela roku 1832 na souchotiny.

Z genealogického hlediska z početné rodiny tak zbyly vlastně jen dvě děti: Klemens František, který se stal knězem, a jeho sestra Terezie, která si vzala za manžela klimkovičského měšťana a tkalcovského mistra Františka Lubojackého. Zda se P. Klemens Černoch vracíval do svého rodiště, nevíme, každopádně zde ale pohřbíval oba své rodiče. Nejprve to byl otec 25. listopadu 1843, když zemřel na pneumonii ve věku 70 let v rodinném domku v Lagnově. Matka zemřela 15. prosince 1849 v Klimkovicích č. 30 u své dcery Terezie Lubojacké ve věku 72 let na zápal plic. Nejstarším žijícím členem rodu byla sestra P. Klemense Černocho Terezie, která zemřela v Klimkovicích 2. října 1879. O vzájemném sourozeneckém vztahu snad svědčí i to, že P. Černoch oddával 2. srpna 1842 svou sestru v poutním chrámu v Dubu nad Moravou, a když se Lubojackým v roce 1848 narodil syn, pojmenovali ho Klemens. Shodou okolností byl rok 1842 také jediným rokem, ve kterém P. Černoch v Dubu oddával, ale řadu sňatků, kdy byl oddávajícím mnoha kapitulním úředníkům, nalezneme také při chrámu sv. Václava v Olomouci.

Proč vstoupil Klemens František Černoch na kněžskou dráhu, se zřejmě nedozvíme, ale je možné, že v tom velkou roli sehrál P. Jiří Blažej, farář v Klimkovicích. Zdá se totiž, že to byl nejen silně věřící člověk, ale že měl také na své farníky velký vliv. V době, kdy zde jako farář působil, nebyla při křtu výjimka u většiny dětí dvou až tří křestních jmen a jejich výběr jistě nesouvisel jen s rodiči. Vyskytují se zde křestní jména jako např. Kleofáš, Zeno, Januarius, Kajetán či Bonifác a v případě dětí, které zemřely krátce po křtu, jména jako Bona či Infelix. Kde se všude mladý Klemens Černoch učil, nevíme přesně. Jisté to bylo nejprve ve škole v Lagnově či v Klimkovicích, posléze se dostal až do Brna. Podle jeho nekrologu se musel jako syn chudého řemeslníka již v době studií sám živit a měl to

být jeden z důvodů, proč se posléze tak snažil pomáhat řemeslným tovaryšům a sirotkům.³

P. Klemens měl ovšem v mládí chatrné zdraví, a jak je opět uvedeno v jeho nekrologu, míval strach, že zemře ještě před tím, než se z něj stane kněz. Jak často byl po dobu svého života nemocný či jak často se léčil, nevíme, ale jisté je, že v roce 1851 absolvoval osmi týdenní ozdravnou kúru v Karlových Varech.⁴ Vyšší studia započal v Brně v roce 1827 dvěma ročníky filozofie na filozofickém učitelském ústavu a v roce 1829 přešel do Olomouce na teologii.⁵ V době studia v Olomouci zde byl ubytován u pekaře Ferdinanda Scholze na Dolním náměstí č. 15. Od roku 1829 také začal pobírat stipendium z Náboženského fondu ve výši 100 zlatých. Během studia také postupně přijal kněžská svěcení. Nejprve to byla v arcibiskupské domácí kapli 8. března 1830 první tonsura a následně obdržel v rektorátní kapli sv. Anny 27. června 1831 čtyři nižší svěcení.⁶

Ordinován byl dne 14. září 1832 olomouckým arcibiskupem Ferdinandem Maria hrabětem z Chotku a 4. listopadu téhož roku obdržel guberniální dekret, opravňující jej ke kněžskému povolání a platu z náboženského fondu.⁷ Svou kněžskou dráhu započal 30. září 1832 jako kooperátor v Hněvotíně u Olomouce, kde zrovna řádila epidemie úplavice.⁸ Druhou epidemii, tentokrát cholery, zde přežil v roce 1836. Záznamy o křtech, svatbách a pohřbech, které zde vykonával, se po celou dobu jeho působení střídají s ostatními duchovními a pravděpodobně zde také vedl odpolední náboženské doučování pro českou a německou mládež.⁹ Podle dochovaných písemností fary uspořádal na základě konzistorního nařízení č. 3519 z roku 1835 farní archiv a knihovnu a vyhotovil k nim repertorium.¹⁰ V roce 1839 zde 16. června spolu s hněvotínským farářem Vincencem Šlahounekem slavil výročí jeho kněžského jubilea a 14. listopadu 1840 kráčel s farníky v procesi k pohřbu téhož faráře do Olomouce.¹¹

Jak dlouho by zde působil, je otázkou, každopádně v Hněvotíně vykonával kněžskou službu jen do rozhodnutí z 24. listopadu 1841, kdy se stal kaplanem v poutním místě Dub nad Moravou a tam odešel 13. prosince.¹² Nebylo to však jeho rozhodnutí. Ve Velké Bystřici působil farář Leopold Schön, který měl, zdá se, neustále potíže se svými kooperátory. V roce 1841 jím byl P. Jan Fiala, jenž vedl s farářem spor o vedení farnosti, alkohol a schůzky s farářovým bratrem a bývalým velkobystřickým hejtmanem Floriánem Schönem. Právě v roce 1841 si nakonec, tak jako předchozí kooperátoři, P. Fiala podal žádost o přeložení a ta byla vyslyšena. Na jeho místo nastoupil kaplan z Dubu P. Jan Šimíček, P. Jan Fiala byl dosazen na místo kooperátora v Hněvotíně, a tím se P. Černocho dostal do Dubu.¹³ Drobnou shodou okolností v Dubu poprvé křtil hned druhého dne po nástupu na kaplanské místo a byla to trojčata František, Gertruda a Matylda Bartoloměje a Anny Vystrčilových.

Fary Hněvotín i Dub měly mimo jiné společné také to, že jejich duchovním patronem byla olomoucká kapitula. Snad i to byl důvod, že se P. Klemens Černocho v srpnu 1842 přihlásil spolu s dalšími čtyřmi kandidáty na místo uprázdněného kuráta-vikáře po P. Ludvíku Titlovi.¹⁴ O získání tohoto místa jej vyrozuměl dómský kapitulář Vilém svob. pán ze Schneebergu 26. srpna a 4. září byl na místo kuráta-vikáře jmenován, čímž zároveň skončil s funkcí dubského kaplana.¹⁵ Podle

kandidátní listiny byl v pracovních záležitostech velmi pilný, neustále se vzdělával četbou a byl v dobrém tělesném stavu. Jako obydlí mu byla přidělena místnost ve vikářském domě č. 54 na olomouckém Předhradí a jako vikářskou prebendu obdržel třetí vikariátní prebendu v Lutíně.¹⁶ Od roku 1855 se mu snad s povýšením na konzistorního radu změnila vikářská prebenda, kterou se nově stal Křelov a ke které se pojila rezidence č. 62 na olomouckém Předhradí. V roce 1843 byl dále zvolen na místo vicedomestika a na tento post rezignoval v březnu 1847.¹⁷ Údajně také v roce 1849 zpracoval archiv olomouckého vikářského kolegia.

Roku 1846 začal vyučovat náboženství na olomoucké kadetní škole a zároveň jako mimořádný civilní kněz sloužil v neděli a ve sváteční dny ranní mši pro minérské a sapérské jednotky (v zásadě zákopníci a pyrotechnici) v Olomouci v garnisoním kostele Panny Marie Sněžné. V této souvislosti ovšem musel řešit problémy s účastí na povinných církevních úkonech z titulu olomouckého vikáře, neboť výuka se mu s nimi kryla.¹⁸ I přes pracovní vytižení si však v roce 1847 zažádal o dosazení na místo kanonického asistenta po dómském vikáři P. Josefu Šebestíkovi.

Mimo vikářské působení se jeho kněžské povolání snoubilo také s olomouckou arcibiskupskou konzistoří, kde byl 4. března 1847 jmenován konzistorním protokolním adjunktem. Poté co vyhotovil dvě matriky ordinovaných kněží, byl v srpnu 1849 povýšen na konzistorního auditora.¹⁹ Když o čtyři roky později onemocněl konzistorní protokolista Červenka, převzal 3. listopadu 1853 jeho místo a zároveň přestal vykonávat expediční a taxační práce, které přešly na registračního adjunkta Meinzela.²⁰ V rámci arcibiskupské konzistoře dále povýšil 6. června 1855 na konzistorního radu, 19. března 1862 na konzistorního sekretáře a 6. června 1864 se stal konzistorním přisedícím.²¹

Na přelomu let 1853-1854 se také stal druhým dómským ceremoniářem, přičemž na post prvního ceremoniáře postoupil v roce 1862.²² V roce 1866 se ale funkce ceremoniáře zřekl poté, co se stal farářem ve Velkém Týnci.²³ Roku 1859 byl za četné zásluhy jako druhý ceremoniář jmenován papežem Piem IX. čestným papežským komorníkem extra urbem spolu s prvním ceremoniářem P. Evženem Klugem.²⁴

P. Klemens Černocho založil a vedl od roku 1848 nedělní vzdělávací školu pro dospělé „Olmützer Sonntags-Schule für Erwachsene“, která byla v podstatě předzvěstí zřízení spolku „Olmützer katholische Gesellenverein“ v roce 1851, a obě instituce umožňovaly vyučení mladým hochům v různých řemeslech.²⁵ Pro vyučování v nedělní škole se P. Černochovi podařilo získat od olomoucké městské rady místnosti ve druhém patře tzv. purkrabského domu v Purkrabské ulici č. 2 (153) a postupně zde z darů dobrodinců založil také sbírkový kabinet „muzeum“, sloužící k doplňující výuce, a knihovnu. O chodu školy (a později spolku) informoval v pravidelných čtvrtletních tištěných zprávách, ze kterých lze rekonstruovat jak průběh výuky, tak konkrétní peněžité a sbírkové dary.²⁶ Podařilo se mu také dosáhnout toho, že se nedělní školní bohoslužby a posléze bohoslužby tovaryšského spolku mohly konat v garnisoním kostele P. Marie Sněžné. Zde také měla být v březnu 1853 sloužena děkovná mše za císaře Františka Josefa I., kterého 18. února na vídeňských hradbách napadl nožem krejčovský tovaryš János Libény (nakonec

proběhla v chrámu sv. Mořice). Tím se v monarchii poněkud zvýšila nevole vůči tovaryšům a děkovaná mše byla jedním z prostředků, jak nepříznivé ovzduší vůči spolku tovaryšů a nedělní škole alespoň v Olomouci snížit. Dalším faktem bylo to, že císařská rodina patřila mezi významné mecenáše obou zmíněných ústavů.

Uvedené výroční a čtvrtletní zprávy o chodu školy (a posléze i spolku tovaryšů) také poodhalují znalosti P. Klemense Černocho a jeho všestranné zaměření. Jeho hlavním vyučovacím předmětem byla samozřejmě religionistika, ale v rámci každé neděle byla mimo pevně stanovené předměty ještě tematicky zaměřená hodina spojená s praktickými pokusy, přičemž každého čtvrt roku měl P. Černoch jednu. Nejprve byla o čištění znečištěné vody a zbavování vody příměsí, dále o získávání kovů těžbou, o nebezpečí sebevznícení některých látek, geografii či o dějinách Rakouské monarchie. V rámci nedělní školy i pozdějšího spolku katolických tovaryšů se P. Černoch angažoval v pořádání slavností, převážně u příležitosti svátku svatého Josefa, patrona řemeslníků a tovaryšů. Mimo to je doloženo jeho každoroční organizování vánočních večerů u vánočního stromku s řadou dáreků, které mohli tovaryši využít v praktickém životě a na které si zpravidla nebyli schopni vydělat.

Jak již bylo řečeno, od roku 1851 začal paralelně působit spolek katolických tovaryšů, který nejpozději do roku 1853 nedělní školu zcela nahradil.²⁷ Ve stejné době se totiž v Olomouci pod záštitou obchodní a živnostenské komory začala zakládat pokračovací a nástavbová škola pro tovaryše a řemeslníky, která začala fungovat v roce 1853 při vyšší reálce (zřízena opět v purkrabském domě) a původní nedělní škola byla víceméně díky jednostranné religiozitě odsouzena k zániku. Byť je nedělní škola postupně v korespondenci uváděna jako tovaryšská škola a tovaryšský spolek, oficiální rok vzniku spolku katolických tovaryšů v Olomouci je 1853, kdy byl spolek uznán a P. Klemens Černoch sestavil spolková statuta.²⁸ Pro samotného P. Černocho to ale byly těžké okamžiky, neboť musel nové škole přenechat část získaných učebních pomůcek sbírkového kabinetu i knihovny a Spolek katolických tovaryšů byl vypovězen z purkrabského domu. Nejprve byly pronajaty místnosti v České ulici č. 11 (519), ale po smrti majitele Martinice musely být prostory během krátké doby opět vyklizeny.

Následně byl pro spolek zakoupen dům v ulici Božího těla 16 (232) za 7500 zlatých. V letech 1855-1856 se P. Černoch snažil pro spolek zakoupit další dům, ve kterém by byl zřízen hospic pro nemocné tovaryše. Hospic byl nakonec zřízen přímo v domě spolku a jeho slavnostní otevření spojené s vysvěcením proběhlo 2. listopadu 1856 za účasti řady osobností.²⁹ Slavnostní vysvěcení provedl olomoucký arcibiskup Bedřich z Fürstenberka za účasti kapituly a dómských vikářů, a tak se slavnost stala nezapomenutelným zážitkem pro všechny zúčastněné tovaryše.³⁰ Pro získání financí k chodu hospice vydal P. Černoch v Olomouci roku 1855 dokonce zpěvník v ceně 13 krejcarů, který vycházel z kancionálu P. Tomáše Bečáka a z lidových a řemeslnických písní. Jeho název zní „Sbírka písní pro dospělou mládež s přídatkem písní pro děti“ a kromě dnešní hymny „Kde domov můj“, upravenou pro Moravu, zde najdeme také píseň, nazvanou „Svornost tovaryšstva katolického“,³¹ pod kterou se podepsal sám P. Černoch.

Na to, jak asi působil na nové tovaryše spolek a spolkový dům, lze poukázat z paměti varhanáře Františka Bergera, který se jako tovaryš dostal do Olomouce v roce 1853.³² Jeho první setkání se Spolkem katolických tovaryšů proběhlo na Vánoce téhož roku, kdy spolu s kamarádem Antonínem Fleischakerem získali vstupenky na „vánoční besídku“. František Berger byl vystoupením a spolkovým domem (jehož popis mimochodem podává) zcela unešen. Ihned se chtěl stát členem spolku, což mu však ve chvíli, kdy ještě nebyl oficiálním učněm, nebylo umožněno, byl však ujištěn, že může kdykoliv do spolkového domu přijít. Hned první neděli se také zúčastnil vyučování a mimo to, že byl opět nesmírně nadšen, upoutal přímo P. Černocho svou hrou na klavír, a měl tak u něj i do budoucna otevřené dveře. On sám o osobě P. Klemense Černocho uvedl, že to byl nesmírně laskavý člověk, který věnoval spolku katolických tovaryšů veškerý volný čas a mimo to se na konci každého vyučovacího dne vmísil mezi učně, vyptával se jich na jejich problémy a vůbec se k nim choval jako vlastní otec.³³ Dalším dokladem toho, jak na Františka Bergera spolek a P. Černoch zapůsobili, bylo také to, že poté co obdržel v roce 1858 výuční list a získal první peníze, investoval je do zápisného Spolku katolických tovaryšů. Odměnou se mu stalo to, že byl brzy poté zvolen spolkovým pořadatelem a knihovníkem, posléze byl také zařazen jako druhý tenor do spolkového kvartetu. Když se pak v roce 1863 rozjel do Olomouce na návštěvu, bydlel jako člen spolku v hospici a samozřejmě se zde rád potkal se svými bývalými přáteli.

P. Klemens Černoch byl představeným tohoto spolku do roku 1866, přičemž postupně vykonával dohled i nad ostatními spolky v rámci olomoucké diecéze. Následně byl v roce 1866 jmenován představeným arcidiecézního spolku tovaryšů a jednalo se o spolky v Olomouci (1851), Opavě (1855), Šternberku (1855), Šumperku (1859), Novém Jičíně (1863), Krnově (1863), Valašském Meziříčí/Krásnu (1868), Jívové (1868, zanikl 1870), Brušperku (1870) a v Moravské Ostravě (1870). Velkou událostí byla oslava 25. let výročí od založení spolku a zároveň 25 let působení činnosti P. Černocho jako představeného katolického spolku. Oslava proběhla 11. - 12. května 1873 za účasti představitelů příbuzných korporací, přičemž se zúčastnil i kanovník a pozdější kardinál dr. Antonín Josef Gruša coby zástupce vídeňského spolku tovaryšů. 12. května vyšel z Olomouce průvod šestnácti mistrů ozdobených pamětním odznáčkem se znakem města a nápisem k výročí k Velkému Týnci naproti P. Černochovi, kterému předali odznáček a doprovodili ho ve slavnostním průvodu do Olomouce k oslavám. V rámci spolkového zasedání byla přednesena také děkovaná řeč P. Černochovi za jeho obětavou a neúnavnou práci pro výše zmíněné spolky tovaryšů. V souvislosti s aktivním působením a dohledem nad zmíněnými tovaryšskými spolky uvádí Nešpor o P. Černochovi, že se zabýval sociologií.³⁴

Jeho další velkou zásluhou bylo zřízení arcibiskupského sirotčince pro dívky na památku blahověčené Jana Sarkandra v Olomouci - Nových Sadech v roce 1860.³⁵ P. Klemens Černoch se stal prvním kurátorem sirotčince a všemožně se snažil o jeho dobrý chod. Hned po získání domu č. 44 od vdovy Sommerové na Nových Sadech započaly přípravné práce na jeho opravách a úpravách pro potřeby sirotčince.³⁶ Projektovou dokumentaci zpracoval Ing. Karel Biefel, přičemž vedl také dohlížetelské práce. Vlastní stavbu prováděl zednický mistr Anton Heilich.³⁷

V prvním desetiletí užívání budovy se jako největší problém ukázala střecha, kterou bylo takřka každý rok potřeba opravovat. Jen v roce 1865 bylo na opravy potřeba přes 10.000 šindelů, a byť se P. Černoch snažil prosadit krytinu z trvanlivějšího pozinkovaného plechu, byly nakonec z arcibiskupského statku Hukvaldy zaslány šindele a dřevo potřebné na opravu krovů. Následná velká přestavba sirotčince proběhla až po Černochově smrti po roce 1880 na základě projektové dokumentace, zhotovené arcibiskupským stavitelem Antonínem Kybastem. Sirotčinec měly na starosti školské sestry III. řádu sv. Františka a podle Černochova nekrologu se také snažil o rozšíření míst, kde by tyto řádové sestry učily. Díky korespondenci s řádovými sestrami III. řádu sv. Františka a jejich provinciálem za prusko-rakouské války se dozvídáme, že válečné nebezpečí a rekvizice se nevyhnuly ani tomuto řádu.³⁸ Přímou o starosti o sirotky, strachu z konfliktu a o možné evakuaci sester informovala P. Černochova sestra představená Gregorie pracující v sirotčinci v Olomouci – Nových Sadech, naštěstí však nedošlo k žádnému obléhání Olomouce, a tak sirotčinec nebyl přímo ohrožen. Nacházel se totiž v prostoru, který byl určen z obranných důvodů k demolici, a Novým Sadům se to takto v minulosti již několikrát stalo. Díky řadě darů se podařilo pro sirotčinec jako hospodářské zázemí v roce 1865 zakoupit ve Velkém Týnci pololání usedlost č. 92. Na památku této události nechal P. Černoch na kopci Hradisko nad Velkým Týncem postavit dřevěný kříž, který byl posvěcen v září téhož roku.³⁹

V lednu roku 1866 si P. Černoch podal žádost k uprázdněnému místu faráře ve Velkém Týnci u Olomouce a byl na něj bez problémů dosazen.⁴⁰ Ve Velkém Týnci se prakticky ihned pustil do pořádání farního archivu, přičemž z něj vyčleňoval písemnosti, které patřily na jiné fary a pravděpodobně se do Velkého Týnce dostaly s jeho předchůdci. Na druhou stranu rok 1866 byl pro něj značně nešťastným. Díky prusko-rakouské válce došlo ve velkotýnecké farnosti k rozsáhlé epidemii cholery, a tak P. Černoch do úmuru pohřbíval jednoho farníka za druhým. Pravděpodobně v této souvislosti také o dva roky později žádal o rozšíření týneckého hřbitova.⁴¹ Ihned také inicioval zřízení křížové cesty z Velkého Týnce na kopec Hradisko, kde se již nacházel výše uvedený kříž. Křížová cesta měla být poděkováním přeživších cholerovou epidemii a zároveň vzpomínkou na ty zemřelé.⁴²

V roce 1867 zemřel velkobystřický děkan P. Jan Kuranda a na konzistorním zasedání v červenci téhož roku byl na jeho místo zvolen P. Černoch, čímž se zároveň stal vizitátorem škol spadajících pod děkanát.⁴³ Téhož roku 4. září byl jmenován také šternberským arciknězem se správou děkanátů Budišov, Dvorce, Lipník nad Bečvou, Uničov, Přerov a Rýmařov.⁴⁴ Až do konce svého života již zůstal na stejném postu a s výše uvedenými funkcemi.

Kolem 29. června roku 1875 jej postihnul záchvat mrtvice, ze kterého se už nevzpamatoval.⁴⁵ Jeho stav se zhoršoval, o čemž svědčí i to, že 9. července byl provizorním děkanem jmenován P. František Chalupa, neboť P. Černoch již nebyl schopen zastávat svůj úřad.⁴⁶ Zemřel o půl šesté ráno 10. července roku 1875 ve Velkém Týnci a byl zde i 12. července pochován, přičemž pohřební exequie vedl olomoucký probošt Vilém svob. pán ze Schneebergu. Pohřbu se mimo 54 duchovních zúčastnilo velké množství farníků, tovaryšů z moravských katolických

spolků, sirotci ze sirotčince, učitelé z velkobystřického děkanátu a řada dalších osob.⁴⁷

P. Klemens František Černoch odvedl za svůj život obrovský kus práce. Jako kněz se samozřejmě staral o své ovečky a na každém postu se snažil zvelebovat svěřené beneficium. Snad pohnuté osudy vlastní rodiny a znalost prostředí chudých vrstev z něj udělaly člověka nesmírně agilního v pomoci druhým. Vybral si cestu vzdělávání a charity pro sirotky, učně a tovaryše. Díky jeho snaze o zveřejnění celého dění v kruzích tovaryšů a v životě sirotek, kdy vydával pravidelné tištěné zprávy o sirotčinci a spolku katolických tovaryšů, známe cenné informace o obou institucích. Ty však zároveň sekundárně vypovídají o samotném P. Černochovi. Byť se zde nezmiňuje o vlastních zásluhách, je více než očividné, jak velké vlastně byly. Součástí každé zprávy je také soupis dárců finančních prostředků, bez nichž by instituce nemohly v žádném případě fungovat. Neméně dlouhý je také seznam osob, které přispěly materiální podporou, ať již stavebním materiálem, potravinami či ošacením pro sirotčinec, tak učebními pomůckami, knihami a praktickými pomůckami pro učební kabinet školy spolku katolických tovaryšů. Odpovědí na otázku, proč se našlo tolik nejrůznějších donátorů, je samozřejmě mnoho, ať už to byla dobročinnost jinak nezúčastněných lidí, či vděčnost dospělých sirotek a tovaryšů, z nichž se stali nejen uznávaní řemeslníci, ale hlavně slušní lidé. Řada osob jistě přispěla z toho důvodu, že sami zažili podobně těžký život, a tak se rozhodli přispět k zlepšení osudu těch ostatních. Každopádně jednotícím prvkem byl v tomto případě P. Klemens Černoch. Nebyť jeho nesmírné snahy o pomoc a zajištění všeho potřebného pro obě instituce, by z nich nejspíše nikdy nebyly tak vynikající ústavy. A pravděpodobně by se ani nenašlo tolik donátorů, kteří se díky znalosti jeho osoby a oddanosti celé věci angažovali v takové míře, která v dané době pro tyto účely rozhodně nebyla obvyklá. Lidstvo rádo zapomíná, ale historie je od toho, aby některé věci zapomenuty nebyly, a P. Klemens Černoch rozhodně patří mezi osobnosti, které pro lidstvo udělaly mnoho dobrého.

¹ Veškeré genealogické údaje a údaje o matrikách čerpány ze Zemského archivu v Opavě (ZAO), Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, vše dostupné on-line http://matriky.archives.cz/matriky_lite/MenuBar.action?sourcePage=Z-3sSMi51YEI4RaGpjo1GHsqE_J4muF-&activ=HLEDANI [navštíveno 2.4.2011].

² K soukeníkům v Brušperku např. Juřák, Petr: Brušperk - nahlédnutí do historie města. Brušperk 2009, s. 44-47.

³ Našinec, roč. 7/83, 16. 7. 1875, s. 2 – nekrolog P. Klemense Černocho.

⁴ ZAO pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (ACO), sign. D 1, karton 2408.

⁵ ZAOpO, fond Univerzita Olomouc (UO), kniha č. 6, univerzitní matrika; kniha č. 334, inv. č. 1503, nacionálně řádných posluchačů; kn. č. 102, inv. č. 150, hlavní katalog pro školní roky teologie 1829-1832.

⁶ ZAOpO, fond ACO, kn. č. 18a, pag. 21, 26.

⁷ ZAOpO, fond ACO, matrika kněžstva 1820-1840, kn. č. 101.

⁸ ZAOpO, fond ACO, sign. E7, investitury kooperátorů, kart. 3150 - Hněvotín.

⁹ SOkA Olomouc, fond O 7-11, Farní úřad Hněvotín, kniha č. 41.

- 10 SOKA Olomouc, fond O 7-11, Farní úřad Hněvotín, kniha č. 78, 80.
 11 Pamětní zápis v hněvotínské matrice M 6330, poslední nefoliovaný list.
 12 ZAOpO, fond ACO, sign. E7, investitury kooperátorů, kart. 3117 - Dub.
 13 ZAOpO, fond ACO, sign. E7, investitury farářů, kart. 2941 - Velký Týnec.
 14 ZAOpO, fond Metropolitní kapitula Olomouc (MCO), vikář Klement Černoch - osobní spis 1842-1866, kart. 1264, inv. č. 5908; Ustanovování a instalace vikářů 1662-1884, kart. 1760, inv. č. 6778; fond ACO, Ustanovování a instalace vikářů, kart. 2408.
 15 ZAOpO, fond Arcibiskupství Olomouc (AO), kart. 846, sign. DM 3, inv. č. 2583; fond MCO, kart. 1761, sign. VD 9, inv. č. 6786.
 16 ZAOpO, fond MCO, Personální záležitosti: opce vikářů, ustanovování ceremoniářů, dispenze 1804-1885, kart. 1766, inv. č. 6791.
 17 ZAOpO, fond MCO, vikář Klement Černoch - osobní spis 1842-1866, kart. 1264, inv. č. 5908.
 18 ZAOpO, fond MCO, vikář Klement Černoch - osobní spis 1842-1866, kart. 1264, inv. č. 5908.
 19 ZAOpO, fond AO, kart. 656, sign. B 11 aud; fond ACO, kn.č. 101, 102 - první kněží ordinovaní v letech 1820-1840 a druhou 1841-1848.
 20 ZAOpO, fond AO, kart. 654, sign B 11.
 21 ZAOpO, fond AO, kart. 790, sign. C 1 cons, inv. č. 2553; kart. 789, sign. C 1 ass, inv.č. 2551.
 22 ZAOpO, fond AO, kart. 846, sign. DM 3, inv. č. 2583; fond MCO, Personální záležitosti: opce vikářů, ustanovování ceremoniářů, dispenze 1804-1885, kart. 1766, inv. č. 6791..
 23 Tamtéž.
 24 ZAOpO, fond AO, kart. 664, sign. A8, inv. č. 2527.
 25 ZAOpO, fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc (OŽK), kart. 219, inv. č. 1929, nedělní (učňovská) škola v Olomouci. SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, M 1-1, kart. 1268, inv. č. 664, sign. S5 - Olomoucká nedělní škola pro dospělé, později změněná na katolickou tovaryšskou školu nebo tovaryšský spolek; kart. 1267, inv. č. 664, sign. S5 - Obchodní, večerní a nedělní škola pro řemeslníky v Olomouci 1855-1861; kt. 205, inv. č. 243, sign. 37, nedělní škola - zřízení školy pro dospělé, statuta školy (návrh a tisky), stanovy Spolku katolických tovaryšů 1849-1869.
 26 Čtvrtletní, pololetní a výroční zprávy „Olmützer Sonntags-Schule für Erwachsene“ a „Olmützer katholische Gesellenverein“ z let 1849-1859, k dispozici v SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, kart. 1268, inv. č. 664, sign. S5 - Olomoucká nedělní škola pro dospělé, později změněná na katolickou tovaryšskou školu nebo tovaryšský spolek.
 27 SOKA Olomouc, fond M 6 - 58, Spolek katolických tovaryšů Olomouc - nezpracováno; fond Archiv města Olomouce, M 1-1, kt. 205, inv. č. 243, sign. 37, nedělní škola - zřízení školy pro dospělé, statuta školy (návrh a tisky), stanovy spolku katolických tovaryšů 1849-1869.
 28 ZAOpO, fond ACO, Zprávy o spolku katolických tovaryšů - tisky (stanovy, fotografie P. Černocho), kart. 2168.
 29 Mimo to získal spolek v roce 1884 odkazem dům v Kateřinské ulici č. 3 (108).
 30 Pamětní list k vysvěcení hospice in: SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, M 1-1, kart. 1267, inv. č. 664, sign. S5 - Obchodní, večerní a nedělní škola pro řemeslníky v Olomouci 1855-1861.
 31 Vědecká knihovna Olomouc, sign. 35.040 a 35.041 - Černoch, Kliment: Sbírká písní pro dospělou mládež s přídavkem písní pro dívky, Olomouc 1855.
 32 Vošahalíková, Pavla (Hg.): Auf der Walz - Erinnerungen böhmischer Handwerksgelesen, Wien-Köln-Weimar-Böhlau 1994, František Berger - der Orgelbau, s. 51-56, 63.

- 33 Vošahalíková, Pavla (Hg.): c.d. Auf der Walz, s. 51, „Der Präses, Domvikar Clemens Czernoch, der Leiter und wohl auch Gründer der Anstalt, ein äußerst leutseliger Herr, widmete seine ganze freie Zeit dem Verein“.
 34 Nešpor, Václav: Dějiny Velkého Týnce - rukopis, nevydáno, in: SOKA Olomouc, M 8-11, fond Nešpor Václav, PhDr., kart. 9, inv. č. 26. Za laskavé upozornění děkuji Mgr. Jiřímu Vidličkovi.
 35 Černoch, Klement: Zpráva o činnosti dívčího sirotčince, Olomouc 1864. SOKA Olomouc, fond, M 4 - 18, Arcibiskupský sirotčinec - nezpracováno; M 7-9, fond FÚ Olomouc - Nové Sady, kart. 4, inv. č. 102, sign. XI. Varia - arcibiskupský sirotčinec na Nových Sadech (statut sirotčince, pozvánka na jednání stavební komise ve věci stavby sirotčince, přípis arcibiskupské konzistoře ohledně podmínek přijímání sirotků města Olomouce do arcibiskupského sirotčince). ZAOpO, fond ACO, Zprávy o sirotčinci 1863-1902, kart. 4487. Snímky sirotčince z první poloviny 20. století uloženy v ZAOpO, fond Arcidiecézní charita milosrdné lásky Olomouc - nezpracováno, skleněné diapositivy č. 25, 154-7. Pokorný, Robert: Historie dětského domova v Olomouci, bakalářská práce UPOL, Pedagogická fakulta - ústav speciálně-pedagogických studií, Olomouc 2010, s. 18-20.
 36 SOKA Olomouc, fond, M 4 - 18, Arcibiskupský sirotčinec - nezpracováno, kronika sirotčince.
 37 ZAOpO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků (ÚŘAS), kart. 2532, inv. č. 18 996, sign. M8/12-3, Sirotčinec v Olomouci - Nových Sadech; inv. č. 16990-16994, plánová dokumentace sirotčince.
 38 ZAOpO, fond P. Klemens Černoch, kart. 1, inv. č. 11, 12.
 39 SOKA Olomouc, fond FÚ Velký Týnec, kart. 1, inv. č. 115. Za laskavé upozornění děkuji Mgr. Jiřímu Vidličkovi.
 40 ZAOpO, fond MCO, vikář Klement Černoch - osobní spis 1842-1866, kart. 1264, inv. č. 5908. ZAOpO, fond ACO, sign. E7, investitury farářů, kart. 2941 - Velký Týnec. Vidličkovi, Eva a Jiří: Historie a současnost farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Velkém Týnci, Olomouc 2010.
 41 ZAOpO, fond ACO, sign. G5, kart. 4917 - Velký Týnec.
 42 Vidlička, Jiří: Zaniklá křížová cesta na kopci Hradisko nad Velkým Týncem u Olomouce, Olomoucký archivní sborník 8/2010, s. 70-80.
 43 ZAOpO, fond AO, kart. 794, C 1, inv. č. 2561.
 44 ZAOpO, fond AO, kart. 788, C 1 arch, inv. č. 2549.
 45 Die Olmützer Neue Zeit, roč. 28/155, 10. 7. 1875, s. 4 - zpráva o úmrtí na následky mrtvice.
 46 ZAOpO, fond AO, kart. 792, C 1 dec, inv. č. 2556.
 47 Našinec, roč. 7/83, 16. 7. 1875, s. 2 - nekrolog P. Klemense Černocho. SOKA Olomouc, fond, M 4 - 18, Arcibiskupský sirotčinec - nezpracováno, kronika sirotčince.

Jan Štěpán

P. Klemens Černochoch

Handwritten signature in cursive script.

Podpis P. Klemense Černochocha

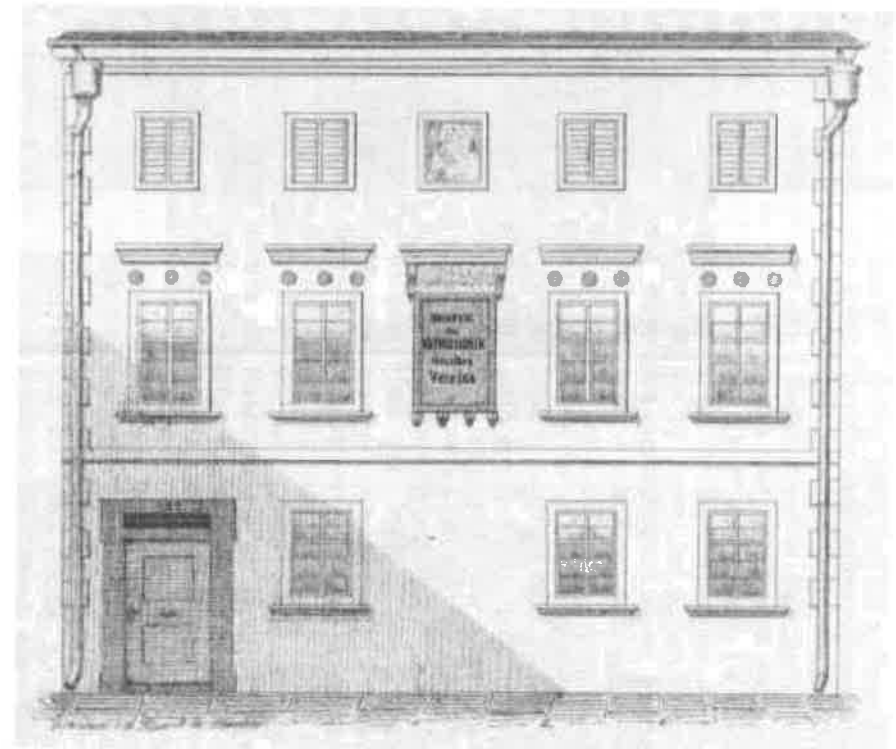
P. Klemens František Černochoch, lagnovský rodák

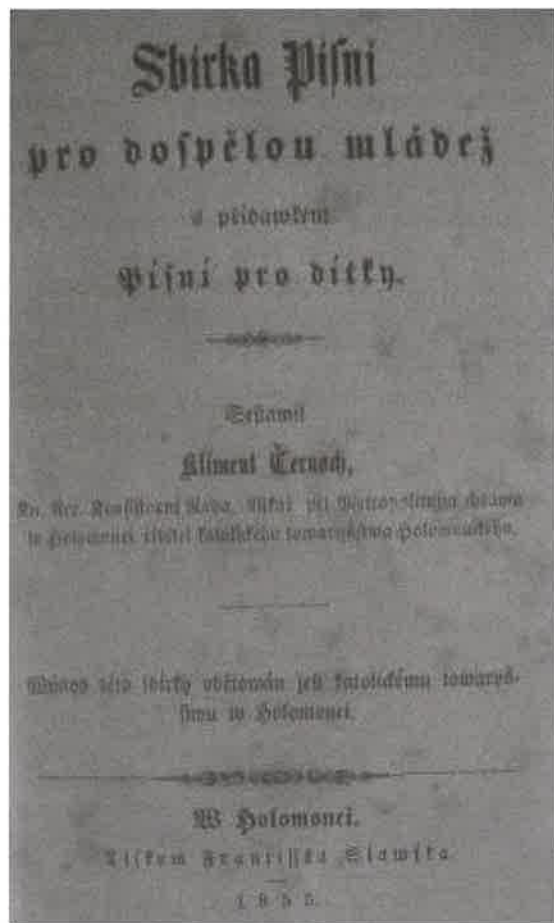
Zápis v matrice narozených Lagnova o křtu Klemense Černochocha

Zápis v úmrtní matrice Velkého Týnce o pohřbu P. Klemense Černochocha

Hospic spolku katolických tovaryšů v Olomouci

Titulní list Sbírký písní vydané P. Černochem

Veduta sirotčince v Olomouci - Nových Sadech

Pohled na práce na zahradě sirotčince

Chovanci v sirotčinci

Interiér kaple sirotčince

Emancipovaný muž aneb fousatá matka

Anna Hrčková

Po roce 1948 došlo ve všech oblastech naší společnosti k revolučním změnám. Ty se též promítly do instituce rodiny. Nevynechaly ani tradici určené, do té doby samozřejmě životní poslání jejích hlavních členů: otce – hospodáře a živitele rodiny, matky – hospodyně a vychovatelky dětí. V roce 1989 jsme se stali svědky dalšího politického převratu. Nabízí se otázka, jak se historické změny promítly ve společnosti, zejména v rodině. Čím je zaměstnáván a jaké má postavení živitel rodiny, který dřívějšími revolučními přeměnami přišel o hospodářství, pole nebo jinou živnost? Zůstává mu stále úkol všestranně zabezpečit rodinu? Má matka pořád stejné poslání? Co v rodině znamená výměna rolí při rané péči o dítě? Nevede k oslabení poslání a vlivů matky na úkor otce? Částečnou odpověď na nastíněné otázky by měl přinést tento materiálový příspěvek, který řeší jednu ze sociálních změn po roce 1989, umožňující otci dítěte pobývat na mateřské a rodičovské dovolené místo matky. Práce vychází z poznatků získaných terénním výzkumem v lokalitách okresu Nový Jičín v letech 2010 až 2011. Respondenti jsou kromě dvou výjimek ve věku 30 až 40 let, různého vzdělání. Jsem si vědoma důležitosti interdisciplinárního pohledu na sledovaný fenomén, zejména sociologů, psychologů, kteří rodině a jejím členům také věnují odbornou pozornost.¹

Skutečný počet tatínků na mateřské či rodičovské dovolené nelze zjistit, protože tento údaj není totožný se statistickým počtem otců pobírajících peněžitou pomoc v mateřství, navíc příslušní pracovníci úřadů informace tohoto druhu neposkytují. Proto jsem podklady pro vypracování svého příspěvku získávala osobními kontakty a doporučením. Kvůli následné práci s pojmy uvedu pouze základní informace spojené s rodičovskou dovolenou.² Na mateřskou dovolenou může nastoupit otec až po uplynutí rodičovské šestinedělní a po dobu 28 týdnů je zaměstnavatel povinen zařadit ho při návratu na původní pracoviště. Termín rodičovská dovolená se užívá od 29. týdne. Maximálně do tří let věku dítěte je zaměstnavatel povinen zařadit zaměstnance na práci odpovídající jeho pracovní smlouvě, avšak nemusí ho zařadit na původní pracoviště.

Nástup otce na mateřskou nebo rodičovskou dovolenou má několik důvodů. K nejčastějším patří existenční a finanční, které řeší otcovu dočasnou nezaměstnanost, ale též reagují na stávající výhodné postavení manželky v zaměstnání. S ním souvisí i výše jejího výdělku, často vyššího než manželova. Rodička se po šesti týdnech vrátila do práce proto, že jí byl nabídnutý pracovní postup na dlouho očekávané vedoucí místo. Paradoxně ho uvolnila kolegyně, která odcházela na mateřskou dovolenou. V jiné rodině otec pracoval daleko od svých blízkých a domů mohl přijíždět pouze na víkend. Narození dalšího potomka pomohlo vyřešit jeho absenci doma a možnost pobývat s dětmi uvítal. Dopad a tvrdost zákona poznala mladá maminka, které nebylo dovoleno zůstat s miminkem na mateřské dovolené, protože jako osoba samostatně výdělečně činná si neplatila nemocenské pojištění, tudíž se nemohla hlásit o finanční příspěvek.

Pro jinou maminku byl návrat do zaměstnání a navíc na výhodnější místo vítanou změnou, neboť na rodičovské dovolené pobývala již čtvrtým rokem. K neplánovaným důvodům patří reagování na akutní zdravotní problémy matky, kdy prarodiče kvůli svým pracovním povinnostem, zdravotnímu stavu či vzdálenému bydlišti nemohli pomoci mladé rodině s opatrováním dítěte. Při rozhodování o nástupu na rodičovskou dovolenou hraje důležitou roli příklad a zkušenost kamarádů, spolupracovníků, známých.

Otec v roli matky je novým fenoménem, pro většinu lidí ještě ne příliš vžitým a dost málo samozřejmým. Adekvátní jsou i reakce. Nejdůležitější je postoj zaměstnavatele. U něj se zatím nikdo z respondentů nepotkal s nepochopením nebo překážkami. Naopak se vstřícným postojem a pochvalou správné volby se setkávají ti, jejichž nadřízení sami pobývali na rodičovské dovolené. Nejenže jdou příkladem, ale předávají jim zkušenosti a rady, takže projednávaným tématem hovoru mezi muži bývají mimo jiné i plenky. Dokonce v 80. letech v době tzv. totality vedoucí pracovník pomáhal podřízenému řešit rodinné problémy, jak uvedu v následně individuálně řešených případech. V prvním se jednalo o zachování stávajícího místa pracovníka, protože zaměstnavatel znal kvality svého podřízeného, a proto mu umožnil vzít si neplacené volno do doby, než jeho dítě mohlo navštěvovat mateřskou školu. V druhém případě, který se stal v socialistické éře, musel manžel reagovat na psychické potíže své ženy a vyřešit i vzniklou rodinnou situaci. Zaměstnavatel z oboru školství mu vyšel vstříc, čímž otec nemusel přistoupit ke krajnímu řešení tj. podání výpovědi. Velký problém nastal v oblasti administrativní a sociální. Vyšlo najevo, že dítě bylo až to poslední, na čem institucím záleželo. S odůvodněním, že přece otec nemůže být schopen se o dítě postarat, chtěli sociální pracovníci umístit syna do kojeneckého ústavu. Odmítali ho svěřit i otcově matce, či tchyni. V myšlence je kupodivu podporovali i lékaři. Po velikých peripetích otec svůj boj o syna vyhrál, ale následoval další problém s vyplácením sociálních dávek. Ty mohly dostávat matky, které v těhotenství chodily do poradny a absolvovaly pravidelné gynekologické prohlídky. A to otec nedělal. Tatínek podmínku, z jeho strany absurdní, začal dále rozvíjet a sdělil, že se klidně prohlídce podřídí. Táza se, zda má zajít k libovolnému gynekologovi či mu někdo některého konkrétního přidělí. Po pracovnících žádal, aby napsaly žádost a hlavně, aby v ní uvedly, co na něm má lékař prohlédnout. Protože se ženy nemohly shodnout na písemných formulacích a stylizaci, od záměru upustily. K vyplácení sociálních dávek nakonec musela porodnice vystavit potvrzení, že v ní manželka porodila syna. V poradně a u lékaře s otcem zpočátku jednali jako s nepřizpůsobivou osobou. Měl punc méněcenného muže, který se stará o dítě. Naopak podpory a pochopení dosáhl u známých. Po narození dalšího potomka brával děti všude s sebou. Proto si vysloužil přezdívku fousatá matka. Ani současnost není v oblasti přízvisek otců bez nápadů. Jeden z respondentů je okolím označován jako „mamka s kulema“.

Je zajímavé sledovat reakce okolí na projev jakéhokoli sociální výjimečnosti, neobvyklosti či novoty. Buď není okomentovaný vůbec, nebo jen tak, aby slovní reakce nezvklala rozhodnutí dotčených osob. Na předčasný návrat matky do práce reagovaly spolupracovnice slovy: „Nebude ti to líto? Dcery si vůbec neužiješ“. Pod palbou otázek a obav ze strany spolupracovníků se ocitají otcové: „A to si

na všechno troufneš? To ti nebude vadit přebalování? Co když se ti povalí? Jiný tatínek si vyslechl: „Ty jsi blázen, ty si věříš! To si myslíš, že to zvládneš? To je ženská práce a nikdo si to nedokáže představit!“ Ironicky dodali: „A jak kojíš?“ Někteří respondenti uvedli, že k nim spolupracovníci vzhlíželi spíše s úctou a obdivem, protože jejich práci považovali za těžkou, neboť vůbec ženskou práci ve spojení se starostmi o děti, rodinu a domácnost považují za náročnou. Obdobné hodnocení se též objevuje na internetových stránkách.³

Prarodiče přijímají rozhodnutí svých dětí vesměs vstřícně, souhlasně, někteří jsou ale zaskočení neobvyklostí a zvláštností situace. V jednom případě, kdy matka dítěte celý týden pracovala mimo domov, rodiče otce předpovídali špatný konec manželství. Argumentovali obavou, že si snacha najde jiného, což se vyplnilo. Rodiče z obou stran prezentovali názor starší generace – nemá to tak být, aby se muž staral o děti. To je záležitost ženy.

Denní režim muže na rodičovské dovolené není ničím neobvyklým. Jsou jen zajímavé způsoby získávání potřebných znalostí souvisejících s péčí o dítě. Když otec zůstal doma se sedmiměsíčním dítětem, bylo nutné vyřešit otázku kojení. Dotaz okolí: „Jak kojíš?“ byl namístě. Po dobu jednoho měsíce vozil tatínek dítěte matce do práce. Její snahou bylo ratolest co nejdříve odstavit. Výhodu má maminka, která podniká přímo v domě, kde bydlí. To pak může kdykoliv přiběhnout nakojit dítě, nebo je otec matce přiveze. V odrostlejší věku miminka přichází na řadu ohřívání kupované kojenecké stravy, kterou později nahrazují jídla doma vařená a připravená. Výrok matky: „Nemysli si, že když přijdu z práce, že budu ještě vařit!“ vzal otec vážně a začal studovat kuchařské knihy, se svou matkou telefonicky konzultoval recepty. Někteří tatínci navázali na dřívější sporadické zkušenosti z mladšího věku, jiní vařit uměli, protože je rodiče vedli k samostatnosti. Další respondenti chodili na „vandy“, kde se museli umět o sebe postarat, tedy si i navařit, obdobně jako studenti bydlící na privátech. Nejdůležitější je fakt, že ti, kteří dříve nevařili často nebo příliš vařit neuměli, se tomu chtěli naučit a též se jim to podařilo.

Některým tatínkům dělá menší problém správné oblékání dítěte ve smyslu vrstvení a kombinování oděvních součástí. Vhodná je babiččina kontrola, je-li nablízku, nebo přímo matčina. Ale podle výsledků a zkušeností: „...se to dá naučit“. Praní prádla kvůli respektování barev a materiálů některé matky otcům nesvěřují. Výjimku ve všem tvoří ti, kteří nahrazují maminku z důvodů dlouhodobé nepřítomnosti mimo domov buď kvůli její nemoci, nebo zaměstnání. Naučili se vše zvládat, byť za pomoci papíru s návodem. Dříve dokonce i praní bavlněných plenek, což v současnosti, až na vzácné výjimky, odpadá. Při dotazu, zda by se o dítě postarali, i kdyby je čekala tato povinnost, všichni otcové odpověděli kladně. Dokonce věšení prádla venku se dá pojímat jako výtvarný počin – na šňůře to přece musí vypadat hezky. Většinou odmítavý postoj mají tatínci k žehlení. Jedním z argumentů je nešikovnost a rezolutní odhodlání činnost nepřijmout. Nechut' k této práci je vícegenerační, tradiční a dá se považovat za genderový rys. V úvahu připadá pouze jedna výjimka – žehlení kalhot, případně i saka, a to u starších ročníků. Muži dokonce nechtějí, aby ženy tuto práci vykonávaly, s odůvodněním, že to tak neumějí. Považují ji za pozůstatek vojny /povinné vojenské služby/ či za reminiscenci

na ni. S úklidem si nikdo z tatínků nedělal a nedělá starosti. Byt musí vypadat tak, jako by byl uklizený, aby v něm nebylo příliš prachu a špíny. Důležitější než uklizení je chodit s dítětem na procházky, do přírody, postupně ho začleňovat do společnosti dospělých i dětí, například navštěvovat kurzy plavání, sportovat, chodit si hrát do dětského centra, jezdit k babičce, k příbuzným. K otcovským povinnostem patří návštěva poradny i lékaře, ale v případě závažnějšího onemocnění dítěte, například vysoké teploty, s ním matka po dobu nemoci zůstala doma. Když je zapotřebí vyhledat lékaře mimo bydliště a otec neřídí auto, péče o zdraví ratolestí zůstává na mamince – řidičce. Kromě povinnosti všestranně se postarat o blaho dítěte nebo děti má tatínek i jiné aktivity, například zajišťuje řemeslníky pro opravy a úpravy rodinného domku a jeho okolí.

Které úkoly zbyly na maminku? Kromě důkladnějšího úklidu, žehlení, někdy i praní se jedná o koupání a hlavně o uspávání dětí, v některých rodinách včetně zpívání. Kvůli čtení pohádek se rodiče podle svých časových možností střídají. Ve víkendové dny starost o dítě přebírá matka. Ani si nenechává ujít radost z hledání a objevení prvního zoubku.

Manželé společně pracují na zahrádce, zahradě, jezdí na větší nákupy, provádějí víkendový úklid, jezdívají pomáhat prarodičům. Když v rodině bydlí například dítě z prvního manželství jednoho z rodičů, podílí se na pracovních povinnostech i ono. Práci nikdo nedělá na mužskou a ženskou, ale kritériem pro její vykonávání je fyzická náročnost, šikovnost a volný čas. Není důvod divit se, když manžel vysává koberce, myje nádobí, umývá okna v době manželčina těhotenství, na druhé straně když manželka maluje byt, natírá okna, pracuje s vrtačkou. Každý z dotazovaných měl pracovní návyky vypěstované výchovou z domova, proto ho zatím v dospělosti nezaskočila žádná práce ani bezradnost.

Individuálně se řeší doba pobytu na mateřské či rodičovské dovolené. Pro ni je mimo jiné nutná i znalost možností a zákona. Rodiče se rozhodují na základě jeho pečlivého nastudování a konzultací s příslušnými pracovníky. Zatímco se v jedné rodině otec vrací do práce po půl roce z důvodu zachování jeho stávajícího místa, v jiné zůstává do doby, až když dítě může navštěvovat mateřskou školu. V obou případech je pro tatínky důležitý kontakt s pracovištěm. Vazba na ně se prakticky projevuje dobrovolnou pomocí při řešení úkolů, na které on - na rozdíl od spolu-pracovníků - má čas. Setkávala jsem se s názorem, kdy manželé plánují další dítě s tím, že po třech až čtyřech měsících by matka nastoupila do zaměstnání a otec by zůstal na mateřské dovolené /nyní je na rodičovské/. Zatím v žádné z rodin nemá tatínek na starosti více než jednoho potomka. Pokud mají v rodině dvě děti, starší pobývá ve školce s odůvodněním nutnosti organizovaného a cíleného programu, který se mu doma nenabízí. S jedním dítětem bylo dokonce možné zúčastnit se například neodkladných služebních jednání. To v případech, kdy možnost přivýdělků a zároveň pružná pracovní doba dovozovala otci zůstat na rodičovské dovolené.

Jak hodnotí tatínci pobyt doma namísto matky?

Shodli se v názoru, že by si to měl zkusit každý táta, protože to patří k emancipaci. Další postřeh: „Záleží na chlapovi, jestli si dokáže udělat z povinnosti zábavu“, má obecnou platnost. Bez komentáře se obejde následující vzpomínka:

„To byly nejlepší prožité roky v životě. Škoda, že čas na mateřské tak rychle utíká“. Názor jiného otce rovněž hovoří o zkušenosti k nezaplacení, ale stačilo ji prožít jednou. Ale jiný tatínek by vše absolvoval znovu: „... však přece nemusím kojit.“ Dalšímu otci se jako nejnáročnější ze všeho jevílo vykonávání ženských prací, například nakupování, vaření, což pro něho bylo těžší než příprava programu pro dítě a samotná výchova. Rodič, kterému úřady připravily nesčetné komplikace, jak jsem se zmiňovala na jiném místě, dnes na všechno vzpomíná s humorem a toto období života hodnotí jako jedno z nešťastnějších. Vytvořil si s dětmi pěkný vzájemně opěťovaný vztah a ty ho dnes považují za kamaráda, „partáka“. Setkala jsem se i se sebehodnocením zvládnutí mateřského úkolu. Vyznívá jednoznačně pozitivně: „Ve většině případů otcové dosahují úrovně matek.“ Ženy jsou s péčí manželů o rodinu většinou spokojené a vítají možnost návratu do zaměstnání hlavně tehdy, když jsou na rodičovské dovolené opakovaně, to znamená třetí až čtvrtý rok. Jsou ale známy případy, kdy ženu po příchodu z práce čeká: „druhá šichta doma“. Vše záleží na domluvě a rozdělení úloh mezi manželi. Dalším názorem byla rezolutní odpověď rodičky: „Je to důležitá zkušenost, ale u druhého dítěte si to /pobyt na mateřské/ vzít nenechám“!

Nabízí se otázka, zda za stávajících podmínek v rodině nebude dítě více fixováno na otce než na matku. Takovou alternativu si nikdo z rodičů nepřipustil a ani nikoho nenapadlo. Naopak dotazovaný tatínek si je vědom, že matku dítěti nikdo nenahradí a vždycky bude mít před otcem devíti měsíční náskok. Navíc díky bytostnému spojení je přirozeně upřednostněna citová vazba matka – dítě. V každé rodině záleží na individuálním přístupu. Pokud dítě časem více přilne k otci než k matce, odkrývá to jiný rodinný problém a ne odpověď na otázku, zda se o dítě v raném věku staral otec či matka.

Co jednotlivým členům rodiny přinesl pobyt otce na rodičovské dovolené? Tatínek aktivně vstoupil do roviny péče o dítě či děti, o domácnost. Chopil se možnosti uplatnit tvůrčí přístupy ve výchově a v starostlivosti o rodinu, celkově si zvýšil sebevědomí. Matka, byť jen částečně, ztratila pocit nepostradatelnosti v rodině, získala dojem z nenaplnění mateřského poslání, který byl pro její další rozhodování směrodatný. Přesto si vždycky dokázala vytvořit prostor pro prožití společných chvil s ratolestí. Doplňující ženské práce spojované s údržbou a čistotou domácnosti ji částečně neminuly. V porovnání s rodinami upřednostňujícími tradiční přístup v oblasti zaměstnanosti rodičů je dítě obohaceno o celodenní otcovu přítomnost. Jde o jiný přístup k výchově, který vyplývá jak z profesního zaměření rodiče, tak oblíbeného sportu nebo jen z pouhého mužského náhledu na věc. Potomek není ochuzený o matčin cit a pozornost, pouze o její přítomnost. Volba možnosti pobytu otce na rodičovské dovolené je dosud neobvyklá, alternativní. Rodiče mezi sebou nesoutěží o přízeň dítěte a ani si nedokazují, kdo se o ně dokáže lépe starat, ale v péči se doplňují. Na úspěchy své práce jsou patřičně hrdí.

Když chceme odpovědět na otázky z úvodu práce, vidíme, že finančně zabezpečit rodinu dokáže i matka, obdobně jako se otec dovede postarat o děti. Různé životní situace si vyžadují individuální řešení. Nejspokojenější je rodič, který podniká doma a může si tak vychutnat přítomnost všech blízkých. Matka předčasným návratem do zaměstnání nezískává žádný obdiv okolí na rozdíl od otce

pečujícího o dítě. Jemu jeho čin zvyšuje prestiž hlavně mezi muži, neboť podle nich dokáže vykonat práci, pro kterou není stvořený. Rodičovskou dovolenou absolvovali muži, kteří byli už z domova vedeni k samostatnosti, práci i k plnění povinností a bez problému zvládli i ty mateřské. Úloha otce a matky v rodině v současnosti není tak striktně vyhraněná, jako ji dříve určovala tradice. Pokud matka odchodem do práce nesleduje osobní ambiciózní cíl a nehodlá nastartovat profesní kariéru, je její návrat do zaměstnání považován spíše jako východisko z převážně finanční nestabilní situace v domácnosti. Cit, intuice a vůbec mateřství je nepřenositelné, nepředatelné a pro správný vývoj dítěte bezpodmínečně nutné. Otec si zaslouží pochvalu i uznání za snahu, péči a za otevírání jiného světa dítěti. Neměnný zůstává léty prověřený a důležitý požadavek, aby se na výchově vždy podíleli oba rodiče společně.

- ¹ Například Frgalová P.: Proměny současné rodiny, aspekt mužské a ženské role v ní. Bakalářská práce Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, fakulta humanitních studií, 2008; Možný Ivo: Rodina a společnost. Sociologické nakladatelství, 2006; týž: Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života. Nakladatelství Portál, 2002; studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí na téma „Výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce“. Kuchařová V., Ettlerová S., Nešporová O., Svobodová K.: Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnanců. Gender Studies, o. p. s., 2006.
- ² Podrobnější informace uvádějí příslušné sociální zákony České republiky.
- ³ Například <http://mužna mateřské dovolené.cz> (stav k 24. 5. 2011).

Paleontologická sbírka P. Josefa Slavička

Oldřiška Frühbauerová

(Věnováno 100. výročí vydání vědeckého díla „Die oberkretazische Korallenfauna von Klogsdorf in Mähren“ – Svrchnokřídová korálová fauna od Klokočova na Moravě)

V povědomí muzejních a vlastivědných pracovníků, ale také zájemců o neživou přírodu našeho okolí je známa sběratelská činnost pátera Josefa Slavička (1866 - 1944) na poli geologie a paleontologie. P. Josef Slaviček během svého působení v Libhošti v letech 1901-1929 nashromáždil mimo jiné velké množství zkamenělin z okolí Libhoště a Příbora-Klokočova (dále jen Klokočov), a tím velmi významně přispěl k poznání geologických poměrů této části území. V okolí Libhoště se Slaviček soustředil především na sběr pazourků z ledovcových uloženin pokrývající svahy Libhošťské hůrky. Své sběratelské úsilí zakrátko rozšířil na východní okolí Klokočova, odkud postupně získal rozsáhlou sbírku silicifikovaných (prokřeměných) korálů a živočišných hub. Slavičkova sbírka klokočovských korálů se právě před sto lety stala základem vědecké práce vídeňského geologa a paleontologa prof. dr. Fridricha Trautha (1883 - 1967).

Paleontologická sbírka P. J. Slavička, deponovaná nyní v Muzeu Novojičínska, je bohužel už jen pozůstatkem kdysi rozsáhlé sbírky zkamenělin, kterou Slaviček nashromáždil z různých stratigraficky i geneticky odlišných uloženin v okolí Nového Jičína. Jen z okolí Libhoště získal až 2 500 zkamenělin ukrytých v pazourkových hlízách (SLAVÍČEK 1905). Ze studia literatury vyplývá, že velká část Slavičkových sběrů z Klokočova a Libhoště byla přemístěna do Přírodovědeckého muzea ve Vídni a Vlastivědného muzea v Olomouci (TRAUTH 1911). Sbírkou štramberských zkamenělin z Libhošťské hůrky a Kotouče - podle archivních záznamů - získalo Ostravské muzeum. Svou soukromou sbírku zkamenělin z Klokočova věnoval Slaviček městu Frenštát pod Radhoštěm pro zamýšlené muzeum. V Městském muzeu ve Frenštátě pod Radhoštěm byla sbírka vedena ve staré inventární knize č. V. Od roku 1955 byla Slavičkova sbírka evidována v „Katalogu sbírky geologicko-paleontologické“ (I-K-23) tehdy už Okresního muzea ve Frenštátě p. R. V souvislosti se zavedením nové přírůstkové knihy nebyla již Slavičkova sbírka do nové evidence zahrnuta. Z „Přílohy k vyřazovacímu protokolu“ ze dne 7.4.1982 vyplývá, že vyřazené přírodovědecké sbírky budou z muzea ve Frenštátě p. R. předány do sbírek Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.

Slavičkova paleontologická sbírka i přesto nadále zůstala v muzeu ve Frenštátě p. R. a její přemístění do Nového Jičína se uskutečnilo až v roce 2008. Po převozu jsem v první řadě celou sbírku přepočítala a srovnala se soupisem Slavičkovy sbírky TABÁŠKA (1993). Slavičkovy popisky byly kvůli důkladnému čištění preventivně odstraněny. Převažují štítky se zoubkovaným okrajem s modrým rámečkem, více či méně poškozené (obr. 1). V loňském roce byla paleontologická sbírka P. J. Slavička zaevidována, a stala se tak součástí sbírky Muzea Novojičínska. Po provedené revizi sbírka obsahuje:

- 118 silicifikovaných živočišných hub (*Spongiae*), svrchní křída, Klokočov (obr. 2)
 24 korálových trsů (*Anthozoa*), svrchní křída, Klokočov (obr. 3 a 4)
 1 fosilní dřevo, pleistocenní glaci-fluviální sedimenty, Libhošť-Rybníčky (obr. 5)
 4 pazourkové hlízy, pleistocenní glaci-fluviální sedimenty, Libhošť
 2 pelosiderity, bez lokality

Menší, nespecifikovanou kolekci daroval Slaviček ve 30. letech 20. stol. muzeu v Novém Jičíně (SOBEK a kol. 2001). V rámci katalogizace staré sbírky MNJ v minulých letech jsem zjistila jeden prokazatelně Slavičkův vzorek z Klokočova opatřený charakteristickou zoubkovanou popiskou. Jde o zkamenělinu drobného plže *Nerita* cf. *ovoides*, nalezenou Slavičkem a dr. Trauthem při společné návštěvě Klokočova na jaře roku 1910, jak uvádí TRAUTH (1911). Dále z celkového počtu 86 pazourků ve sbírce MNJ mohu s jistotou přiřadit Slavičkovi pouze 5 pazourků, a to pouze na základě shodného rukopisu na popiskách. Velké množství zkamenělin z pazourků nashromážděných Slavičkem z okolí Libhoště skončilo podle více pramenů patrně ve Vídni a s velkou pravděpodobností nebyly dodnes zpracovány.

Část Slavičkových sběrů z Klokočova by se měla nacházet ve Vlastivědném muzeu v Olomouci (TRAUTH 1911, GÁBA a PEK 1999). Trauth uvádí ve své práci 14 druhů korálů a 8 druhů hub ve sbírkách Přírodovědného muzea v Olomouci (tehdy Muzeum arcivévodky Ferdinanda). Gába a Pek zmiňují ve sbírkách VMO už jen 3 korály z Klokočova. O skutečném stavu klokočovských korálů a hub ve sbírkách VMO, a jde-li o Slavičkovy sběry, jsem se byla přesvědčit přímo v depozitáři paleontologického oddělení VMO s laskavým svolením Mgr. Tomáše Lehotského, Ph.D. Ve sbírce jsem zjistila celkem 33 silicifikovaných korálů z Klokočova. Z toho je určených 14 korálů, které náleží 8 druhům – nejpočetněji je zastoupen druh *Actinacis remesi* (6), následují *A. retifera* (1), *Phyllocoenia lepidoides* (2), *Cryptocoenia kittli* (1), *C. uhligi* (1), *Dendrogyra* cf. *pyrenaica* (1), *Astrocoenia hexaphylla* (1) a *Heliopora tenera* (1). 19 korálů není druhově určeno. 10 klokočovských exemplářů je označeno Slavičkovou popiskou, zcela shodnou jako na korálech v MNJ. Na 8 z nich je uveden druh korálu, 2 popisky nesou název „Neurčený“ a „Novum“. Tyto dva exempláře jsem určila jako živočišné houby.

Slavičkova sbírka klokočovských korálů v Přírodovědeckém muzeu ve Vídni, která se stala pro vědu typovým materiálem, se nadále nachází ve sbírkách muzea, jak mi laskavě sdělil dr. Herbert Summesberger. Zároveň uvedl, že v péči vídeňského muzea je asi 70 klokočovských korálů a několik výbrusů zhotovených pro mikroskopické studium vnitřní stavby koralitů.

Význam Slavičkovy sbírky klokočovských korálů nejlépe vyjádřili H. a M. Eliášovi těmito slovy: „Bez znalostí těchto korálů by naše poznatky o geologii Podbeskydské pahorkatiny byly podstatně chudší a neúplné. Proto patří dík páteru Josefu Slavičkovi, který na ně jako jeden z prvních upozornil, nashromáždil jejich první velkou sbírku a poskytl ji k vědeckému zpracování. Je to pěkný příklad, jak může dobrá vlastivědná práce posloužit vědeckému výzkumu. Páteru Slavičkovi za to patří náš dík.“ (H. a M. Eliášovi in Sobek a kol. 2001).

Literatura:

- Gába Z. – Pek I. (1999): Ledovcové souvky moravskoslezské oblasti. – Okresní vlastivědné muzeum, Šumperk, 111 pp.
 Slaviček, J. (1905): Zkameněliny bludných pazourkových valounů od Libhoště u Příbora. – Věstník Klubu přírodověd., Prostějov, 7: 79-84.
 Sobek a kol. (2001): Josef Slaviček 1866-1944. Život a dílo. – Osvětová beseda, Libhošť, 54 pp.
 Tabášek O. (1993): Paleontologická sbírka P. Josefa Slavička. – Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě p. R., samost. příloha č. 1, 10: 1-10.
 Trauth F. (1911): Die oberkretazische Korallenfauna von Klagsdorf in Mähren. – Zeitschr. Mähr. Landesmuseums, Sonderabdr., Brno, 11: 1-105.

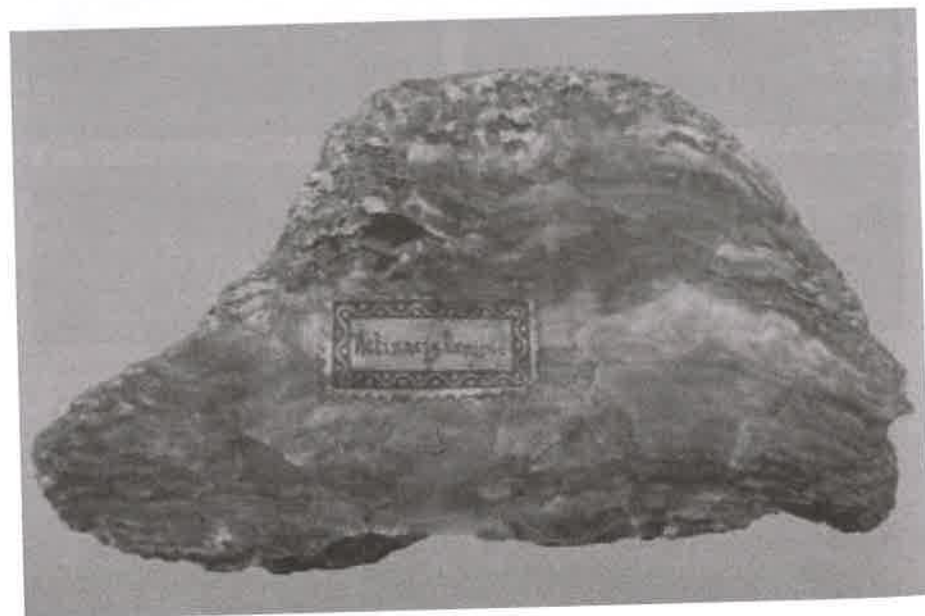

Obr. 1. Slavičkovy popisky ke zkamenělinám.

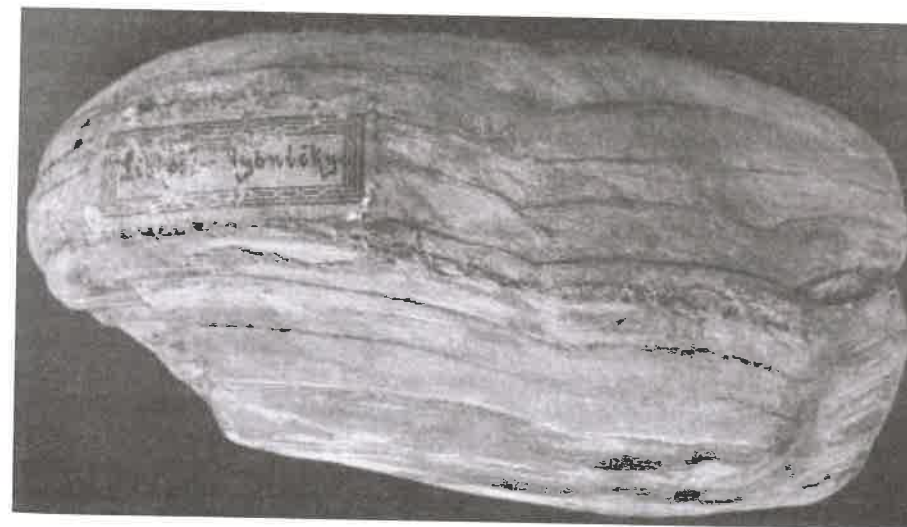
Obr. 2. Silicifikovaná živočišná houba, sbírka MNJ, Klokočov.

Obr. 3. Korál *Actinacis remesi*, sbírka MNJ, Klokočov.

Obr. 4. Korál *Polytremacis lindströmi*, sbírka MNJ, Klokočov.

Obr. 5. Fossilní dřevo, sbírka MNJ, Libhošť-Rybničky.

Přehled geologicko-paleontologických výzkumů Klokočova

Oldřiška Fröhbauerová – Radek Vodrážka

Ve východním okolí Klokočova se v minulosti na polích, loukách, na kame-nitých cestách i podél nich hojně nacházely zkamenělé trsy korálů a mořských hub. První zmínky o korálové fauně od Klokočova (ve starší literatuře uváděný jako „Klogsdorf“) se objevují na přelomu 19. a 20. století a jsou spojeny se jmény významného příborského rodáka dr. Maurice Remeše a libhošťského faráře P. Josefa Slavíčka. Korály a houby u Klokočova sbíral už koncem 19. století Remešův otec dr. Eduard Remeš, vášnivý sběratel zkamenělin. M. REMEŠ (1899) pokládal korály a houby za pleistocenní eratika, teprve SLAVÍČEK (1906) našel jejich primární výskyt v malém lomu asi 1 km východně od Klokočova na sever od státní silnice z Příbora do Těšína (ROTH 1962). Dnes jsou již malé lomy zaniklé a v terénu nejsou patrné. Úlomky korálových trsů a hub s trochou trpělivosti a velkou dávkou štěstí nalezneme na polích i dnes.

Geologické postavení lokality Klokočov

Na geologické stavbě Klokočova se podílí z širšího pohledu komplex hornin **podslézské jednotky**. Podslézská jednotka představuje nejspodnější skupinu dílčích příkrovů flyšového pásma Západních Karpat nasunutého na prvohorní Český masiv a na sedimenty karpatských předhlubní (stratigrafické stupně karpát a spodní baden). Podslézská jednotka je tvořena převážně jílovcovým vývojem svrchní křídý až paleogénu (ELIÁŠ 1998).

Z geomorfologického hlediska buduje podslézská jednotka poměrně plochý reliéf Podbeskydské pahorkatiny, především se uplatňuje na stavbě Příborské pahorkatiny.

Nejnižším členem vrstevního sledu podslézského příkrovu je **frýdecké souvrství** (turon-dan) o mocnosti asi 500 m. Název souvrství pochází od Hochstettera podle Frýdku, místní části města Frýdek-Místek. Ve starší německy psané literatuře se setkáváme s označením Friedeker-Mergel nebo Baculitenmergel, Friedeker-Schichten, Friedeker-Baculitenmergel. Českými ekvivalenty termínů jsou frýdecké slíny, bakulitové slíny, frýdecké vrstvy a frýdecké bakulitové slíny (VAŠÍČEK 2007).

Do nejvyšší části frýdeckého souvrství jsou podle nejnovějších výzkumů řazeny **klokočovské vrstvy** (maastricht-dan). Nejtypičtější jsou vyvinuté v okolí Příbora a představují cca 30-50 m mocné pásmo místy s výraznou převahou pískovců a slepenců nad jílovcí. V těchto slepencích se nacházely až 60 cm velké kolonie **silicifikovaných korálů** (ELIÁŠOVÁ 1989, ELIÁŠ 1998).

Stručný přehled geologicko-paleontologických výzkumů

V počátečním období se výzkumem frýdeckých a klokočovských vrstev (v původním znění „klokočovských pískovců“) zabývali REMEŠ (1899, 1904, 1906, 1907), FELIX (1903), SLAVÍČEK (1906). Slavíčkův bohatý materiál klokočovských korálů zhodnotil TRAUTH (1911).

Detailnější výzkumy v této oblasti byly prováděny až po 2. světové válce v rámci základního geologického mapování Československa a systematického regionálně-geologického výzkumu Moravskoslezských Beskyd a Podbeskydské pahorkatiny pracovníky tehdejšího ÚÚG v Praze. Názory na zařazení klokočovských vrstev nebyly vždy jednotné. Někteří autoři je nepovažovali za samostatné vrstvy, ale jen za lokální vývoj frýdeckého souvrství (ELIÁŠ 1998). Jiní autoři je řadili do nadložních třineckých vrstev podmenilitového souvrství podslézského jako pískovce a slepence strážského typu (ROTH 1962, MENČÍK 1983). Podrobný popis frýdeckého souvrství, vrstev pískovců a slepenců s korály se nachází v monografii Geologie Moravskoslezských Beskyd a Podbeskydské pahorkatiny E. MENČÍKA a kol. (1983).

Korálovou faunou z Klokočova se nově zabývala ELIÁŠOVÁ (1989). Moderní a dosud nejdetajnější sedimentologickou studii klokočovských vrstev, frýdeckého souvrství a podslézské jednotky vůbec uveřejnil ELIÁŠ (1998).

První mikropaleontologické výzkumy frýdeckých vrstev provedli na přelomu 19. a 20. století F. Matouschek a A. Liebus (VAŠÍČEK 2007). Novým soustavným mikropaleontologickým výzkumem frýdeckého souvrství se dlouhodobě zabývala E. Hanzlíková. Na základě foraminifer stanovila pro frýdecké souvrství časové rozpětí svrchní turon až maastricht (nižší svrchní až nejvyšší křída) a dan (nejstarší paleogén). Převážná část frýdeckého souvrství je tedy svrchnokřídového stáří (VAŠÍČEK 2007).

Korálová fauna z Klokočova

První zmínku o nálezích zkamenělin z okolí Příbora nalezneme v první výroční zprávě Klubu přírodovědeckého v Prostějově v příspěvku O zkamenělinách bludných balvanů z okolí Příbora (REMEŠ 1899). Popisuje v něm nález zkamenělého korálu (z pole nedaleko Hájova), zpočátku považovaného za korál rodu *Halysites*, známého ze silurského vápence švédského ostrova Gotland. Remeš požádal o bližší určení švédského paleontologa G. Lindströma, který v uvedeném exempláři zjistil nový druh korálu. K jeho počtě pojmenoval Remeš tento korál *Polytremacis lindströmi*. V tomto příspěvku se také poprvé uvádí naleziště zkřemenělých korálů a hub od Klokočova. Tyto korály a houby, stejně tak nový druh korálu *P. lindströmi* od Hájova, považoval Remeš původně za zkameněliny, které zde byly jako „bludné balvany v diluviu“ přemístěny z baltské křídý severního Německa (REMEŠ 1899).

Přesnější určení korálů z Klokočova provedl univerzitní profesor J. Felix z Lipska poté, kdy paleontologové z geologického ústavu v Berlíně zpochybnili severoněmecký původ korálů a zmínili značnou podobnost s korály z opolské křídý (REMEŠ 1904). FELIX (1903) z Remešova materiálu určil nový druh korálu, který pojmenoval *Actinacis remesi*. Celkem 8 zkoumaných klokočovských korálů přiřadil J. Felix 5 rodům: *Actinacis* (3x), *Thamnastraea* (1x), *Isastraea* (2x), *Astrocoenia* (1x) a *Polytremacis* (1x) a stanovil jejich svrchnokřídové stáří. Shodně s Remešem je považuje za „bludné balvany“, avšak přemístěné z křídových uloženin v okolí Opolí, odkud pocházejí nálezy stejných rodů korálů (FELIX 1903, REMEŠ 1904).

Teprve SLAVÍČEK (1906) začal uvažovat o místním původu korálů a hub. Zpočátku sice hledal souvislost i stejný původ korálů od Klokočova s pazourkovými korálky z ledovcových uloženin od Libhoště, ale brzy si všiml výrazných rozdílů – nestejně míry ohlazení, různého stupně silicifikace (prokřemenění), rozdíly v druhové skladbě atd. Zanedlouho našel Slaviček východně od Klokočova ve třech malých jámových lomech („panský“ lom) vrstvy pískovců a slepenců, ze kterých koráli a houby vyvětrávají. Slaviček si nebyl jistý geologickým stářím klokočovské fauny, ale ledovcový původ, který tehdy zastával Remeš, rozhodně odmítl.

Počáteční období výzkumů bylo završeno vydáním vědeckého díla vídeňského geologa a paleontologa F. TRAUTHA (1911) Die oberkretazische Korallenfauna von Klogsdorf in Mähren (Svrchnokřídová korálová fauna od Klokočova na Moravě). Základem vědeckého zpracování korálové fauny z Klokočova se stala rozsáhlá sbírka P. J. Slavička. (Autor věnoval dílo arcivévodovi Josefu Ferdinandovi, velkému příznivci geologie. Rakouský arcivévoda se svým doprovodem dokonce obýval část fary v Libhošti, když přicestoval na výzkumy zkamenělin v okolí Štramberka. Inicivoval rovněž Slavičkovu vyznamenání rytířem řádu Františka Josefa, kterému nakonec zabránily přílišná skromnost P. J. Slavička a okolnosti spojené s vypuknutím 1. světové války. Jeho jméno neslo Přírodovědné muzeum v Olomouci – Muzeum arcivévodovy Ferdinanda, něm. Erzherzog Joseph Ferdinand Museum – do něhož se Slavičkova sbírka dostala. Prodej sbírky zprostředkoval Mons. Maximilián Mayer-Wallerstein-Ahrdorff, prelát Metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci. Velká část sbírky putovala na náklady arcivévodovy Josefa Ferdinanda z Olomouce do Přírodovědeckého muzea ve Vídni, tehdy k. k. Naturhistorisches Hofmuseum).

Úvodní stať, sepsaná M. Remešem, je věnována historii geologicko-paleontologických výzkumů oblasti. V hlavní systematické části Trauth zařazuje korály do zoologického systému a podává podrobný popis jednotlivých druhů korálů. Celkem determinoval Trauth ze Slavičkových sběrů 31 druhů korálů, z nichž 13 určil jako nové druhy a 1 jako nový rod. Popsané druhy korálů náleží 17 rodům, z toho 15 rodů jsou zástupci šestičetných korálů (*Hexacorallia*) a 2 rody (*Heliopora* a *Ahrdorffia*) zástupci osmičetných korálů (*Octocorallia*). K počtu P. J. Slavička a preláta Mayera rytíře z Ahrdorffu, pojmenoval Trauth jejich jménem dva klokočovské korály – *Diploria slavičeki* n. sp. a *Ahrdorffia chaetoides* n. sp. Faunu korálů z Klokočova porovnává Trauth především se stejnými nebo příbuznými druhy Východních Alp (gosauské vrstvy) a Západních Alp (jihofrancouzské hippuritové vápence), dále s křídovou faunou Sicílie, Itálie a s korály křídových uloženin Východních Karpat z okolí Delatynu (Deljatina) ve východní Haliči (dnes Ukrajina). Podle Trautha korálová fauna z Klokočova vykazuje největší podobnost s korálky gosauských vrstev Alp a hippuritových vrstev jižní Francie. Přehled vzájemných vztahů klokočovských korálů a korálů z jiných nalezišť znázornil Trauth v tabulce č. 1.

Na druhé straně Trauth konstatuje jisté rozdíly v korálové fauně a druhové skladbě Klokočova a ostatních lokalit. Např. pro gosauské vrstvy typické rody korálů *Cyclolites*, *Montlivaultia*, *Trochosmilia* a velmi charakterističtí rudisti a plži (*Actaeonella* sp., *Nerinea* sp.) v Klokočově chybí. Naopak se v Klokočově

vyskytuje značné množství živočišných hub, výhradně charakteristických pro svrchní křídou platformních oblastí Evropy (Sasko, Čechy). Z gosauských vrstev z Nefgrabenu u Gosau zmiňuje Trauth pouze jediný druh houby *Spongites* cf. *saxonicus* GEINITZ, v současnosti považovanou za ichnofosílii, známou např. ze sedimentů české křídové pánve (POKORNÝ 2005).

Po Trauthovi se podrobněji korálovou faunou z Klokočova až do 60. let 20. století nikdo nezabýval. Nové sběry, které se staly základem moderního zpracování korálů z Klokočova, byly získány v rámci výše zmiňovaného regionálního výzkumu. Sběry korálové fauny během let 1957-1984 byly zhodnoceny v nové studii Les Madréporaires du Crétacé supérieur de la Montagne de Beskydy (Tchecoslovaquie) – Koráli ze svrchní křídou Beskyd (ELIÁŠOVÁ 1989). Materiál zpracovaný Trauthem, uložený v Přírodovědeckém muzeu ve Vídni, nebyl v této studii revidován. Z 31 druhů korálů určených Trauthem jich Eliášová zjistila pouze 14 a objevila 4 jiné druhy dosud z Klokočova neuváděné. V systematické části podává Eliášová popis 17 druhů klokočovských korálů, v příložené tabulce č. 2 srovnává druhy určené Trauthem s novým pojmenováním druhů. Rod *Ahrdorffia* (syn. *Mesomorpha*), podle Trautha řazen k osmičetným korálům, patří dnes do čeledi nejistého systematického postavení v rámci šestičetných korálů (ústní sdělení dr. Eliášové).

Fauna korálů je z jedné třetiny endemická, známá pouze z Klokočova. Mezi korály silně převažuje druh *Actinacis remesi*, který představuje 90% populace. Tvoří mohutné masivní kolonie až 50 cm v průměru, přizpůsobené velmi neklidnému vodnímu prostředí. Korálová fauna z okolí Klokočova představuje pionýrské společenstvo, které nemělo dostatečné podmínky rozvinout se v typický korálový útes jako např. „štramberský útes“. Koráli žili pravděpodobně v poměrně nepříznivých životních podmínkách, což neumožnilo různorodější diverzifikaci a celé jejich osídlení brzy zaniklo. Mezi korály z Klokočova nejsou zastoupeny solitérní formy, ačkoliv na jiných lokalitách svrchní křídou jsou dosti hojné, např. v Čechách, Francii, Gosau atd. (ELIÁŠOVÁ 1989). Přítomni nejsou ani pro křídou charakterističtí rudisti, jak již dříve upozornil Trauth. Pravděpodobně korál *Actinacis remesi*, dobře adaptovaný na podmínky silného proudění vody, představoval pro rudisty dosti silnou a účinnou konkurenci při obsazování společného prostoru.

Velká většina klokočovských korálů i hub je silně silicifikována. Rozlomené korálové trsy a jejich úlomky připomínají vzhledem pazourky, a to jak zbarvením – světle až tmavě šedomodrým, tak charakteristickým lasturnatým lomem. Stejně jako pazourky jsou tvořeny minerálem chalcedonem. Intenzita silicifikace se různí, dokonce i v jedné korálové kolonii. Výjimečně se zachovaly exempláře tvořené původním uhličitánem vápenatým, které silicifikaci nepodlehly. Podle Eliášové se silicifikace korálových trsů odehrála ještě před jejich redepozicí do hlubších částí sedimentační pánve. Rezavé zbarvení povrchu některých korálových trsů je způsobeno limonitizací.

Korálové společenstvo se vyvíjelo pravděpodobně na západní straně bašského hřbetu, který v druhohorách lemoval jihovýchodní okraj sedimentační pánve dnešní podslezské jednotky, ve které se usadila převážná část hornin skládající dnes

Podbeskydskou pahorkatinu. Nejpravděpodobnější stáří korálové fauny stanovila Eliášová na svrchní cenoman až nejnížší santon, což představuje časové období mezi 100 až 86 miliony lety. Na přelomu křídý a paleogénu byly již silicifikované korálové kolonie za laramijských horotvorných pohybů přemístěny do mladších uloženin (maastricht-dan), ve kterých se dnes nalézají.

Živočišné houby z Klokočova

Spongie (živočišné houby) z Klokočova přiřadil TRAUTH (1911) k osmi taxonům, zpravidla s použitím otevřené nomenklatury. Sám Trauth určil spongii na základě vnějšího tvaru, který je z hlediska dnešní systematiky spongií méně důležitý než charakter jehlic (spikulí), ze kterých se spongie skládá. Proto je systematické zařazení spongií Trautthem nespolehlivé, ačkoliv dobře dokumentuje vnější tvar, popř. charakter způsobu zachování koster.

Zevrubné studium spongií ze sbírky Slavíčka, uložené v Muzeu Novojičinska, potvrdilo relativně malou druhovou variabilitu. Všechny spongie náležejí třídě *Demospongia* SOLLAS, 1885 (křemité spongie), konkrétně k polyfyletické podtřídě *Lithistida* SCHMIDT, 1870. Tyto spongie jsou charakteristické přítomností primárně křemité kostry. Kostry spongií ze Slavíčkovy kolekce mají jednak zachovalou původní křemitou kostru, zároveň je ale většina exemplářů druhotně silicifikovaná (modrý/šedý chalcedon), což činí bližší určení obtížným. Fosilní spongie, které mají především paleoekologický a paleogeografický význam, představují ve Slavíčkově kolekci velmi nadějný materiál pro budoucí vědecké zpracování. Spongie z kolekce Slavíčka, popsané zevrubně již TRAUTHEM (1911), totiž představují první a doposud jediné kostry křemitých spongií křídového stáří z flyšových sedimentů Karpat.

Literatura:

- Eliáš M. (1998): Sedimentologie podslezské jednotky. – Práce Českého geologického ústavu, Praha, 8: 3-48.
- Eliášová H. (1989): Les Madréporaires du Crétacé supérieur de la Montagne de Beskydy (Tchécoslovaquie). – Západ. Karpaty, Sér. paleont., Bratislava, 13: 81-107.
- Felix J. (1903): Verkieselte Korallen als Geschiebe im Diluvium von Schlesien und Mähren. – Cbl. Miner. Geol. Paleont. 1903, Stuttgart: 561-577.
- Menčík E. et al. (1983): Geologie Moravskoslezských Beskyd a Podbeskydské pahorkatiny. – Ústř. úst. geol., Praha, 304 pp.
- Pokorný R. (2005): Studium ichnofosilií (fosilních stop po činnosti organismů) v sedimentech svrchní křídý na Rychnovsku. – Orlické hory a Podorlicko, 13: 7-22.
- Remeš M. (1899): *Astylospongia praemorsa* Ferd. Roemer aus Stramberg. – Verh. geol. Reichsanst., Wien: 180-182.
- Remeš M. (1904): Zkameněliny bludných balvanů z okolí Příbora. – Věst. Klubu přírodověd., Prostějov, 6: 107-116.
- Remeš M. (1906): Vrchní vrstvy křídové v Klokočově u Příbora. – Zpr. Komm. přírodověd. Prozk. Mor., Odd. geol. palaeont., Brno, 5: 1-7.

- Remeš M. (1907): Erraticum a jeho zkameněliny v poříčí Odry na Moravě. – Věst. Klubu přírodověd., Prostějov, 10: 3-6.
- Roth Z. et al. (1962): Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000 M-34-XIX Ostrava. – Geofond, Praha, 292 pp.
- Slavíček J. (1906): Starší třetihory na Novojicku. – Věst. Klubu přírodověd., Prostějov, 9: 49-58.
- Trauth F. (1911): Die oberkretazische Korallenfauna von Klagsdorf in Mähren. – Zeitschr. Mähr. Landesmuseums, Sonderabdr., Brno, 11: 1-105.
- Vašíček Z. (2007): Historie paleontologických výzkumů frýdeckého souvrství v okolí Frýdku-Místku (podslezský příkrov, Vnější Západní Karpaty). – Práce a stud. Muz. Beskyd (Přir. vědy), 19: 65-70.

Slovník pojmů (platný pro oba autorčiny příspěvky):

- baden – stratigrafický stupeň mladších třetihor
 bakulitové slíny – slínovcové uloženiny bohaté na fragmenty amonitů rodu *Baculites*
 cenoman – nejstarší stratigrafický stupeň svrchní křídý, 99,6 - 93,6 mil. let
 coniak – stratigrafický stupeň střední části svrchní křídý, 88,6 - 85,8 mil. let
 dan – nejstarší stratigrafický stupeň starších třetihor, 65,5 - 61,1 mil. let
 diluvium – zastaralý termín pro pleistocén (starší čtvrtohory)
 diverzifikace – druhová pestrost
 eratika – bludné balvany, větší bloky hornin přemístěné ledovcovou činností
 foraminifery – dírkovci, mořští prvoci mikroskopických rozměrů, vylučující pevnou jednodomůrkovou schránku
 glaci-fluviální – související s tekoucími vodami při tání ledovců, vznikají g. písky a štěrky
 ichnofosilie – zkamenělé stopy po životní činnosti organismů
 karpat – stratigrafický stupeň mladších třetihor
 laramijské horotvor. pohyby – jedna z fází alpského vrásnění na hranici křída-paleogén
 maastricht – nejmladší stratigrafický stupeň svrchní křídý, 70,6 - 65,5 mil. let
 neokom – dnes neformální označení pro nejspodnější část spodní křídý
 paleogén – starší třetihory, 66,6 - 23 mil. let
 platformní oblasti – o. velmi starých geologických jednotek pokrytých mladšími neporušenými sedimenty mělkých moří
 rudisti – velmi specializovaní mlži s masívní kuželovitou spodní miskou přichycenou k mořskému dnu, mnohem menší svrchní miska slouží jako víčko, rozvoj ve svrchní křídě
 santon – stratigrafický stupeň střední části svrchní křídý, 85,8 - 83,5 mil. let
 silicifikace – proces prokřemenění, nahrazení uhličitánu vápenatého oxidem křemičitým působením prosakujících roztoků
 turon – stratigrafický stupeň svrchní křídý, následuje po cenomanu, 93,6 - 88,6 mil. let
 ÚÚG – Ústřední ústav geologický, dnes Česká geologická služba

Tab. 1. Vzájemné vztahy klokočovských korálů, upraveno a doplněno autorkou podle Trautha 1911

Druhy klokočovských korálů	svrchní jura	neocom Francie	neocom Bukovina	cenoman jižní Indie	cenoma Itálie	cenoman Čechy	křída Halič (Delatyn)	turon Somálsko	turon Sicílie	hippuritové vrstvy (jž. Francie)	gosauské vrstvy (Vých. Alpy)	starší třetihory	Muzeum Novojičínska
1 <i>Dendrogyra cf. pyrenaica</i> Mich.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	.	.	
2 <i>Diplocoenia klogsdorfensis</i> n. sp.	x	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
3 <i>Cryptocoenia kittli</i> n. sp.	.	x	x	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
4 <i>Cryptocoenia uhligi</i> n. sp.	x	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
5 <i>Phyllocoenia lepidoides</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	x	.	o
6 <i>Orbicella (?) moravica</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	
7 <i>Orbicella cf. cribraria</i> Mich.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	.	.	
8 <i>Orbicella sulcatolamellosa</i> Mich.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	+	+	.	o
9 <i>Isastraea subhömesei</i> n. sp.	.	.	.	x	x	.	.	.	.	.	x	.	
10 <i>Isastraea aff. guettardi</i> M. E. et H.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	.	
11 <i>Isastraea</i> sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	.	.	.	
12 <i>Isastraea</i> n. sp. ind.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	
13 <i>Isastraea bieskidensis</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
14 <i>Favia carpathica</i> n.sp.	.	x	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
15 <i>Thecosmilia dilatata</i> From.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	+	.	
16 <i>Diploria slavičeki</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	o
17 <i>Thamnastraea</i> sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	
18 <i>Thamnastraea decipiens</i> Mich.	.	.	.	.	.	.	+	.	.	.	+	+	
19 <i>Thamnastraea decipiens</i> Mich. var. <i>confusa</i> Rss.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	+	o
20 <i>Thamnastraea exigua</i> Rss.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	+	o
21 <i>Latimaeandraraea felixi</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	o
22 <i>Astrocoenia hexaphylloides</i> Fel.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	o
23 <i>Astrocoenia cf. hexaphylla</i> Qu.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
24 <i>Actinacis remeši</i> Fel.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
25 <i>Actinacis cymatoclysta</i> Fel.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
26 <i>Actinacis retifera</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	x	o
27 <i>Actinacis (?) octophylla</i> Fel.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
28 <i>Porites aff. textilis</i> Pošta	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
29 <i>Heliopora lindströmi</i> Rem.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	x	x	o
30 <i>Heliopora tenera</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
31 <i>Ahrdorffia chaetetoides</i> n. sp.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	o
Součet identických druhů (+)						1+	1+	3+			4+	4+	
Součet příbuzných druhů (x)	2x	2x	1x	1x	1x	1x	1x	1x	1x	6x	11x	1x	
Počet druhů v MNJ (o)													14

Tab. 2. Srovnávací tabulka klokočovských druhů korálů podle Eliášové 1989

Druhy korálů podle (TRAUTH 1911)	Druhy korálů podle (ELIÁŠOVÁ 1989)	Výskyt druhů korálů (mimo Klokočov)
1 <i>Dendrogyra cf. pyrenaica</i> MICH.	<i>Meandrina pyrenaica</i> (MICH., 1847)	senon-Francie
2 <i>Diplocoenia klogsdorfensis</i> n. sp.	<i>O Diplocoenia</i>	
3 <i>Cryptocoenia kittli</i> n. sp.	? <i>Pseudocoeniopsis kittli</i> (TRAUTH, 1911)	
4 <i>Cryptocoenia uhligi</i> n. sp.	<i>Pseudocoeniopsis uhligi</i> (TRAUTH, 1911)	
5 <i>Phyllocoenia lepidoides</i> n. sp.	cf. <i>Phyllocoeniopsis lepidoides</i> (TRAUTH, 1911)	
6 <i>Orbicella (?) moravica</i> n. sp.	<i>Plesiastraeopsis moravica</i> (TRAUTH, 1911)	spodní křída-Spanělsko, cenoman-Recko
7 <i>Orbicella cf. cribraria</i> MICH.sp.	? <i>Phyllocoeniopsis cribraria</i> (MICH., 1840)	turon-Francie
8 <i>Orbicella sulcatolamellosa</i> MICH.	? <i>Plesiastraeopsis</i> sp.	
9 <i>Isastraea subhömesei</i> n. sp.	<i>Osastraea</i>	
10 <i>Isastraea aff. Guettardi</i> M. EDW.-H.	?	
11 <i>Isastraea</i> sp.	? <i>Rothastrea lubinensis</i> sp. n.	
12 <i>Isastraea</i> n. sp. indet.	<i>Rothastrea laurina</i> sp. n.	
13 <i>Isastraea bieskidensis</i> n. sp.	<i>Rothastrea bieskidensis</i> (TRAUTH, 1911)	
14 <i>Favia carpathica</i> n.sp.	? <i>Palaeofavia carpathica</i> (TRAUTH, 1911)	
15 <i>Thecosmilia dilatata</i> DE FROM.	? <i>Latiphylia dilatata</i> (FROM., 1877)	turon a senon-Francie
16 <i>Diploria slavičeki</i> n. sp.	<i>Obignygyra slaviceki</i> (TRAUTH, 1911)	
17 <i>Thamnastraea</i> sp.	? <i>Dimorphomeandra</i> sp.	
18 <i>Thamnastraea decipiens</i> MICH.	<i>Archaeofungia decipiens</i> (MICH., 1847)	cenoman-Francie, cenoman a turon-Čechy, santon-okolí Gosau
19 <i>Thamnastraea decipiens</i> var. <i>confusa</i> REUSS	<i>Dimorphomeandra confusa</i> (REUSS, 1854)	cenoman-Čechy, santon-okolí Gosau (Rakousko)
20 <i>Thamnastraea exigua</i> REUSS	<i>Dimorphomeandra exigua</i> (REUSS, 1854)	santon-Gosau (Rakousko), coniak a santon-Francie
21 <i>Latimaeandraraea felixi</i> n. sp.	?	
22 <i>Astrocoenia hexaphylloides</i> FELIX	<i>Actinastraea hexaphylloides</i> (FELIX, 1906)	Deljatina (Ukrajina, křída Východních Karpat)
23 <i>Astrocoenia cf. hexaphylla</i> QU. sp.	? <i>Actinastraea</i> sp.	
24 <i>Actinacis remeši</i> FEL.	<i>Actinacis remesi</i> FELIX, 1903	turon a senon-Východní Alpy (Rakousko)
25 <i>Actinacis cymatoclysta</i> FELIX	<i>Actinacis cymatoclysta</i> FELIX, 1906	Deljatina (Ukrajina, křída Východních Karpat)
26 <i>Actinacis retifera</i> n. sp.	<i>Rothastrea retifera</i> (TRAUTH, 1911)	
27 <i>Actinacis (?) octophylla</i> FEL. sp.	? <i>Astraeopora</i> sp.	Východní Karpaty
28 <i>Porites aff. textilis</i>	? <i>Goniopora</i> sp. nebo <i>Litharaea</i> sp.	
29 <i>Heliopora Lindströmi</i> REMEŠ	<i>Polytremacis lindströmi</i> (REMEŠ, 1898)	souvek z okolí Hájova a okolí Opolí, turon a senon-Východní Alpy
30 <i>Heliopora tenera</i> n. sp.	<i>Polytremacis tenera</i> (TRAUTH, 1911)	santon-Gosau, coniak a santon-jž.Francie, spod. křída-Rumunsko
31 <i>Ahrdorffia chaetetoides</i> gen. nov.	<i>Mesomorpha chaetetoides</i> (TRAUTH, 1911)	cenoman-Čechy
32	<i>Cyathophora</i> sp.	
33	<i>Monticulastraea roseola</i> sp. n.	
34	<i>Dimorphomeandra</i> sp.	
35	<i>Fungiastraea</i> sp.	turon, Francie

Poznámky k výskytu orchideje vstavače bledého (*Orchis pallens*) na Novojičínsku

Marie Sedláčková

K vzácnějším zástupcům chráněných a ohrožených rostlin rodu *Orchis* náleží časně zjara žlutě kvetoucí vstavač bledý (*Orchis pallens* L.). Druh je podle dosud platné legislativy právní ochrany zařazen ve vyhlášce MŽP č.j. 395/1992 Sb. České republiky do kategorie silně ohrožených druhů. Ve stejných kate goriích (C2) je udáván v celostátním Černém a červeném seznamu cévnatých rostlin České republiky s hodnoceným stavem do r. 2000 (Procházka 2001), v regionálním Červeném seznamu Moravskoslezského kraje (Sedláčková et Plášek eds. 2005) i v Černém a červeném seznamu květeny Novojičínska (Sedláčková 2008).

Celkový areál tohoto druhu zaujímá střední Evropu: na západě sever Pyrenejského poloostrova, východní Německo, Česko, Slovensko a dále na východ přes Balkánský poloostrov k Černému moři až po západní Kavkaz. Na jihu roste v severní části Apeninského poloostrova a v Alpách.

Těžiště rozšíření v České republice je soustředěno do východní části Moravy - Západních Karpat. Především Bílé Karpaty, Chřiby, Hostýnské vrchy, Javorníky a severní část Moravské brány, zatímco z Čech jsou udávány jen dvě lokality (Kubát 2008). Podrobné rozšíření na Moravě a ve Slezsku s udáním doložených a literárních údajů do r. 1994 zahrnuje publikace autorů (Jatiová et Šmiták 1996). Souběžně zpracované rozšíření na severní Moravě a ve Slezsku v návaznosti na fyto geografické členění ČR, literární údaje a herbářové doklady vybraných moravských herbářů obsahuje příspěvek autorky (Sedláčková 1994). V letech 1995 - 2011 byla u příležitostných terénních průzkumů mnohá dříve zachycená stanoviště ověřena a jsou doloženy nálezy z nově registrovaných lokalit.

Metodika

Lokality uváděné podle fytochorionů Regionálního fyto geografického členění ČR (Skalický 1988) jsou řazeny od západu k východu a zahrnují údaje v pořadí: k. ú. obce, geografická poloha, bližší lokalizace podle ZM 1:10 000, vegetační typ stanoviště, nadmořská výška v m n. m., souřadnice WGS, datum nálezu, výsledky pozorování stavu populací, počty rostlin, jména autorů (S. = M. Sedláčková) a údaje o uložení doloženého sběru. Jména taxonů cévnatých rostlin jsou uvedeny podle Klíče ke květeně ČR (Kubát et al. eds. 2002), označení typu stanoviště podle katalogu biotopů ČR (Chytrý et al. eds. 2010). Nově pořízené fyto ceno logické snímky vybraných lesních stanovišť byly provedeny klasickou metodou Braun-Blanquetovy 7-členné kombinované stupnice (Moravec et al. 1994).

Rozšíření, ekologie stanovišť, charakteristika vegetace

Výskyty vstavače bledého na Novojičínsku jsou pokračováním souvislého rozšíření z přilehlého území Moravské brány na Vsetínsku, Vsetínské kotliny a Hostýnských vrchů. Zaujímají zvlněnou část Štramberské vrchoviny od Petřkovické

hůrky, vrchy Svinec, Strážnici, Stranický kopec, oblast Libotínských lesů (vrchy Jedle a Hlásnici), nižší polohy Červeného kamene a pahorek Štramberčik. V geologicky pestrém území karpatského flyše převládají vápnité pískovce, slepence a jílovce hradištského souvrství, často prostoupené izolovanými výchozy bazických sopečných hornin těšínitové asociace. Podloží ojedinělých výskytů v Beskydském podhůří tvoří jílovce a slínovce s ostrůvky vápnitých slínů a ojedinělých bazických vyvřelin. Při úpatí Beskyd zasahují vrstvy godulských pískovců a jílovců Slezské jednotky.

Výskyty lokálně četných populací druhu jsou převážně vázány na přírodní stanoviště lesní vegetace v členité, zčásti odlesněné a zemědělsky využívané krajině. Vstavač bledý lokálně osidluje i liniové útvary křovinatých mezí a jen ojediněle vstupuje do biotopů nelesní vegetace mezofilních až semixerofilních lučních porostů a širokolistých suchých trávníků.

V souladu s potenciální vegetací ČR (Neuhäuslová et al. 1998) suprakolinního vegetačního stupně zájmového území je tento druh častěji vázán na převažující listnaté lesy svazu *Carpinion*, suťové lesy svazu *Tilio-Acerion* a jen ojediněle roste v údolním luhu svazu *Alnion incanae*. Z doložené fyto ceno logické dokumentace z let 1987-1995 (Sedláčková 1996) inklinují stanoviště prosvětlených listnatých lesů mírných svahů ke karpatské dubohabřině asociace *Carici pilosae-Carpinetum*, s četnými diagnostickými karpatskými druhy, zároveň i s výrazně zastoupenou lípou srdčitou (*Tilia cordata*) a řadou druhů vlhčích stanovišť společných asociací *Tilio-Carpinetum*. Porosty situované na svažitém reliéfu s kamenitou suťí tvoří přechody k suťovému lesu s javorem babykou (*Acer campestre*). Přítomnost řady mezofilních druhů naznačuje inklinaci k teplejšímu suťovému lesu asociace *Aceri-Carpinetum*. Ojediněle je druh zachycen v lužním lese Beskydského podhůří, blízkému údolnímu luhu asociace *Arunco sylvestris-Alnetum glutinosae*.

K významným typům stanovišť je možno přiřadit útvary vysokých mezofilních křovin svazu (*Berberidion*), které na svažitém terénu tvoří v zemědělské krajině většinou liniové porosty stupňovitých, mezi oddělující pozemky luk, pastvin a polí, a to zvláště v členitém území Moravské brány (Straník, Kojetín, Životice, Veřovice). Porosty zahrnují často trnité keře s dominantními druhy *Crataegus* spp., *Rosa* spp., *Prunus spinosa*, *Pyrus pyraeaster* provázené *Cornus sanguinea* s. l., *Corylus avellana*, *Ligustrum vulgare* aj. Polostinný a slabě zapojený bylinný podrost, kde se uplatňují mnohé druhy kontaktních biotopů, zvláště hájové prvky, poskytuje příznivé podmínky pro společný výskyt i dalších vstavačovitých rostlin, např. *Orchis mascula* subsp. *signifera*, *Listera ovata*). Z vnějších okrajů křovin na kontaktu s loukami a pastvinami pronikají do bylinného podrostu křovin i mnohé diagnostické druhy mezofilních bylinných lemů svazu *Trifolion medii*, např. *Agrimonia eupatoria*, *Clinopodium vulgare*, *Origanum vulgare* aj.

V podmínkách regionu Novojičínska jen zcela ojediněle vstupuje *Orchis pallens* do semixerofilních porostů širokolistých suchých trávníků svazu *Bromion erecti* a mezofilních porostů ovsíkových luk (*Arrhenatherion elatioris*). Teprve v poslední době byl na dlouhodobě odlesněných stanovištích zachycen *Orchis pallens* s *Orchis mascula* subsp. *signifera* společně s řadou dalších ohrožených a chráněných rostlin na jediné lokalitě PR Svinec. Ta představuje patrně historicky nejstarší naleziště

na sv. Moravě (cf. Sapetza 1865, Oborny 1882-1889, Formánek 1887), ověřené ve dvacátém století (Podpěra 1949, Vicherek 1957, Pospíšil 1964). Přes mnohaleté a usilovné snahy botaniků a pracovníků ochrany přírody se podařilo teprve v roce 1995 vyhlásit toto floristicky a vegetačně cenné území Novojičínska na vrchu Svinec do kategorie zvláště chráněného území - přírodní rezervace (PR). Porosty širokolistých suchých trávníků zde zaujímají hřebenové polohy v okolí vrcholové kóty (546) a přilehlé sz., jv., jz. a z. svahy v rozmezí 500 - 543 m n. m. Vzhledem k pravidelnému kosení tvoří porosty mozaiku možných přechodných typů ke kontaktním mezofilním loukám a na svažitéch podvrcholových mezích k lemům rozvolněných křovin. Přestože existence širokolistých trávníků dosud není doložena fytoocenologickými snímky, lze z účasti řady diagnostických druhů a srovnání literatury v rámci ČR (Chytrý et al. 2007, Chytrý et al. 2010) očekávat jejich fragmentární zastoupení. Z garnitury diagnostických druhů svazu *Bromion erecti* zde byly zaznamenány např. *Agrimonia eupatoria*, *Brachypodium pinnatum*, *Bromus erectus*, *Carlina acaulis*, *Centaurea scabiosa*, *Euphorbia cyparissias*, *Festuca rupicola*, *Galium verum*, *Gentiana cruciata*, *Knautia arvensis* agg., *Leontodon hispidus*, *Linum catharticum*, *Medicago falcata*, *Ononis spinosa*, *Plantago media*, *Polygala comosa*, *Primula veris*, *Ranunculus polyanthemus*, *Salvia verticillata*, *Sanguisorba minor*, *Securigera varia*, *Trifolium montanum* a *Viola hirta*. Floristicky bohaté složení těchto porostů s řadou druhů mezofilních luk patrně naznačuje blízké vztahy k asociaci *Carlino acaulis-Brometum erecti* (Oberdorfer 1957), očekávané v mírně teplých a srážkově bohatších oblastech ČR (Chytrý et al. 2007).

Výskyt bohatých populací vstavače bledého v PR Svinec je však především vázán na liniové křoviny stupňovitých mezí (*Berberidion*) situované na sz., z. a jz. svazích, které z hlediska dlouhodobého pohledu tvoří již na řadě stanovišť zapojené porosty dubohabřin (*Carpinion*) a suťových lesů (*Tilio-Acerion*).

Recentní lokality *Orchis pallens*

75. Jesenické podhůří

Vrchy: v. okraj remízku dubohabřiny při v. okraji obce s. od údolí Vršského potoka, 450 m n. m., S=49°45'00.24", V=17°53'18.27", not. M. Sedláčková 11. 5. 2005, 2 kvetoucí rostliny společně s *Orchis mascula* subsp. *signifera*. Lokalita byla 7. 5. 2008 ověřena s negativním výskytem obou druhů. Jelikož se jedná o první, avšak nedoložený novodobý výskyt v tomto fytochorionu, je nutné lokalitu v budoucnu opakovaně sledovat.

76a Moravská brána vlastní

Petřkovice: jz. úpatí Petřkovické hůrky (607,9), okraj rozvolněných křovin úvozu polní cesty 0,3 km od jv. okraje obce, 450 m n. m., S=49°32'25.71", V=17°57'23.82", 2 kvetoucí rostliny, not. S.; intravilán obce, zahrada pana Janíka, č. p. 3 při s. okraji obce, 400 m n. m., S=49°32'49.42", V=17°57'06.21", 5. 5. 2008, 60 ex., not. M. Janík; Kojetín u N. Jičína: PR Svinec, vrch Svinec (546,1), stupňovitě meze, liniové křoviny včetně zapojených porostů sz., z. a jz. svahů, 430-540 m n. m., 5. 5. 1995, 1500 ex., not. S.; první podvrcholová mez sz. svahů mezi křížem

a vrcholovou kótou, zarůstající nekosené širokolisté trávníky a rozvolněné křoviny, 520-540 m n. m. 21. 5. 2002, 3 mikrolokality, not. S.; sz. svahy pod hřebenem a z. svahy čtyřech stupňovitých liniových křovin a místy již zapojených fragmentů lesních porostů, 450-540 m n. m. 22. 5. 2003, 224 ex., not. S.; sz. podvrcholové svahy (3. mez) k lesu ochranného pásma, louka u solitery lípy a 4. mez liniových křovin a zčásti zapojených lesních porostů z. svahů, 5. 5. 2004, 1834 ex., not. S.; 2. mez sz. podvrcholových svahů mezi křížem a vrcholem, louka u solitery lípy a pokračující 3. liniová mez z. svahů v jádru PR, 480-540 m n. m., 12. 5. 2011, 900 ex., not. P. Mičková et S.; PR Svinec - ochranné pásmo, dubohabřina s přechody k suťovému lesu při v. hranici, sz. svahy, 0,3 km jz. od lyžařské chaty, 510-515 m n. m., S=49°31'10.12", V=17°59'17.60", 12. 5. 2011, 14 ex., not. P. Mičková et S.; Kojetín u N. Jičína: vrch Svinec (546,1), remízek dubohabřiny jv. svahů 0,3 km j. od lyžařské chaty, 460 m n. m., S=49°34'01.68", V=17°59'29.16", 23. 5. 1996, 277 ex., not. S.; vrch Svinec, j. úpatí podél silnice do Jičiny, 0,5 km z. od křižovatky v obci, okraj suťového lesa v okolí Božích muk, 440 m n. m., S=49°33'40.92", V=17°58'40.11", 22. 5. 2003, 7 ex., not. S.; Stranický kopec (529), sz. svahy j. od lesní cesty, karpatská dubohabřina, 475 m n. m., S=49°33'38.60", V=17°59'45.77", 17. 4. 2007, 15 ex., leg. M. Sedláčková NJM; Straník: Strážnice (545,1), jv. svahy, 0,3 km jv. od vrcholové kóty, dubohabřina podél lesní cesty u erozní rýhy, 450 m n. m., S=49°33'10.82", V=17°59'29.04", 17. 6. 2008, 3 ex., not. S.; Bludovice: pahorek Homole (434), j. svahy, levý břeh potoka Čerták (Tropické údolí), svahová dubohabřina, 340 m n. m., 14. 4. 1999, 5 ex., 1 snímek, not. S.; spodní část svahové dubohabřiny, 335 m n. m., S=49°33'27.78", V=18°00'59.72", 21. 5. 2002, 4 ex., not. S.; Žilina u N. Jičína: Pstruží potok, les nad soutokem pravého přítoku s. od zelené turistické značky, 380 m n. m., 18. 5. 1995, 53 ex., 1 snímek, not. S.; dubohabřina cca 0,2 km z. od soutoku pravého přítoku Pstružského potoka, s. od zelené značky, 375 m n. m., S=49°34'43.07", V=18°03'43.30", 14. 5. 2003, 22 ex., 1 snímek, not. S.; Životice u N. Jičína: Jedle (543,5), jz. svahy z. od vrcholu, svahová dubohabřina, 535 m n. m., S=49°33'59.44", V=18°03'43.50", 14. 5. 2003, 4 ex., křoviny jz. svahů, 450 m n. m., 14. 5. 2003, 3 ex., not. S.; Přední dvořiska, lemy křovinatých liniových mezí s. od silnice směr Veřovice, z. od údolí bezejmenného pravého přítoku Jičinky, 0,3 km sv. od zemědělského objektu, 360 m n. m., 21. 5. 2002, 10 ex., not. S.; lemy liniových křovin třetí stupňovité meze a v. hřeben remízku s. od silnice do Veřovic v úseku mezi údolím pravého přítoku Jičinky a zemědělským objektem, 380-410 m n. m., cca S=49°32'57.40", V=18°04'30.73", 25. 4. 2007, 126 ex., not. S.; Ženkla: Dolní pole, j. úpatí vrchu Hlásnice (558), levý břeh erozní rýhy, cca 1,5 km j. od vrcholu, dubohabřina, 430 m n. m., S=49°33'18.16", V=18°05'79", 25. 4. 2007, 6 ex., 6.5.2011, 2 ex. not. S.; Hlásnice (558), břeh lesní cesty 1,5 km jjv. od vrcholu, v. od erozní rýhy, 470 m n. m., S=49°33'43.36", V=18°05'25.74", 14. 5. 2009, 2 ex., not. S.; dubohabřina nad břehem lesní cesty 1 km jv. od vrcholu, 475 m n. m., S=49°33'44.04", 14. 5. 2009, 38 ex., not. S.; Fojtův kopec (444), suťový les nad erozní rýhou j. od vrcholu, 430 m n. m., S=49°33'57.17", V=18°05'46.35", 14. 5. 2009, 13 ex., not. S.; Kamenný vrch, horní část dubohabřiny s. od levého přítoku bezejmenného potoka 0,5 km sz. od Fojtova kopce, vjv. svahy nad lesní cestou,

480 m n. m., S=49°34'12.90", V=18°05'20.31", 16. 5. 1996, 15 ex., 1 snímek, 27. 4. 1999, 18 ex. not. S.; Kamenný vrch, sz. svahy dubohabřiny nad horním pravým přítokem Kamenného potoka, 450 m n. m., 1 snímek, S=49°34'22.07", V=18°05'19.11", 16. 5. 1996, 17. ex., 27. 4. 1999 not. S.; V e ř o v i c e: pahorek Štramberčík (498,1), dubohabřina, z. svahy, 440 m n. m., S=49°32'33.69", V=18°06'16.44", 3 ex. sterilní, 11. 4. 2007, not. H. Štursová et S.; rozvolněná vrcholová dubohabřina v. od myslivecké chaty, 480 m n. m., S=49°32'49.30", V=18°06'33.47", 15. 4. 2008, 10 ex. sterilní, not. S.; lem liniových křovin jv. svahů 0,3 km jv. od vrcholu, 465 m n. m., S=49°32'40.86", V=18°06'38.10", 15. 4. 2009, 4 ex. sterilní, not. S. Hrabovský, P. Mičková, R. Sobotíková et S.; dubohabřina sv. hřebene Štramberčíku, 430 m n. m., S=49°32'55.98", V=18°06'39.84", 7. 4. 2011, 1 sterilní ex., S.; svahové louky starého sadu nad levým břehem horního toku Sedlnice, not. M. Kyselá 1979 (Kyselá 1982); horní tok levého břehu Sedlnice nad soutokem levého přítoku, rozvolněná dubohabřina, 380 m n. m., S=49°33'05.69", V=18°06'49.36", 7. 4. 2011, 9 sterilních ex., S.; L i c h n o v: osada Kouty, jz. úpatí vrchu Červený kámen (690), mezi červenou značkou a lesní cestou, dubohabřina poblíž včelína, 435 m n. m., S=49°34'35.26", V=18°08'18.81", 8. 5. 2000, cca 40 ex., not. S., j. okraj lesa sz. od včelína, 21. 5. 2002, 12 ex., not. S.

84a Beskydské podhůří

Trojanovice: levý břeh říčky Lomné 0,3 km sv. od restaurace Kocián, luh a fragment dubohabřiny, 535 m n. m., S=49°30'49.06", V=18°14'36.12", výsledky pozorování: 21. 5. 2002 – 10 ex., 8. 5. 2006 – 12 ex., 1. 5. 2007 – 16 ex., 10. 5. 2009 – 3 ex., 23. 5. 2010 – 3 ex., 24. 4. 2011 – 14 ex., not. S.; levý břeh Lomné u křižovatky silnic Solárka a Frenštát p. R. – Ráztoka, j. od mostu, okraj rozvolněného luhu s přechodem ke kosené mezofilní louce, 489 m n. m., S=49°31'23.85", V=18°14'17.07", výsledky pozorování: 21. 5. 2002 – 5 ex., 8. 5. 2006 – 10 ex., 1. 5. 2007 – 12 ex., 10. 5. 2009 – 4 ex., 23. 5. 2010 – 4 ex., 24. 4. 2011 – 10 ex., not. S.; Mniší: pahorek Hůrka (418,2), suťový les jz. hřebene nad bývalým roztěženým lomem, 365-370 m n. m., 25. 4. 2008, 55 ex., leg. M. Sedláčková NJM; proláklina jz. svahů suťového lesa nad lomem pod lesní cestou, 372 m n. m., S=49°35'28.08", V=18°11'43.07", 19. 5. 2011, 38 ex., 1 snímek, not. S.

Z doložených historických stanovišť s. části Moravské brány se přes opakované pokusy nepodařilo vstavač bledý znovu ověřit na dvou lokalitách: Závišice, křoviny v. úpatí Libhošťské hůrky (1938 Leidolf NJM, 1958 Pospíšil BRNM, 1974 Sedláčková NJM, not. Sedláčková 1988) a Stará Ves u Bílovce, z údolí potoka k obci Tísek (1964 Sedláčková NJM, 1964 Duda OP). Vzhledem k tomu, že jde o okrajové údaje ze severní části Moravské brány a v minulosti jen ojediněle doloženému a již vzácnému výskytu v přílehlých fytochorionech Jesenického podhůří, Opavské pahorkatiny a Beskydského podhůří (pouze v sv. části v okolí výchozů těšinských vápenců u Trince, Dolní Lištné a Bystřice n. Olší), je možno v současné době druh na obou lokalitách druh považovat za nezvěstný a patrně již vyhynulý.

Závěr

Příspěvek aktualizuje historická data výskytu silně ohroženého a chráněného druhu vstavače bledého (*Orchis pallens*) z regionu Novojičínska. Těžiště jeho rozšíření je situováno v členitém, geologicky pestrém podkladě vápnitých pískovců, slepenců a bazických vyvřelin Moravské brány, kde osidluje prosvětlené karpatské dubohabřiny, přechodné porosty suťových lesů, rozvolněné křoviny a jejich lemy. Ojediněle vstupuje do mezofilních luk a pouze v PR Svinec proniká do semi-xerofilních porostů širokolistých suchých trávníků. Příspěvek předkládá dokumentaci 30 recentních lokalit ověřených v letech 1995 - 2011 s výsledky pozorování stavu populací. V Jesenickém podhůří byl druh zachycen na jediné lokalitě, četný roztroušený výskyt v Moravské bráně dokládá 26 lokalit a tři lokality na jihozápadním okraji Beskydského podhůří.

Literatura:

- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. - 824 p., Brno.
- Chytrý M. et al. eds. (2007): Vegetace České republiky 1. Travninná a keříčková vegetace. -526 p., Academia, Praha.
- Chytrý et al. eds. (2010): Katalog biotopů České republiky. Ed. 2, - 445 p., Agentura ochrany přírody a krajiny, Praha.
- Jatiová M. et Šmiták J. (1996): Rozšíření a ochrana orchidejí na Moravě a ve Slezsku. - 539 p., Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Praha, středisko Brno.
- Kubát K. (2010): *Orchis pallens* L. - vstavač bledý. -In: Štěpánková et al. eds.:Květena České republiky 8: 537-538, Academia, Praha.
- Kubát et al. eds. (2002): Klíč ke květeně České republiky. - 927 p., Academia, Praha.
- Kyselá M. (1982): Floristická charakteristika navrhované chráněné lokality na katastru obce Veřovice. -Vlastiv. Sborn. okresu Nový Jičín, 29: 52-59.
- Moravec J. et al. (1994): Fytocenologie. -403 p., Academia, Praha.
- Neuhäuslová Z. et al. (1998): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. - 341 p., Academia, Praha.
- Oborny A. (1882-1886): Flora von Mähren und oesterr. Schlesien. -Verh. Naturforsch. Ver., Brünn, Pars 1-4: 1-1285.
- Podpěra J. (1949): Jak proniká teplobytná květena do údolí jesenických a beskydských. -Přírod. sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 10: 81-95.
- Pospíšil V. (1964): Die Mährische Pforte, eine pflanzengeographische Studie. - Čas. Morav. Mus. Brno, 49: 103-190.
- Procházka F. ed. (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000). -Příroda, Praha, 18: 1-166.
- Sapetza J. (1865): Die Flora von Neutitschein. -Abh. Naturforsch. Ges., Görlitz, 12: 1-56.

Sedláčková M. (1994): Rozšíření *Orchis pallens* na severní Moravě a ve Slezsku. – Čas. Slez. Muz. Opava (A), 43: 219-223.

Sedláčková M. (1996): *Orchis pallens* v lesích severovýchodní Moravy. – Čas. Slez. Muz. Opava (A), 45: 279-283.

Sedláčková M. (2008): Černý a červený seznam cévnatých rostlin Novojičínska. – Vlastiv. Sborn. Novojičínska, Nový Jičín, 58: 85-109.

Sedláčková M. et Plášek V. eds.(2005): Červený seznam cévnatých rostlin Moravskoslezského kraje. – Čas. Slez. Muz. Opava (A), 54: 97-120.

Skalický V. (1988): Regionálně fytogeografické členění ČSR. –In: Hejný S. et Slavík B. eds.: Květena České socialistické republiky 1: 103-121.

Vicherek J. (1957): Poznámky ke květeně okolí Nového Jičína. –Přírod. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 18: 400-416.

Orchis pallens. Dubohabřina na levém břehu Lomné v Trojanovicích, 2006, foto R. Jarnot

Vstavač bledý a vstavač mužský, SV svahy Svince, 2011, foto P. Mičková

Typický biotop rozvolněných křovin a širokolistých trávníků, PR Svinec, 2011, foto P. Mičková

Populace *Orchis pallens* a *Allium ursinum*, stinný okraj zapojených křovin, PR Svinec, 2011, foto P. Mičková

Orchis pallens, Z svahy PR Svinec, 2011, foto P. Mičková

Soubor odlišných pečeti z vídeňského císařského dvora ve sbírce Muzea Novojičínska

Karel Müller – Radek Polách

Depozitáře muzea v Novém Jičíně skrývají od prvopočátků své existence několik zajímavých a do dnešních dnů pozapomenutých pokladů. Velká část sbírek, která měla vazbu na příslušnost k habsburskému domu, byla po roce 1918 z expozic stažena, uschována a následně již velice málo vystavována.

Vznik Městského muzea v Novém Jičíně byl posvěcen městským zastupitelstvem 21. září 1887. Na jeho 39. zasedání v čele se starostou Dr. Hugo Fuxem¹ byl v pátém bodě jednání přednesen návrh novojičínského hoteliéra a člena zastupitelstva Hermanna Schustera na založení městské knihovny a městského muzea. Na dalším, 40. jednání městského zastupitelstva konaném 13. října 1887 byl zřízen Muzejní komitét ve složení: děkan Joseph Prorok, Dr. Heinrich Preisenhammer, Hermann Schuster², profesor Friedrich Hirth, profesor Theodor Pulitzer, odborný učitel Anton Bauer³ a Josef Kraus. Předsedou byl zvolen Dr. Heinrich Preisenhammer. Několik dní před těmito rozhodujícími akty přicestoval do Nového Jičína Dr. August Bielka rytíř von Karltru⁴ eu, aby se spolupodílel na aktivitách vedoucích ke vzniku muzea. Jeho osobnost je dnes už hodně pozapomenuta, přestože novojičínské muzejní sbírky jsou s ním trvale a významně spojeny. Rodák z Nového Jičína (*13. 4. 1828) vystudoval fakultu lékařství univerzity ve Vídni a roku 1866 nastoupil jako lékař císařského dvora ve Vídni. V roce 1878 obdržel Řád Železné koruny III. třídy a v návaznosti na to byl povýšen do rytířského stavu s predikátem von Karltru. V pozici osobního císařova lékaře působil až do roku 1903 – neuvěřitelných 37 let. Stal se významným členem Spolku Novojičínských ve Vídni a mecenášem vídeňských a salcburských muzeí. Nikdy ale nezapomněl na své rodné město, kam se rád pravidelně vracel na návštěvu za svými příbuznými, a stal se podporovatelem a štedrým dárcem nově vznikající instituce. Zemřel 1. srpna 1909 v Alt Aussee.⁴

Trvalo více než dva roky, než došlo k uskutečnění snu mnoha novojičínských rodáků. Do jejich řad patřili také další spoluorganizátoři muzejní práce páteři Dominik Bilimek⁵ a Joseph Prorok⁶. Po smrti druhého z nich 4. 4. 1889 se s velkým zájmem ujal budování muzea právě Dr. August Bielka, který několikrát v průběhu roku navštívil své rodné město a přivezl s sebou množství darů. V podvečer 18. října roku 1889 dovezl Dr. Bielka pro muzeum mimo jiné také sbírku 400 otisků pečeti a vzácných mincí, které pro potřeby muzea nechal ve Vídni zhotovit Dr. Wilhelm Haas,⁷ stávající předseda Spolku Novojičínských ve Vídni. Městské muzeum v Novém Jičíně bylo slavnostně otevřeno na svátek sv. Štěpána 26. prosince 1889 v budově městské reálky na tehdejší Döpperringu. Po několika letech a dalších významných darech předal v červnu 1894 Dr. August Bielka muzeu mimo jiné dalších 61 kusů otisků pečeti.⁸

Sbírky odlišných pečeti představovaly od konce 18. století a zvláště pak ve století následujícím specifický sběratelský fenomén. Z aristokratické záliby se záhy stala

sběratelská vášeň, která postihla i neurozené vrstvy společnosti. Významně k tomu přispělo otevření zemských a soukromých archivů badatelské veřejnosti, jež umožnilo studium sfragistických památek. Také pro jeho potřeby začaly být vytvářeny kolekce otisků pečeti, které nesměly chybět snad v žádném větším muzeu. Své sbírky pečeti si jako pomocný studijní aparát budovali rovněž soukromníci, historici, univerzitní učitelé, zabývající se sfragistikou, heraldikou či genealogií. Pomineme-li originální pečeti oddělené od písemných dokumentů, pak tyto sbírky sestávaly v menší míře z novodobých otisků dochovaných pečetních typářů, ve velké většině ale ze sádrových či jiných odlitků původních otisků.⁹

V novojičinském muzeu byly Dr. Bielkou darované exempláře otisků pečeti vystaveny ve výběru společně s odlitky ze starší sbírky kurátora císařského muzea v Miramare, Dominika Bilimka. Výstavní vitrinu zachytila fotografie z počátku 20. století, na níž je patrných celkem 74 pečeti v pěti řadách (1. 17 ks, 2. 15 ks, 3. 15 ks, 4. 14 ks, 5. 13 ks).

Detail historické fotografie vitríny se souborem odlitků pečeti

Poněvadž původní muzejní evidence sfragistického daru Dr. Bielky neexistuje, pokusili jsme se jej rekonstruovat alespoň podle vnější znaků odlitků. Částečně jde o sádrové otisky, které obsahuje i starší Bilimkova sbírka. Velká skupina ale sestává z mimořádně kvalitních otisků, vytvořených pravděpodobně metodou galvanizování. Po obvodu odlitku každé pečeti byl otočen silnější papírový pásek se zlacenou hranou. Na spodní straně odlitku se u většiny kusů nachází černou tuší a shodným rukopisem provedené jméno majitele pečeti, případně odkaz na zdroj.¹⁰ V souboru dominují majestátní, jezdecké i znakové pečeti římských císařů a králů, doplněné o pečeti rakouských vévodů převážně z habsburského rodu a několikotisků městských. Soubor otisků pečeti je dnes součástí sbírky Muzea Novojičinska, příspěvkové organizace vedené v centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury

České republiky pod evidenčním číslem MNO/002-05-10/196002 jako část historické podsbírk. Část této kolekce je vystavena ve stálé expozici „Ve znaku zavinuté střely“ v prostorách Žerotínského zámku v Novém Jičíně.

KATALOG OTISKŮ PEČETÍ:

1.
4996 / H-3477
Jindřich V., císař římský (1099 - 1125)
Ø 8,8 cm, kov
Posse I/19/3

2.
4997 / H-3478
Fridrich II., císař římský (1220 - 1250)
Ø 9 cm, patinovaná sádra
Posse I/29/2

3.
5036 / H-3517
Fridrich II., císař římský (1226 - 1250)
Ø 8,6 cm, patinovaná sádra
Posse I/29/3

4.
5005 / H-3486
Rudolf I., král římský (1273 - 1291)
Ø 9,9 cm, kov
Posse I/41/4

5.
5033 / H-3514
Albrecht I., král římský (1298 - 1308)
Ø 9,8 cm, patinovaná sádra
Posse I/45/1

6.
5004 / H-3485
Fridrich I. Sličný, vévoda rakouský
(1308 - 1314)
(později král římský)
Ø 10,8 cm, patinovaná sádra
Posse I/53/1

7.
5001 / H-3482
Fridrich I. Sličný, král římský (1315 - 1330)
Ø 10,3 cm, patinovaná sádra
Posse I/53/5

8.
5027 / H-3508
Albrecht II., král římský (1438 - 1439)
Ø 11,9 cm, patinovaná sádra
Posse II/19/7

9.
5038 / H-3519
Fridrich V., vévoda rakouský a štyrský
(1424 - 1440)
(později jako Fridrich III. císař římský)
Ø 14 cm, kov
Posse II/21/1

10.
4920 / H-3465
Ferdinand I., král uherský a český
(1526 - 1531)
(později císař římský)
Ø 10,3 cm, kov
Posse III/25/3 (typář)

11.
5002 / H-3483
Maxmilián II., císař římský
(1565 - 1576)
Ø 10,3 cm, kov – avers
Posse III/31/3 (typář HHStA)

12.
5002 / H-3483
Maxmilián II., císař římský
(1565 - 1576)
Ø 10,6 cm, kov - revers
Posse III/31/4 (typář HHStA)

13.
5013 / H-3494
Leopold I., císař římský (1673 - 1705)
Ø 9,5 cm, kov
Posse III/67/2

14.
4923 / H-3466
Josef I., císař římský (1690 - 1711)
Ø 10,5 cm, patinovaná sádra – avers
Posse III/71/1 (typář)

15.
4922 / H-3470
Josef I., císař římský (1690 - 1711)
Ø 10,6 cm, nepatinovaná sádra - revers
Posse III/71/2 (typář)

16.
4989 / H-3471
Karel III., král španělský (1706 - 1711)
(jako Karel VI. císař římský)
Ø 11 cm, kov
Posse IV/1/1 (mosazný typář HHStA)

17.
4924 / H-3467
Karel VI., císař římský (1711 - 1740)
Ø 11,5 cm, kov
Posse IV/2/1
(instalováno ve stálé expozici Ve znaku
zavinuté střely)

18.
5015 / H-3496
František I., císař římský (1745 - 1765)
Ø 13,5 cm, kov
Posse IV/15/3

19.
5008 / H-3489
František I., císař římský (1745 - 1765)
Ø 11,3 cm, kov - avers
Posse IV/16/2

20.
5008 / H-3489
František I., císař římský (1745 - 1765)
Ø 11,3 cm, kov - revers
Posse IV/16/3

21.
5041 / H-3522
Marie Terezie, královna uherská a česká
(1745 - 1780)
Ø 11,5 cm, kov
Posse IV/20/5 (typář)
(instalováno ve stálé expozici Ve znaku
zavinuté střely)

22.
5049 / H-3530
Leopold II., císař římský (1790 - 1792)
Ø 13,9 cm, kov
Posse IV/46/1 (stříbrný typář HHStA)

23.
5029 / H-3510
František II., císař římský (1792 - 1806)
Ø 13 cm, kov
(stříbrný typář HHStA)

24.
4918 / H-3463
Ferdinand I., císař rakouský (1835 - 1848)
Ø 13 cm, kov
(stříbrný typář HHStA)

25.
4912 / H-3457
Přemysl Otakar II. jako vévoda rakouský
(1270 - 1277)
Ø 12,8 cm, patinovaná sádra
*J.Kuthan: Pečetě posledních Přemyslovců.
Splendor et gloria Regni Bohemiae, Praha
2008, obr. 4D.31, 4D.33*

26.
4913 / H-3458
Jan Lucemburský, král český a polský
(1311 - 1321)
Ø 11,9 cm, kov
*Posse I/48/6; K.Maráz: Pečetí Jana
Lucemburského, Brno 2007, obr. 6*
(instalováno ve stálé expozici Ve znaku
zavinuté střely)

27.
5016 / H-3497
Karel I. Robert z Anjou, král uherský
(1310 - 1342)
Ø 11,5 cm, patinovaná sádra

28.
5026 / H-3507
Ludvík I. Veliký z Anjou, král uherský
(1342 - 1382)
Ø 10,9 cm, patinovaná sádra

29.
5025 / H-3506
Marie z Anjou, královna uherská
(1382 - 1385)
Ø 10 cm, patinovaná sádra - avers

30.
5025 / H-3506
Marie z Anjou, královna uherská
(1382 - 1385)
Ø 10 cm, patinovaná sádra - revers

31.
4999 / H-3480
Rudolf IV., vévoda rakouský (1358 - 1365)
Ø 12 cm, kov
*P.Kletner: Die Kunst im österreichischen
Siegel, Wien 1927, obr. 74*

32.
5154 / H-3612
Rudolf IV., vévoda rakouský (1358 - 1365)
Ø 12 cm, kov
*P.Kletner: Die Kunst im österreichischen
Siegel, Wien 1927, obr. 1*

33.
5154 / H-3612
Rudolf IV., vévoda rakouský (1362)
Ø 13,1 cm, kov
*P.Kletner: Die Kunst im österreichischen
Siegel, Wien 1927, obr. 2*
(+ dva shodné odlitky v patinované sádře)

34.
5032 / H-3513
Vilém, vévoda rakouský (1386 - 1406)
Ø 11 cm, patinovaná sádra

35.
5006 / H-3487
Alžběta Lucemburská, manželka císaře
Albrechta II. (1437 - 1442)
Ø 8 cm, patinovaná sádra

36.
4914 / H-3459
Ladislav Pohrobek, král uherský a český
(1453 - 1457)
Ø 12,5 cm, patinovaná sádra

37.
4915 / H-3460
Ladislav Pohrobek, král uherský a český
(1440 - 1457)
Ø 12,2 cm, patinovaná sádra

38.
5046 / H-3527
Videň
Ø 7,7 cm, kov
(otisk z roku 1228)

39.
5057 / H-3539
Buda
Ø 7,8 cm, kov
(otisk z roku 1381 HHStA)

40.
5055 / H-3537
Innsbruck
Ø 7,8 cm, kov

41.
5047 / H-3528
Halberstadt
Ø 8,6 cm, patinovaná sádra

42.
5056 / H-3538
Lublaň
Ø 7,2 cm, patinovaná sádra

- ¹ JUDr. Hugo Fux von Volkwart (*4. 1. 1844 Jevíčko – †18. 5. 1907 Karlovy Vary), starosta města Nového Jičína v letech 1879 - 1899, od roku 1883 poslanec Moravského zemského sněmu. Při své advokátní praxi získal pověst úspěšného obhájce a právního zástupce. Po svém vstupu do komunální politiky se podílel na vzniku Novojičínské záložní banky a stal se zakladatelem novin „Neutitscheiner Wochenblatt“. Založil spolek Neutitscheiner Musikverein a roku 1882 střelecký spolek. Jako starosta města se zasloužil o zavedení železniční dopravy, postavení městského chudobince, školských zařízení a přestavby Rudolfovy městské nemocnice. Již roku 1880 byl za své zásluhy jmenován čestným občanem města Nového Jičína a následně oceněn rytířským křížem Řádu Františka Josefa a Řádem Železné koruny.
- ² Hermann Schuster (*4. 5. 1827 Dobrovice na Moravě – †30. 10. 1914 Nový Jičín) hoteliér, člen obecní rady v letech 1888-1897, spoluzakladatel muzea. Syn okresního hejtmana Ferdinanda Schustera.
- ³ Anton Bauer (*3. 1. 1851 Nový Jičín – †14. 6. 1933 Nový Jičín), ředitel novojičínské měšťanky, vlastivědný pracovník, etnograf, spoluzakladatel Muzejního spolku v Novém Jičíně.
- ⁴ K jeho osobě blíže viz článek Radka Polácha Dr. August Bielka rytíř von Karltru a počátky Spolku Novojičínských ve Vídni v tomto čísle sborníku.
- ⁵ Dominik Bilimek (*25. 2. 1813 Nový Jičín – †1887 Heiligenkreuz u Vídně), znalec několika vědeckých oborů (entomologie, botanika, geologie, etnografie), cestovatel a dobrodruh. Profesor přírodních věd a náboženství, zakladatel Národního muzea v Mexiku, kustod muzea na císařském zámku Miramare u Terstu.
- ⁶ Joseph Prorok (*28. 2. 1823 Moravská Třebová – †4. 4. 1889 Nový Jičín) byl městským farářem (1857) a děkanem (1883). Profesor na Zemské reálce v Novém Jičíně, známý mineralog a paleontolog, od roku 1882 čestný občan města.
- ⁷ Dr. Wilhelm Johann Haas (*25. 5. 1842 Nový Jičín – †25. 1. 1918 Nový Jičín), syn Karla Haase a jeho manželky Elisabeth. Vystudoval matematiku a fyziku na univerzitě ve Vídni,

od roku 1874 praktikant, od roku 1881 skriptor, od roku 1894 kustod, v letech 1895 – 1903 ředitel Univerzitní knihovny ve Štýrském Hradci, následně v letech 1903-1910 ředitel Univerzitní knihovny ve Vídni. Stal se jedním ze zakladatelů a prvním předsedou Spolku Novojičínských ve Vídni. Získal titul c. k. vládní rada, později dvorní rada, čestný občan města Nového Jičína.

- ⁸ *Verwaltungs-Bericht des Gemeinderathes der Stadt Neutitschein für die Wahlperiode 1894-1897*. Nový Jičín 1897, s. 80,81. V této souvislosti je možno připomenout také čtyři archivní listiny, které Dr. August Bielka přivezl do Nového Jičína pro potřeby zřizovaného muzea. Dnes jsou tři z nich uloženy v Zemském archivu v Opavě, kam byly delimitovány ze Státního okresního archivu Nový Jičín v roce 1998. Obsahují pečeti římského císaře Rudolfa II. (1599), rakouského vévody Albrechta (1391) a papeže Pavla II. (1470).
- ⁹ K sfragistickým sbírkám a jejich vzniku obecně viz z poslední doby např. sborník *Zbiory pieczęci w Polsce*, Warszawa 2009, v němž jsou popsány i různé metody pořizování odličků.
- ¹⁰ Při určení majitelů pečeti vycházíme z těchto popisků, přičemž přejímáme i případně připojené odkazy na originální typář či otisk v Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (HHStA). U pečeti římských císařů a králů navíc doplňujeme citaci na kompendium Otto Posseho *Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige*, Dresden 1909 – 1913.

Plátový kabátec ze Starého Jičína

Aleš Knápek

Naši dnešní běžnou představu o středověku značně ovlivnil romantismus a ještě více současná filmová tvorba. I v podání některých „historických“ spolků vypadá toto několik set let dlouhé období jaksi jednolitě. To je ovšem představa na hony vzdálená skutečnosti. Dobře patrné je to na architektuře, neméně pak v odívání a módě. Platí to samozřejmě především pro vyšší vrstvy středověké společnosti a právě z tohoto prostředí pochází objekt tohoto článku – fragment středověké ochranné zbroje, tzv. plátového kabátce (něm. Plattenrock; Spangenharnisch). Tato dnes málo známá součást výzbroje vrcholně středověkých bojovníků patřila k široce rozšířené formě ochrany. Zbroje složené z lamel se porůznu objevují již v raném středověku. Byly předstupněm známých plátových zbrojí pokrývajících většinu těla, které nám dnes symbolizují rytíře a jež (často v replice) zdobí nejen hrad či zámek.

Konstrukci plátové vesty (kabátce) tvořila kůže či plátno (např. zbroj z hradu Tirol), k níž byly zevnitř pláty přinýtovány. Pro zpevnění mohla být část destiček nýtována i mezi sebou. Aby byl bojovník dobře chráněn, bylo zapínání vest umístěno na zádech. Z dobové ikonografie či náhrobků známe bojovníky oblékající tuto vestu přes kroužkovou zbroj (spodní vrstvu pak tvořila prošívanice). Ve 14. století patřila často k výbavě výše postavených válečníků (jezdců – „rytířů“). Vývoj ochranné zbroje směřoval dále ke zvětšování a spojování jednotlivých železných lamel (zpočátku zejména hrudních), které nakonec v 15. a 16. století pokryly celé tělo bojovníka. Koncem 14. a v 15. století vznikají komplety, složené z množství malých destiček umístěných ve vertikálních pásech, tzv. brigantiny. U chudších bojovníků (pěších, střelců atd.) se však tyto lehčí a praktičtější (a také levnější) zbroje (typu plátových kabátců – „brigantin“) těšily oblibě i nadále a výjimečně se objevily ještě počátkem 17. století¹. Nejstarší dochovaná brigantina (okolo r. 1380) patřila francouzskému dauphinovi Karlu VI. (Macků, 2009).

Železné pláty naší popisované zbroje našel ve zříceninách hradu Starého Jičína r. 1926 Rudolf Příhoda. Přesné místo nálezů je těžké lokalizovat, neboť jeho údaj „kousek před zřícenou (parkánovou?) zdí“ dále neupřesnil odkazem na jinou část hradu. Navíc výraz „Zwingermauer“ by se mohl vztahovat i k jiným částem opevnění, včetně předsunuté bašty (např. na hradě Sovinec se termínem „Cvingr“ označovala polygonální bašta). Příhoda uvádí také jakýsi sled archeologických vrstev a jejich obsah (keramiku, kosti, ale i část kuše). Blíže ho ovšem opět nespecifikuje a tyto nálezy nejsou k dispozici, což ztěžuje dataci doby, kdy zbroj opustila svůj životní cyklus. Sám nálezce však jednotlivé vrstvy datoval a úroveň uložení zbroje klade do závěru 14. století². Ověřit jeho tvrzení sice již není možné, ale neodporovalo by našim znalostem o stáří podobných kusů.

Dnes je ve sbírkách Muzea Novojičínska uloženo 8 (9?) kusů z původní zbroje. Soubor původně obsahoval tři dlouhé lamely. Jednu s drobnými železnými nýtky – snad původně sloužícími ke spojení jednotlivých lamel mezi sebou – a pak další dvě

po délce spojené velkými nýty z barevného kovu. Ty nejspíše spojovaly lamely se samotnou vestou a byly navenek viditelné. Jak je patrné z Příhodových ilustrací, utrpěl zejména velký kus spojený ozdobnými nýty, který je dodnes dochován asi z poloviny. Všechny pláty jsou ohnuty tak, aby se přizpůsobily anatomii těla na místech, pro která byly určeny. Na základě analogií můžeme odhadovat umístění dlouhých, mírně prohnutých plátů s nýty na hrudi a břicho, malé destičky lichoběžníkového tvaru bychom mohli klást nejspíše do horní části trupu (k ramenům?). Možné jsou i jiné varianty, jak ukazuje dochovaný vyspělejší příklad, nalezený r. 2002 na zřícenině bavorského hradu Hirschstein (kraj Pasov), kdy je na hrudi umístěn velký plát a nižší partie trupu kryjí destičky. Tento kabátec byl na hrudi opatřen také čtyřmi řetězy, zamýšlenými zřejmě jako zvýšení ochrany proti sečným zbraním. Jsou totiž příliš krátké a neu-možňovaly by manipulaci se zbraní³. Někdy tyto řetězy sloužily i k upevnění kbelcové přilby, jejich užívání se ale poměrně brzy vytráčí⁴.

Pro dataci zbroje je podstatná její celková konstrukce. U mladších typů tvořil už ochranu hrudi velký plát a lamely jej doplňovaly zhruba od pasu dolů po konec „suknice“, jak je vidět na vzácném kyrysu, dochovaném ve sbírkách Bayerisches Nationalmuseum München. Vzhledem k okolnostem nálezu nelze existenci dalších nevzvednutých součástí zbroje zcela vyloučit. Na starší typ těchto zbrojí tedy ukazuje jak neexistence většího plátu, tak také dvě dlouhé lamely s velkými nýty, blízké některým zbrojím z bitvy u Whisby, vybojované roku 1361⁵. Známa socha sv. Jiřího na Pražském hradě (1373) zobrazuje bojovníka v již rozvinuté variantě zbroje s kombinací většího prsního plátu a menších lamel, které jsou navenek viditelné.

Mladou vývojovou fází tohoto typu zbrojí jsou tzv. brigantiny, objevující se zejména v 15. století. Jejich konstrukce byla zhruba stejná jako u starších plátových kabátců, ale byly tvořeny větším množstvím drobných destiček a podle dobové módy často také vypasované. Svou úlohu sehrály ještě poč. 17. století, kdy byly používány v Novém světě anglickými osadníky. Za prvé byly „na skladě“ ve zbrojnicích a za druhé poskytovaly účelnou ochranu před šipou Indiánů¹. Tyto zbroje byly tvořeny malými destičkami zašitými mezi vrstvy sukna a lněného plátna.

Rozšíření plátových kabátců ilustrují jejich nálezy i na jiných opevněných sídlech v našem okolí. Nejbližším místem nálezů lamel kabátce či brigantiny je hrad Šostýn u Kopřivnice. Z okolí regionu jsou to lamely z hradů Leuchtenštejna (6 ks), Vikštejna (1ks) a soubor 20 lamel z Rychleb⁶.

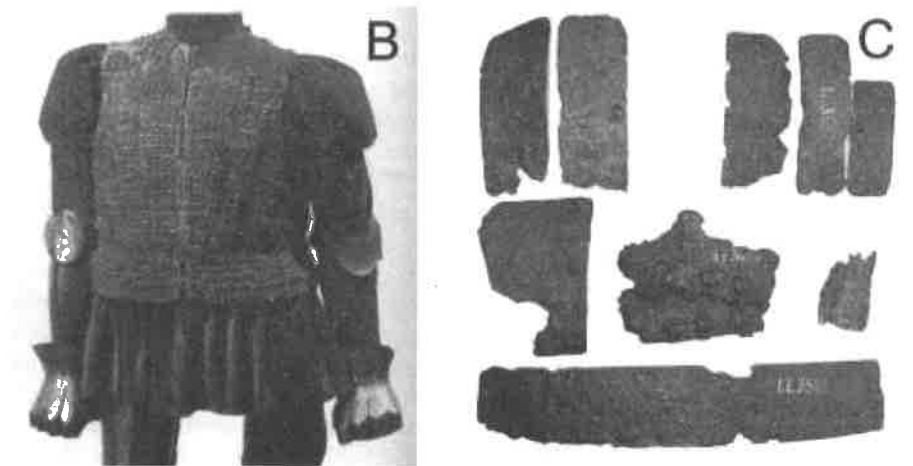
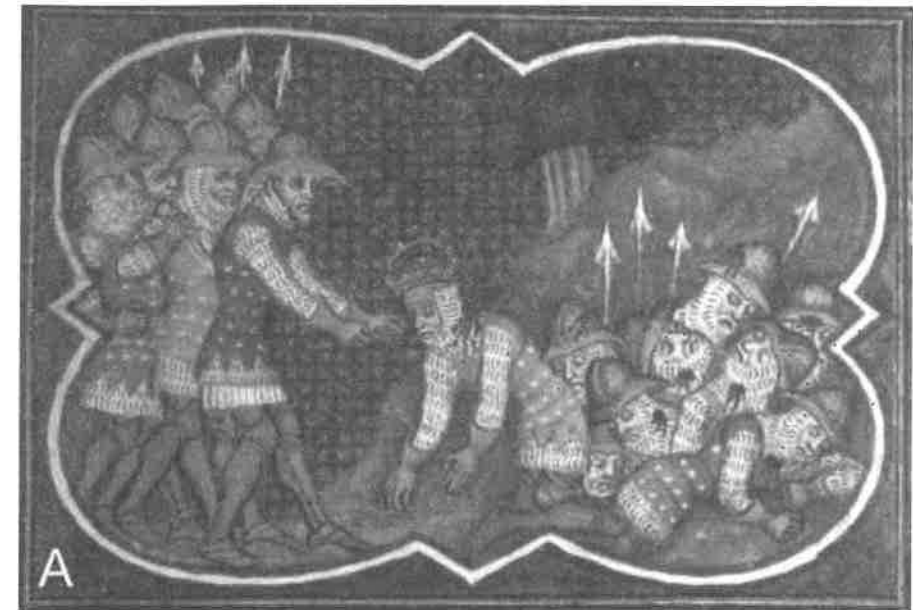
¹ Kelso, William M., Lucchetti, Nicholas M., Straube, Beverly A., 1998: Jamestown Rediscovery IV.

² Příhoda, R. 1929: Ein mährischer Spangenharnisch. In: Das Kuhländchen, Band 10, Neutitschein, 65-74.

³ Žákovský, P. 2009: Hromadný nález nejstarších platněřských prací z území Moravy. In: Archaeologia historica 34, Brno, 409-444.

⁴ Macků, P. 2009: Vrcholně středověká a raně novověká militária v západní části Horního Slezska. Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav archeologie.

- ⁵ Thoderman, B. 1939: Armour from the battle of Whisby 1361, I-II, Stoccolma.
⁶ Kouřil, P., Prix, D., Wihoda, M. 2000: Hradý českého Slezska. Brno – Opava.

A: vyobrazení bojovníků v plátových kabátcích (*Histoire romaine*, okolo r. 1370)

B: brigantina Karla VI. (okolo r. 1380)

C: lamely zbroje, nalezené na hradě Starý Jičín

Nálezy mincí na Novojičíně v Ottopalově kronice

Květoslav Growka – Jana Hradilová

Ve sbírce rukopisů bývalého Františkova muzea, uložené v Moravském zemském archivu v Brně, se nachází svérázná kronika faráře Vincence Ottopala *Sammlung mährischer Antiquitäten, Denkmäler, Kunstprodukte und anderer Merkwürdigkeiten als ein Beitrag zur vaterländischen Geschichte*.¹ Ottopal, narozený 25. 5. 1775 v Olomouci, přijal v roce 1799 ve svém rodišti kněžské svěcení a další čtyři desetiletí působil v duchovní správě na Novojičíně. V letech 1799 – 1804 byl kaplanem na Starém Jičíně, 1804 – 1816 farářem v Životicích, poté se přesunul do Štramberku, kde setrval až do roku 1842, kdy se stal farářem v jihomoravském Drnholci. Zde 23. dubna 1845 zemřel a o dva dny později byl také pohřben.² Zajímal se o historii kraje, v němž působil, a pilně shromažďoval opis dokumentů i různé kronikářské záznamy. Výše zmíněný dvojsvazkový rukopis, do něhož zapisoval ještě za pobytu v Drnholci, se po jeho smrti dostal do sbírek brněnského Františkova muzea a odtud do Moravského zemského archivu. První svazek Ottopalovy kroniky obsahuje také dva záznamy o objevech mincí, které nebyly doposud v Nálezech³ zaregistrovány.

První zapsal farář Ottopal 7. 8. 1817 na fol. 84a pod číslem CVI: zlatou minci našla služebná na poli u Závišic a na faru ji donesl Johann Kellner, zdejší mlynář. Mince byla zcela ohnutá. Životický kaplan Josef Schmach ji do kroniky „podle skutečné velikosti a co nejvýstižněji nakreslil“, takže podle jeho kresby (obr. 1) ji lze i přesně určit:

Uhry, Zikmund Lucemburský (1387–1437), zlato, dukát bez letopočtu, z let 1431, 1434 nebo 1437, mincovna Kremnica, mincmistr Johannes Siebenlinder av: čtvrcený erbovní štítek s uherským a českým znakem, opis +SIGISMVNDI · D · G · R · VNGARIAE

rv: stojící sv. Ladislav čelně drží sekyru a jablko, po stranách K – S (nad S dvojitý kříž), opis · S · LADISL · AVS · REX

Váha mince se pohybovala okolo 3,55 g a průměru 21 mm. Tato uherská ražba patřila k nejkvalitnějším mincím své doby v celé střední Evropě, Zikmundovy dukáty byly pro svou kvalitu často tezaurovány⁴ a importovány do okolních zemí. Na Moravě se uherské ražby staly vůbec vládnoucí zlatou mincí, jak dokazují nálezy – na 66 lokalitách se našlo 510 + 8x neznámý počet dukátů, přičemž dukátů Zikmunda Lucemburského z toho bylo 253, většinou s kremnickými mincovními značkami.⁵ V samotných Životicích se našel před 14. 9. 1918 při kopání na zahradě poklad složený z dukátů, z nichž bylo zachyceno 104 kusů, včetně uherských ražeb.⁶ Často však byly nacházeny jen jednotlivé kusy jako v našem případě, u nichž se prakticky nedá určit datace doby uložení či ztráty.

Druhou minci zaznamenala kronika Vinzenze Ottopala v roce 1831 na fol. 129b a 130a pod číslem CXXXXVI. Obdržel ji k pečlivému zobrazení (obr. 2) od příborského měšťana N. Rašky. Zlatá mince v hodnotě dvou zvláštních, resp. cizích dukátů byla nalezena na poli u Příbora. Její určení nečinilo Ottopalovi potíže

a dokonce se pokusil stanovit hypotézu, kdy byla mince ztracena. V roce 1621 se v Novém Jičíně odehrála bitva, při níž byl knížetem Janem Jiřím Krnovským poražen španělský pomocný sbor tvořený neapolskými vojáky, kteří byli pobiti takřka do jednoho. Na místě jejich hrobů na předměstí byl později postaven jezuitský poutní kostel, zvaný Španělská kaple. Minci, kterou měl ze svého domova, vytratil zřejmě při bitevní vřavě či na útěku nějaký voják, a tak se dostala do země a nalezena byla až po 210 letech.

Minci můžeme určit následovně:

Španělsko, Ferdinand Aragonský (1479–1516) a Izabela Kastilská (1479–1504), zlato, 2 excelente bez letopočtu, po roce 1497, mincovna Sevilla⁷ av: na orlici štít se španělským znakem, opis · SVB · VMBRA · ALARVM · TVA ·

rv: dvouportrét krále a královny na sebe hledící s písmeny X a S, opis + :FERNANDVS : 7 : ELISABETH · DEI : GRATIA ·

Váha mince se pohybovala okolo 6,890 g a průměru 28 mm. Ačkoliv se jednalo o obchodní minci, její nálezy v českých zemích jsou spíše mimořádné. Jediný zlatý dukát těchto panovníků byl nalezen roku 1844 v Borotíně, okr. Tábor.⁸

Obě nalezené mince, byť již reálně neexistují, výstižně dokumentují ekonomickou a vojenskou situaci na Novojičíně.

¹ Moravský zemský archiv, G 11 – Sběrka rukopisů Františkova muzea, sign. FM 19/1-2. Viz: Zachová, Irena – Petr, Stanislav: Soupis sbírky rukopisů bývalého Františkova muzea fondu G 11 Moravského zemského archivu v Brně. Praha 2010, s. 25-26, č. 19.

² K Ottopalově církevní kariéře viz Wolný, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren, I. Abt. III. Band, Brünn 1859, s. 163, 169; II. Abt. II. Band, Brünn 1858, s. 66. Stručně k jeho osobě Baláš, Miloslav: Kulturní místopis Novojičína. Nový Jičín 1967, s. 217, 237. Zachová-Petr, c. d., s. 26, chybně datují Ottopalovo úmrtí do roku 1844. Za prověření matričních údajů a úředních záznamů ve fondu Arcibiskupské konzistoře v Olomouci jsme zavázáni kolegovi z olomoucké pobočky ZA Opava PhDr. Janu Štěpánovi, Ph.D.

³ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Nohejlová-Prátová, E. (ed.), I–IV. Praha 1955–1958.

⁴ Hunka, Ján: Uhorské zlaté ražby krále Žigmunda Luxemburského, ich význam pro súdobé hospodárstvo slovenskej časti Uhorska. In: Peníze v proměnách času V. Ostrava 2006, s. 43–51; Hlinka, Josef: Kremnické dukáty ve svetle nálezov mincí na Slovensku. In: Slovenská numizmatika V. Bratislava 1978, s. 18–19.

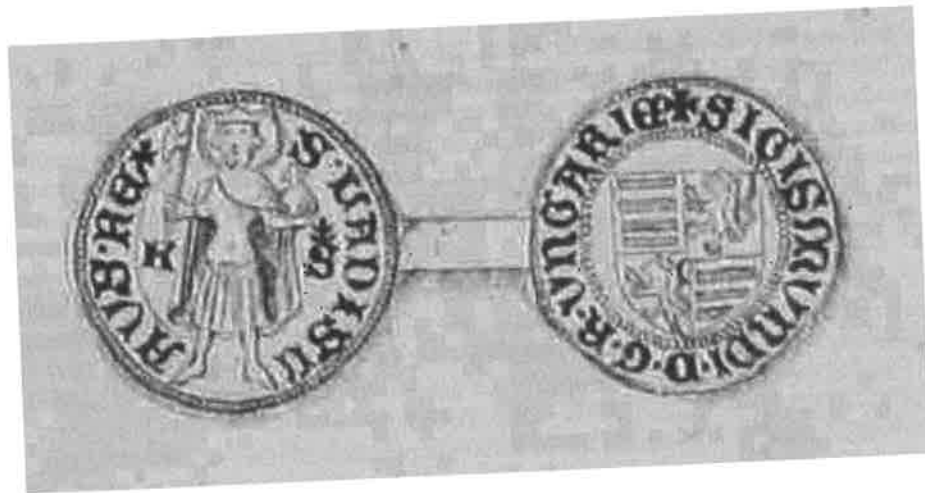
⁵ Hlinka, Josef: Uhorský dukát na Morave v 14. a 15. storočí. In: Sborník I. numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 137–138.

⁶ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Nohejlová-Prátová, E. (ed.), III. Praha 1957, č. 2949.

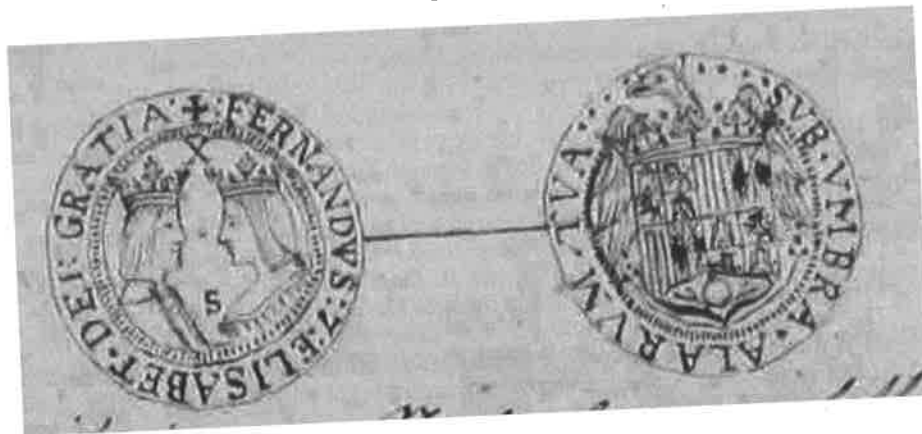
⁷ Friedeberg, R. Gold Coins of the World. New York 1980, č. 129; 50 aukce fy A. D. Rauch, Vídeň 19. – 21. 4. 1993, č. 1669.

⁸ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Nohejlová-Prátová, E. (ed.), II, Praha 1956, č. 2676.

Obr. 1

Obr. 2

Další zjištěné heraldické památky (Dodatek č. 2 k soupisu heraldických památek Novojičínska)

Karel Müller – Radek Polách

Náš publikovaný soupis můžeme opět doplnit o několik heraldických artefaktů, které jsme původně z různých důvodů pominuli. O některých jsme nevěděli, jiné jsme nezařadili, poněvadž jsme se soustředili v souladu s názvem publikace primárně na kamenné artefakty a stranou jsme ponechali jiné heraldické plastiky, například na mobiliáři kostelů.¹

BARTOŠOVICE

KAPLE SV. FELIXE Z CANTALICE, nemovitá kulturní památka č. r. 22862 / 8-2057²

02.13 Erb olomouckého kanovníka Jana Josefa hraběte Podstatského z Prusinovic z roku 1722

Pískovcový reliéf o rozměrech 46 x 33 cm, vytesaný na čelní straně podstavce sochy sv. Felixe z Cantalice, umístěné v kapli.

Oválný čtvrcený štít v kartuši, v 1. a 4. poli dvouocasý lev, ve 2. a 3. poli paroží. Kartuš je převýšena listovou korunou a ze stran ji přidržují dva odvrácení dvouocasí lvi. Ve spodní části kartuše pod štítem nápisová páska se vtesanými iniciálami kapitálou: **L C P C O** /= Leopoldus Comes Podstatsky Canonicus Olomucensis/. Pod kartuší vtesán letopočet 1722. Olomouckými kanovníky byli v 18. století dva členové rodu Podstatských z Prusinovic - starší Jan Josef a jeho synovec Leopold. Jan Josef, křtěný 26. 6. 1695 v Olomouci, se stal nesídelním kanovníkem už v roce 1715 a v roce 1721 zdědil Bartošovice po svém otci Františkovi Dominikovi. Držel je až do své smrti 19. 3. 1766 (snad) v Bartošovicích. Dědici se stali jeho synovci, kteří statek ale už o dva roky později prodali. Byl mezi nimi také hrabě Leopold, křtěný 21. 4. 1717 ve Vídni, nesídelní olomoucký kanovník od roku 1728 a sídelní od roku 1748, který svou církevní kariéru završil v roce 1764 získáním nejvyšší dignity v olomoucké kapitule, hodnosti kapitulního děkana. Zemřel v Olomouci 24. 3. 1776. Sochu sv. Felixe nechal údajně vytesat olomoucký kanovník jako poděkování za své uzdravení. Pokud datace sochy (1722) odpovídá také době vzniku erbu na jejím soklu a nic proti tomu nesvědčí, pak jde o erb Jana Josefa. Záhadou ale zůstává, proč připojené iniciály odkazují na Leopolda Podstatského, který ještě v roce 1722 ani olomouckým kanovníkem nebyl a navíc Bartošovice spolu s bratry držel jen velmi krátce po strýcově smrti.³

FULNEK

KLÁŠTER KAPUCÍNSKÝ, nemovitá kulturní památka č. r. 37082 / 8-1563

07.26 Erb Bruntálských z Vrba asi z konce 17. století

Dřevěný plastický polychromovaný erb o rozměrech 160 x 120 cm, původně zavěšený nad hlavním oltářem klášterního kostela sv. Josefa, nyní na balustrádě kruchty.

V rozměrné barokní, zlatě zdobené kartuši završené zlatou listovou korunou zlatě lemovaný modrý štít se zlatým břevnem, provázeným nahoře i dole třemi zlatými liliiemi. Celý štít je vodorovně šrafován.

Kostel byl vybudován v letech 1674 – 1683 při zdejším kapucinském klášteře, jehož zakladatelem byl majitel fulneckého panství Jan František hrabě Bruntálský z Vrbna (*3. 11. 1634 - †22. 8. 1705 Vídeň). Erb může pocházet ještě z jeho doby, mohl ale vzniknout teprve za jeho následovníků z rodu Bruntálských z Vrbna, kteří drželi fulnecké dominium až do roku 1788. Při likvidaci vnitřního zařízení kostela po sistaci kláštera v roce 1950 byl erb přenesen do budovy fulnecké radnice, odkud se v roce 2006 vrátil zpět do kostela.

NOVÝ JIČÍN

MĚŠŤANSKÝ DŮM NA MASARYKOVĚ NÁMĚSTÍ Č. O. 8, nemovitá kulturní památka č. r. 13057/8-3337

17.30 Měšťanská merka rodiny Klotzmannů (?) z roku 1668

Kamenná domovní měšťanská merka z roku 1668 se dochovala jen na fotografii ve sbírkovém fondu Muzea Novojičínka v podsbírcce Historie města Nového Jičína (přír. č. 5398, inv. č. H-5135). Na zadní straně fotografie je uvedeno: „Hausstein v. J. 1668. Familie Klotzmann, Neutitschein. Dr. R. Liebisch. 1911“.

Vtesaný šikmo dělený ovál, v horním poli doleva obrácený pták, v dolním poli nezřetelné útvary. Ovál je zprava provázen vtesanými iniciálami **I K**, zleva letopočtem **1668** a dole křížkem.

Rodina Klotzmannů (Klocmanů) z Rychnova (von Reichenau) byla obdařena erbem v roce 1568 a její členové se rozptýlili po střední a severní Moravě. V 17. století žili rovněž v Novém Jičíně, kde Petr Ignác Klotzmann byl několikanásobným purkmistrem v letech 1649, 1655, 1656, 1660, 1661 a 1665, v letech 1651-1654 vykonával úřad zdejšího zámeckého hejtmána a v letech 1656-1658 byl prvním konšelem města. Týž byl v roce 1667 držitelem měšťanského domu na náměstí č. p. 8, který v roce 1642 zakoupil soukeník Petr Klotzmann. Dům v roce 1672 odkoupila za 1600 tolarů vdova Judita Klotzmannová. K její osobě možná můžeme vztáhnout popisovanou merku, která ale není rozhodně totožná se zcela odlišným erbem Klotzmannů z Rychnova, uděleným v roce 1568 a polepšeným v roce 1581.⁴

SLATINA

KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE, nemovitá kulturní památka č. r. 100024

22.02 Erb Rajmunda Volkfanga rytíře von Manner ze 3. čtvrtiny 19. století

Reliéfní štukový erb v kotouči o průměru asi 35 cm, osazeném na jižní stěně presbytáře pod panskou oratoří.

Francouzský štít se středním štítkem, v něm na trávníku stojící obrněný rytíř držící před sebou halapartnu; v 1. a 4. poli do středu obrácený dvouocasý lev, ve 2. a 3. poli šikmé břevno. Dva korunované turnajské helmy s příkryvadly, 1. klenotem na křídle dvouocasý lev, 2. klenotem na křídle obrněnec jako ve štítě.

Rajmund Volkfang rytíř von Manner se narodil 13. srpna 1799 v Albrechtsbergu a.d. Pielach v rodině Volkfanga Vincence rytíře von Manner a Cecilie, rozené Mannagettové von Lerchenau. Stejně jako jeho otec se věnoval státní službě a dotáhl

to na krajského komisaře. Dne 3. března 1830 se oženil s Marií Alžbětou von Schickh (*15. 8. 1813 Vídeň - † 18. 5. 1864 Vídeň), s níž v roce 1847 koupil za 71 000 zl. statek Slatinu. Zemřel 15. srpna 1882 v Meidlingu a pohřben byl (stejně jako předtím jeho žena) do rodinné hrobky v Bohdalicích u Vyškova. Ve slatinském kostele po něm zůstala ještě jedna heraldická památka, a sice kopie Rafaelovy Sixtinské Madony, kterou nechal namalovat v roce 1854 vídeňským malířem Robertem Theerem a na níž byl zvěčněn také jeho erb.⁵

SUCHDOL NAD ODROU

KOSTEL NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE, nemovitá kulturní památka č. r. 20232/8-1686

26.04 Alianční erb Bedřicha Augusta hraběte z Harrachu a Marie Eleonory kněžny z Lichtenštejna z roku 1760

Patrně ve dřevě a štuku provedený polychromovaný alianční erb na vrcholu barokního hlavního oltáře sv. Kateřiny.

Oba erby ve zlatých oválných barokních kartuších. Pravý štít červený, v něm zlatý kotouč postrkaný třemi (2, 1) stříbrnými pštrošími pery. Na kartuši zlatá listová koruna. Levý štít čtvercový se středním štítkem a hrotem vloženým mezi 3. a 4. pole. Střední štítek je celý červený, zlatou linkou dělený a nahoře polcený. V 1. červeném poli černá korunovaná orlice, ve 2. černém poli čtyři šikmá stříbrná břevna, kosmo přeložená zlatou routovou korunou, 3. pole červeno-stříbrně polcené, ve 4. stříbrném poli černá korunovaná harpyje, ve stříbrném hrotu zlatá lovecká trubka. Na kartuši zlatá knížecí koruna.

Hlavní oltář byl pořízen ve 2. polovině 18. století nákladem majitelky kunínského panství, k němuž náležel i Suchdol nad Odrou, Marie Eleonory kněžny z Lichtenštejna (1705 – 1757), vdovy po Bedřichu Augustovi hraběti Harrachovi (1696 – 1749). Podle dochovaných účtů oltář štafiroval v roce 1760 olomoucký malíř František Josef Lauterbach.⁶ Alianční erb tedy vznikl zřejmě až po smrti jeho majitelky. Polychromie jejího rodového znaku je až na znak opavského knížectví ve 3. poli chybná a zřejmě pochází z novější doby.

26.05 Erb Sedlnických z Choltic asi ze 2. poloviny 19. století

Zlatě polychromovaný, ve štuku provedený reliéfní erb na podstavci nedochované novorenesanční křtitelnice, uloženém na oratoři kostela.

V renesančním štítě zavlnutá střela. Turnajský helm s příkryvadly, klenotem paví kyta mezi buvolími rohy.

Křtitelnice zjevně nepochází ze Suchdolu nad Odrou, neboť ten nebyl nikdy v držení rodu Sedlnických z Choltic. Podstavec sem byl asi přenesen z některého z kostelů na bíloveckém panství. Erb Sedlnických má chybný klenot, chybí zavlnutá střela v kytě, zato navíc jsou buvolí rohy. Je tedy otázkou, zda podstavec někdy svou funkci skutečně plnil.

¹ Müller, Karel – Polách, Radek – Zezulčík, Jaroslav: Kamenné svědectví minulosti. Nový Jičín – Praha 2008; Müller, Karel – Polách, Radek: Dvě nově zjištěné heraldické památky

v Bílovci (Dodatek č. 1 k soupisu heraldických památek Novojičínska). Vlastivědný sborník Novojičínska 60, 2010, s. 183-184.

- ² Vzhledem k záměně sv. Felixe z Cantalice za sv. Antonína Paduánského je v památkové evidenci chybně uváděno zasvěcení kaple druhému, známějšímu světcí. Viz Gavendová, Marcela – Koubová, Marta – Levá, Pavla: Kulturní památky okresu Nový Jičín. Nový Jičín – Ostrava 1996, s. 7.
- ³ Existenci sochy zmiňují Ullrich, Josef: Partschendorf im Jahre 1817. Das Kuhländchen 4, 1922, s. 140-141, a k tomu Michel, Karl: Nachtragsbemerkungen, Das Kuhländchen 4, 1922, s. 142. K oběma olomouckým kanovníkům viz Zemek, Metoděj: Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku až po nynější dobu, II. část, rkp. Olomouc b.d., č. 113, 130; rodové vazby viz např. Pilnáček, Josef: Genealogie der Familie Podstatzky von Prusinowitz. Wien 1936, tab. IV. A (za revizi genealogických údajů jsme zavázáni dr. Jiřimu Stiborovi).
- ⁴ K rodině Klocmanů z Rychnova podrobně Pilnáček, Josef: Staromoravští rodové. Brno 1930, s. 153, 535; týž: Neznámé rody a znaky staré Moravy. Brno 1983, s. 179; týž: Občanské znaky. Brno 2009, s. 75. V Novém Jičíně je registruje Ziegler, Paul: Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein. I. Teil. Die Schankbürger. Wien 1981, s. 153. Bližší osvětlení rodových vazeb by si vyžádalo podrobný průzkum nejstarších novojičínských matrik, v nichž se příjmení Klotzmann objevuje s predikátem „von Reichenau“ i bez něj.
- ⁵ K rodině Mannerů naposledy podrobně Valůšek, David: Šlechtické náhrobníky v Bohdalicích. Vyškovský sborník 4, 2004, s. 113-136. Rodokmen (s určitými odchylkami) přináší také Kadich, Heinrich von – Blažek, Conrad: Der mährische Adel. Nürnberg 1899, s. 75-76, 227, tab. 59, 159. Zde publikovaný erb (převzatý rovněž do kompendia Mysliveček, Milan: Velký erbovník. Encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české. Sv. 2. Plzeň 2006, s. 21) je však v detailech chybný. Správnou podobu erbu, shodnou s oběma erby dochovanými ve Slatině, obsahuje např. barevná kresba znaku Rajmundova otce v Knize stavu rytířského z roku 1803 (MZA Brno, A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 46) nebo erby vytesanými na náhrobním monumentu v Bohdalicích. Obraz ze slatinského kostela publikují Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: Malířství a sochařství 19. století v západní části českého Slezska. Opava 2008, s. 86-87.
- ⁶ Za informace o vzniku oltáře jsme zavázáni dr. Jaroslavu Zezulčíkovi.

02.13 Erb olomouckého kanovníka Jana Josefa hraběte Podstatského z Prusinovic z roku 1722

07.26 Erb Bruntálských z Vrbna asi z konce 17. století

17.30 Měšťanská merka rodiny Klotzmannů (?) z roku 1668

22.02 Erb Rajmunda Volfganga rytíře von Manner ze 3. čtvrtiny 19. století

26.04 Alianční erb Bedřicha Augusta hraběte z Harrachu a Marie Eleonory kněžny z Lichtenštejna z roku 1760

26.05 Erb Sedlnických z Choltic asi ze 2. poloviny 19. století

ZPRÁVY

Vlastivědný sborník Novojičínska, sv. 61/2011

Muzeum Oderska

Zdeněk Orlita

V podzimních dnech roku 2010 dokončoval Odbor kultury a školství Městského úřadu v Odrách instalaci muzejních expozic v původním měšťanském domě na Kostelní ulici. Dva sály, včetně galerie propojující přirozeným způsobem obě expozice, nabízejí návštěvníkům výtvarně zajímavě strukturovaný výstavní prostor, přirozeným způsobem včleněný do historické hmoty objektu. V průběhu rekonstrukce památkového objektu měšťanského domu, jakož i během práce na výtvarném řešení konkrétních expozic, byly v maximální možné míře respektovány původní prostory, historické konstrukce a komunikační schéma budovy. Výsledkem jsou organicky a nenásilně propojené expoziční prostory nabízející místo k zastavení, zklidnění, zamyšlení, kontemplaci i diskusi. Expozice věnovaná proměnám oderského děkanátu prorůstá prostřednictvím barokní galerie do komunikačních „útrob“ domu a vyvede návštěvníka až do horního patra vyhrazeného dějinám města Oder.

Realizace projektu z prostředků Regionálního operačního programu Moravsko-slezsko probíhala v letech 2009 – 2010 a veřejnosti otevřelo muzeum své expozice 26. 11. 2010. Jedním z prezentačních cílů nově vznikající instituce je vytvoření tematických expozic, které se nebudou omezovat pouze na úzký prostor vymezený v minulosti liniemi městských hradeb. Dlouhodobé projekty zaměřené na dokumentaci širší oblasti bývalé oderské části Kravařska se v jednotlivých etapách zaměří na zachycení ústředních náboženských, hospodářských a politických vlivů, které utvářely historickou realitu tohoto regionu. V tomto duchu rozvíjí Muzeum Oderska svou sbírkotvornou a badatelskou činnost.

Jedním z hlavních téžisť výše naznačeného záměru je dokumentace proměn náboženského života oderského regionu v období raného novověku a nastupující moderní společnosti. Současná expozice věnovaná římskokatolickým farnostem bývalého oderského děkanátu představuje z tematického, chronologického a především geografického hlediska rozsáhlejší prezentaci zaměřenou na každodenní život věřících, a to nejen mezi barokem a osvícenstvím. Oderský děkanát se na rozlehlém území mezi Potštátem a Bílovcem rozkládal více než 250 let. Extenzivnost tohoto fenoménu je vyjádřitelná v čase i prostoru: osudy desítek generací místních věřících a proměny jejich životů v době mezi vrcholným barokem a první polovinou 20. století, spiritualita a zbožnost v bouřlivém období končícího baroka a nastupujícího osvícenství, vstup náboženství do moderní doby a osudy církve v dlouhém 19. století. Prostřednictvím dochovaných sbírkových předmětů z oblasti dobové tištěné produkce, výtvarného umění, uměleckého řemesla i předmětů každodenní potřeby se expozice snaží přiblížit každodenní život věřících i vzájemné interakce s oficiální církví.

Od prvních stránek libreta až po finální scénář expozice textem postupovala snaha odhalit návštěvníkům zmizelý svět barokní zbožnosti a jejích dalších metamorfóz přežívajících až hluboko do 19. století. Náboženství tvořící integrální součást života nebylo osvícenskou sekularizací potlačeno, pouze kvalitativně proměnilo způsoby svého působení a výrazové prostředky. Tyto skutečnosti respektuje rovněž oderská expozice a neomezuje se pouze na artefakty z barokního období.

Expozice návštěvníkům nabízí objasnění základních struktur barokní církve na příkladu farností Odry, Fulnek, Potštát a Spálov a jejich pozdějších proměn v 19. a 20. století. Kostel jako místo kultu a sebe prezentace městské obce, stavebně historický vývoj sakrálních staveb oderského děkanátu, lidová zbožnost (poutě, procesí, náboženská bratrstva), víra a barokní zázraky, řeholní řády, kláštery a okolní společnost.

Vypovídací hodnota shromážděných sbírek, ať již soch, obrazů, liturgických nádob, mešních ornátů, knih nebo předmětů mimořádné i každodenní potřeby, pomáhá znovu vytvářet ztracenou historickou paměť. Zpřístupňujeme část kultury, která upadla do zapomnění běžnou cestou, tedy plynutím času, ale současně byla během druhé poloviny 20. století v rámci regionálního dějepiscetví záměrně vytěšňována a marginalizována. Jedním z cílů této expozice je znovunalezení duchovní tváře Oderska a její návrat do historického vědomí zdejších obyvatel i vzdálených návštěvníků. Koncept expozice Proměny oderského děkanátu navíc vylučuje pouze omezený pohled na dějiny vlastního města, ale vzhledem k rozsáhlým hranicím jednotlivých farností se do zorného úhlu návštěvníka dostává širší region Oderska a Fulnecka. Viděno optikou tehdejší diecézní církevní správy - na dobu téměř tří století se na území oderského děkanátu propojily hranice panství Odry, Fulnek, Spálov a Potštát. Pod duchovní jurisdikci oderského děkana spadaly osudy duší čtyř poddanských měst a desítek vesnic.

Tematické těžiště expozice tvoří sbírka obrazů, soch, starých tisků, instalace liturgických nádob a soubor bohoslužebných ornátů. Obrazy z období vrcholného a pozdního baroka pocházejí většinou z bývalého konventu augustiniánů-kanovníků ve Fulneku. Z vystavených obrazů je nutné upozornit na diptych olomouckého malíře Josefa Ignáce Sattlera (Sadlera) z 60. let 18. století. Obrazy znázorňující sv. Jeronýma a sv. Máří Magdalénu namaloval Sattler s největší pravděpodobností v 60. letech, v době, kdy ve Fulneku pracoval na monumentální freskové výzdobě tamního farního chrámu. Sbírka starých tisků a rukopisů dochovaná na oderské faře náleží svým rozsahem, časovým rozpětím i tematickou šíří mezi typické zástupce farních knihoven, budovaných na sklonku 18. století ve farnostech olomoucké arcidiecéze. Významnou část sbírky tvoří osobní knihovna děkana Františka Waltra z poloviny 18. století.

Nádoby používané během liturgie v prostředí římskokatolické církve utvářely již od vrcholného středověku společně s bohoslužebnými ornáty a kostelním mobiliářem (oltáře, obrazy, sochy) charakter sakrálního prostoru. Ve sbírkách Muzea Oderska můžete zhlédnout liturgické nádoby (kalichy, monstrance, ciboria a relikviáře) v rozmezí od 17. do konce 19. století z jednotlivých farností oderského děkanátu.

Sbírka mešních rouch a parament dokumentuje majetkové zázemí jednotlivých farností. Bohatě zdobené ornáty, obvykle úzkostlivě evidované v inventářích jednotlivých farních i filiálních kostelů, dokládají krásu zdejších bohoslužeb. Expozice nabízí instalaci bohoslužebných rouch převážně z první poloviny 19. století.

Na expozici Proměny oderského děkanátu navazuje doprovodný program. V první řadě se jedná o pravidelné komentované prohlídky probíhající každou středu v dopoledních a odpoledních hodinách. Součástí jsou rovněž projekce probíhající přímo v prostoru expozice. Projekce videosekvencí, dobových fotografií, vedut a archiválií rozvíjí výklad a prostřednictvím takto vytvořeného audiovizuálního rámce získává divák mnohem bližší kontakt s prezentovanými sbírkami. Vedle komentovaných prohlídek nabízíme rovněž výukový program Křížem krázem oderským děkanátem, věnovaný především žákům 8. a 9. tříd základních škol a studentům středních škol. Edukace probíhá přímo v prostoru muzejní expozice v kontextu dochovaných artefaktů hmotné kultury. Konkrétní délku programu a důraz na jednotlivé aspekty výkladu je možné předem dohodnout a upravit. Součástí programu jsou rovněž exkurze do vybraných sakrálních památek bývalého oderského děkanátu (Odry, Fulnek, Spálov).

V horním patře nabízí Muzeum Oderska expozici věnovanou dějinám města se zaměřením na stavebně-historický rozvoj sídla od vrcholného středověku do počátku 20. století. Součástí této části expozice je rovněž velkoplošná projekce dobových fotografií. Projekce je zaměřena na zpřístupnění archivních snímků a dokumentů, věnovaných povětšinou osudům města v první polovině 20. století. Rádi bychom upozornili na soubor unikátních fotografií ze záplav v roce 1934 a snímky dokumentující předválečný stavební vývoj.

Zájemci nás mohou navštívit celoročně v níže uvedené otevírací hodiny:

V průběhu sezóny (květen – září):

Úterý	9.00 – 11.30	12.00 – 17.00
Středa	9.00 – 11.30	12.00 – 17.00
Čtvrtek	9.00 – 11.30	12.00 – 17.00
Pátek	9.00 – 11.30	12.00 – 17.00
Sobota	9.00 – 11.30	12.00 – 17.00

Mimo sezónu (říjen – duben):

Úterý	9.00 – 11.30	12.00 – 16.00
Středa	9.00 – 11.30	12.00 – 16.00
Čtvrtek	9.00 – 11.30	12.00 – 16.00

Pro aktuální informace se mohou návštěvníci obrátit na webové stránky Muzea Oderska: <http://www.odry.cz/muzeum>

Muzeum Oderska, Kostelní ulice v Odrách. Foto Z. Orlita 2010

Sakrální památky Kopřivnice

Pavel Dvořák

Minulost města Kopřivnice je v obecném povědomí stále pevně spojena s jeho průmyslovou tradicí, zosobněnou především místní automobilovou továrnou. Bylo by však značným zjednodušením odkazovat se k dějinám města pouze jako k dějinám hospodářským (eventuálně dějinám techniky, podniků či podnikání) bez toho, že vezmeme v úvahu i ostatní aspekty života města a jeho obyvatel, který byl jistě po všech stánkách plnohodnotný a na továrně v mnohém nezávislý. Poslední léta přinášejí i k tomuto způsobu vnímání nové poznatky. Mnozí se studie historické, etnografické i biografické (především studentské proveniencí), popularizaci i vlastního výzkumu se věnuje několik regionálních institucí, z nichž nejaktivnější je zřejmě Muzeum Fojtství v Kopřivnici, které každoročně připravuje minimálně jednu rozsáhlou výstavu věnovanou kopřivnické minulosti (Osmičky, Jak se žilo v Kopřivnici, Zdraví - Síla - Krása). Nejinak tomu bylo i v roce 2010, kdy byla od února do května v galerijních prostorách muzea uvedena velkoryse pojatá výstava *Sakrální památky Kopřivnice*, mapující nejen v názvu zmíněné památky, ale také náboženský život města (s pochopitelným zacílením na římskokatolickou církev).

Na realizaci výstavy se kromě Muzea Fojtství tentokrát významnou měrou podílela také římskokatolická farnost v Kopřivnici a Státní okresní archiv v Novém Jičíně. Díky této spolupráci měli návštěvníci muzea možnost zhlédnout jedinečnou kolekci exponátů, z nichž mnohé nejsou běžně k vidění a byly vystaveny poprvé.

Scénář celé výstavy, jehož autorem je Ondřej Šálek, se odvíjel po logické linii od nejstarších dob až ke konci 20. století. Jeho těžištěm však - s ohledem na povahu pramenů i vystavených předmětů - byla moderní doba, tedy 19. a 20. století. Mezi okruhy, které výstava zpracovala, bylo možno naleznout celou škálu témat. Namátkou zmiňme například sakrální architekturu a výtvarné umění, život kopřivnických farářů či zvyky místních obyvatel.

Středobodem první části expozice byl bezesporu starý dřevěný kostel, pocházející zřejmě z poloviny 16. století, jehož model patřil k zajímavým výstavním kusům. Tento kostel byl dominantou staré Kopřivnice až do roku 1896, kdy ustoupil tehdy nově vysvěcenému novogotickému chrámu, jehož plány z dílny vídeňského architekta Scheneho se rovněž objevily mezi početnými exponáty. V souvislosti s oběma kopřivnickými kostely se však na výstavě objevilo poměrně velké množství předmětů. Mezi těmi nejzajímavějšími můžeme uvést například dřevěné plastiky sv. Bartoloměje, patrona kopřivnického kostela, Panny Marie s Ježíškem nebo Boží hrob. Všechny tři zdobily interiér starého kostelíka. Nový kostel pak byl reprezentován mimo jiné souborem plastik 12 apoštolů, kteří mívali své místo na kazatelně. Zapomenout nelze ani na další ikonografický materiál, zejména obrazy nejrozmanitějšího druhu. Informačně zajímavé byly především práce místního malíře Ludvíka Bortela, věrně reprodukcující interiér prvního kostela. Po umělecké stránce pak vynikaly dva oltářní obrazy od moravského malíře Františka Bsirskeho či plátno s cyrilometodějskou tematikou původem vídeňského autora Josefa Haiera.

Důležitou částí výstavy pak byla kolekce rozličných obřadních rouch a jiných liturgických předmětů (monstrancí, relikviářů, křížů, krucifixů atp.). Samostatnou kapitolou jsou jistě archivní dokumenty. Vedle liturgických knih či provozních knih farnosti se návštěvníkům představily například plány kopřivnické fary, kterou projektoval příborský stavitel Kašpar Karlseder na konci 60. let 19. století, nebo telegram, kterým první kopřivnický farář Rudolf Vícha oznamoval v září 1869 Adolfovi Raškovi svůj příjezd do Kopřivnice. Celá expozice byla bohatě ilustrována množstvím fotografií.

Jak je v Muzeu Fojtství dobrým zvykem, výstavy zde nikdy nejsou striktně tematicky ohraničeny. Stejně tak tomu bylo i u tématu *Sakrální památky*, které, ač je jistě lze považovat za nejdůležitější součást, posloužily také jako výchozí bod k mnohem širšímu zastavení a představení nejen náboženského, ale i kulturního, spolkového a politického života obce.

Výstava *Sakrální památky* dokázala, že Muzeum Fojtství v Kopřivnici má zkušenosti i potenciál k pořádání podobných rozsáhlých projektů. Nezbyvá než doufat, že výstavní i badatelská činnost zde bude pokračovat a bude se jí dostávat náležité podpory.

20 let Chráněné krajinné oblasti Poodří

Příroda a krajina Poodří

Lenka Sovíková

1. května 2011 uplynulo 20 let od zřízení Chráněné krajinné oblasti Poodří. Území o ploše 81,5 km² se rozkládá se na obou březích řeky Odry od Mankovic a Jesenika nad Odrou až po jižní okraj Ostravy. Odra je v Poodří přirozeně meandrujícím tokem se zachovaným režimem každoročních záplav, které významně ovlivňují nivní ekosystémy. Záplavové území jednoletých vod pokrývá 1/5 plochy CHKO, vlastní údolní niva odpovídá záplavovému území stoletých vod a pokrývá 2/3 území.

Poodří je šetrně obhospodařovanou zemědělskou krajinou s množstvím zachovaných přírodních ekosystémů. Pro jádrové území je typický parkový charakter krajiny, ve které převažují louky s množstvím rozptýlené mimolesní zeleně (30% plochy CHKO). Lesy pokrývají jen 10% území. Také vodní plochy pokrývají 10% území, z hlediska ochrany přírody jsou to však mimořádně významné ekosystémy, mezi nimiž dominují rybníky (60 rybníků, 700 ha), další vodní plochy připadají na Odru s jejími přítoky a na poříční tůň. Na vyvýšených okrajích nivy je zastoupena orná půda, zastavěné plochy obcí jsou soustředěny při hranicích CHKO.

V CHKO Poodří se vyskytuje 16 druhů zvláště chráněných cévnatých rostlin, z toho 5 druhů kriticky ohrožených, 3 druhy silně ohrožené a 8 druhů ohrožených. Vyskytují se 3 druhy zvláště chráněných hub. Byl potvrzen výskyt 154 druhů zvláště chráněných živočichů, z toho 32 druhů kriticky ohrožených, 79 druhů silně ohrožených a 43 druhů ohrožených.

Na území CHKO je v současné době 10 maloplošných zvláště chráněných území (1 národní přírodní rezervace, 7 přírodních rezervací a 2 přírodní památky) a 13 památných stromů.

Severní a střední část CHKO spadají do nadregionálního biocentra Oderská niva, jižní část Poodří tvoří nadregionální biokoridor.

Mezinárodní význam

Poodří leží na evropské tahové cestě vodních ptáků, je mezinárodně významným ptačím územím (IBA) a botanicky mezinárodně významným územím (IPA), v rámci mezinárodní sítě ECONET je vedeno jako biokoridor evropského významu. Od r. 1993 je Poodří zařazeno mezi Ramsarské mokřady mezinárodního významu, od r. 1995 je zařazeno mezi Ramsarské mokřady ohrožené (např. kanálem Odra – Dunaj). V rámci soustavy NATURA 2000 byly na území CHKO vymezeny Ptačí oblast Poodří, Evropsky významná lokalita Poodří a Evropsky významná lokalita Cihelna Kunín.

Státní správu na území CHKO Poodří vykonává Správa CHKO Poodří, která zde současně plní i funkci odborné organizace.

První desetiletí

V prvním desetiletí existence CHKO byl jedním z hlavních úkolů podrobný přírodovědný průzkum celého území. Při botanických průzkumech byly například

na rybnících objeveny kriticky ohrožené druhy rostlin plavín štitnatý (*Nymphoides peltata*), úpor přeslenitý (*Elatine alsinastrum*), řečanka menší (*Najas minor*). V prameništích lesních tůňkách a roztroušeně i jinde byla nalezena společenstva parožnatek. Byl podrobně zmapován záplavový režim území a vodní režim mokřadů, přitom byla v periodických tůňkách objevena kriticky ohrožená žábřonozka sněžní (*Eubranchipus grubii*) a byl zmapován její výskyt. Bylo provedeno podrobné mapování obojživelníků na celém území CHKO. V oblasti ornitologie byla a stále je významnou pomocí spolupráce s Moravskoslezskou pobočkou České společnosti ornitologické. Podrobné zoologické průzkumy by nebyly možné bez úzké spolupráce s externími specialisty z jiných organizací, hlavně univerzit a muzeí.

Na základě výsledků průzkumu se podařilo rozšířit nadregionální biocentrum o střední část CHKO, byl položen základ nové zonace odstupňované ochrany, byla stanovena koncepce ochrany přírody na rybnících. Vznikla myšlenka revitalizace Bílovky, pro kterou bylo získáno Povodí Odry, a byly zahájeny práce na přípravě projektu. V rámci mezinárodní spolupráce WWF-Auen-Institut se Správa CHKO Poodří spolupodílela na vytvoření Atlasu niv Odry.

V prvním desetiletí byly vyhlášeny PR Koryta, PP Pusté nivy a PP Meandry staré Odry.

Podařilo se zabránit rozšíření distribučního centra Mošnov k hranicím CHKO a PR Kotvice, při modernizaci železničního koridoru (podél téměř celé západní hranice) se podařilo zabránit negativnímu vlivu na vodní režim CHKO a na prostupnost biokoridorů, plány na vysokorychlostní trať byly vymístěny mimo údolní nivu. Díky existenci chráněné krajinné oblasti nevede její severní částí dálnice. Správa CHKO se spolu s mnoha dalšími orgány a organizacemi spolupodílela na zastavení příprav kanálu Odra-Dunaj, který by znamenal totální rozvrácení vodního režimu a na něj vázaných ekosystémů.

Druhé desetiletí

Druhé desetiletí bylo podobně jako v celé ČR charakterizováno obrovským nárůstem správní činnosti. Do činnosti správy se také významně promítla příprava a vymezení území soustavy NATURA 2000, kterou správa CHKO předjednávala v rozšířeném území působnosti daleko za hranicemi vlastní CHKO. Na území CHKO byly koncem r. 2004 vymezeny Ptačí oblast Poodří, Evropsky významná lokalita Poodří a Evropsky významná lokalita Kunín: předměty ochrany jsou pravidelně monitorovány vlastními silami i za pomoci externích specialistů. Ve druhém desetiletí byly vyhlášeny PR Bartošovický luh (2003), PR Bařiny (2003) a PR Bažantula (2008).

Druhé desetiletí je rovněž charakterizováno podstatně zvýšeným přílivem peněz na financování praktických opatření ke zlepšení přírodního prostředí. Správa CHKO zajišťuje realizaci opatření plánů péče o CHKO, o maloplošná zvláště chráněná území a o předměty ochrany, včetně předmětů ochrany soustavy NATURA 2000. Realizuje se například kosení podmáčených luk, péče o rybníky v rezervacích, obnova tůň a mokřadů, likvidace invazních a nepůvodních druhů rostlin, výsadby dřevin, včetně následné péče, péče o ovocný sad se starými odrůdami ovoce,